

HÍD

IRODALOM · MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

JOSIP BROZ T I T O 1892 – 1980

ÖRÖMÖM A HARCOS, AKIT NEM
GYŐZÖTT LE GYŐZELME. ÖRÖMÖM
A HARCOS, AKI GYŐZÖTT, ÉS SZÍ-
VÉBEN TISZTÁN, ÚGY ÓVTA MEG
AZ Ő SAJGÓ, NAGY VÁGYÚ, VILÁG-
ÖLELŐ, TISZTA DALÁT, MINT AMI-
LYEN VOLT, MIKOR ELINDULT A
HARCBA EGYMAGÁBAN.

(Sinkó Ervin)

1980
Május



A JUGOSZLÁV KOMMUNISTA SZÖVETSÉG KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK ÉS A JUGOSZLÁV SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG ELNÖKSÉGÉNEK KIÁLTVÁNYA

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság munkásosztályához, dolgozóihoz és polgáraihoz, nemzeteihez és nemzetiségeihez!

Meghalt Tito elvtárs. 1980. május 4-én 15 óra 5 perckor Ljubljánában megszűnt dobogni Josip Broz Titónak, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnökének, a JSZSZK Elnöksége elnökének, a Jugoszláv Kommunista Szövetség elnökének, Jugoszlávia marsalljának, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Fegyveres Erői főparancsnokának a szíve.

Nagy fájdalom és mély gyász sújtja hazánk munkásosztályát, nemzeteit és nemzetiségeit, minden polgárunkat, minden munkást, katonát, bajtársat, földművest, értelmiségit, minden alkotót, pionírt és ifjat, leányt és anyát.

Tito elvtárs egész életében a munkásosztály és minden dolgozó érdekeiért és történelmi céljaiért, nemzeteink és nemzetiségeink legnemesebb eszméiért és vágyaiért harcolt. Tito a mi legkedvesebb elvtársunk. Hét évtizeden át küzdött a forradalmi munkásmozgásban. Hat évtizeden át tömörítette a jugoszláv kommunisták sorait. Több mint négy évtizeden át a legméltóbban látta el pártunkban a legfelelősebb tisztséget. Hős vezető volt nagy népfelszabadító háborúnkban és szocialista forradalmunkban. Három és fél évtizeden át állt szocialista hazánk élén és építette be országunkat és az új társadalomért vívott harcunkat a világtörténelembe, bebizonysítva és megmutatva azt, hogy történelmünk legnagyobb egyénisége. Létünk és fejlődésünk sorsdöntő korszakaiban Tito bátran és méltóságteljesen vitte forradalmunk proletár zászlaját, kitartóan és elvszerűen kötődött a népek és az emberek sorsához egész életé-

vel, munkásságával, a nagy forradalmár, alkotó és népvezér humanizmusával.

Tito nemcsak a világ látnoka, bírálója és magyarázója volt. Láta a társadalmi mozgás objektív feltételeit és törvényszerűségeit. A nagy eszméket és gondolatokat a milliós néptömegek akciójává alakította át. Ezek a tömegek Titóval az élen korszakalkotó, haladó társadalmi átalakulást valósítottak meg.

Forradalmi műve örökre bekerült Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi történetébe és a szabadságszerető emberiség történetébe.

A régi Jugoszlávia legnehezebb körülményei között, amikor üldözték és bebörtönözték, Tito rendíthetetlen forradalmár maradt. Átélté pártunk tömegesítésének minden nehézségét. Tömörítette a párt sorait, és megszervezte a tömegszervezeteket. Sztrájkokat, politikai harcokat és akciókat vezetett. Küzdött a szektásság, a frakciózás és az opportunizmus ellen. Kommunistákat nevelt a tömegek irányítására, külön figyelmet fordított a fiatalokra és Jugoszlávia ifjú kommunistáinak munkájára. Tudta, hogy munkásmozgalmunkat nem lehet kívülről irányítani, sem bármely nemzetközi központból. Meggyőződése volt, hogy csak az önálló, egységes párt tehet eleget munkásosztálya és népe iránti kötelességének. A fasiszmus előretörésének idején sikerült átszerveznie, megerősítenie és mozgósítania a kis létszámú pártot, rámutatva arra, hogy csak az a párt, amely beépült a tömegekbe, harcolhat a tömegekkel együtt a szocialista eszméért. Tito útját követve Jugoszlávia kommunistái elnyerték a nép bizalmát, az első sorokban harcoltak a régi Jugoszlávia reakciós, hegemonista rendszere és a fasiszmus ellen.

Amikor a fasiszta imperializmus közvetlen veszély lett, amikor leigázták országunkat, amikor nemcsak Jugoszlávia sorsáról, hanem az emberiség jövőjéről is szó volt, Tito elvtárs egy pillanatig sem ingadozott. A Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága élén harcba vezette nemzeteinket és nemzetiségeinket a túlerőben lévő és az állig felfegyverzett ellenség ellen. Pártunk mint osztály- és nemzeti erő ebben a harcban is azonosult a nép törekvéseivel és érdekeivel, kész volt ezekben a legsúlyosabb pillanatokban is a végsőkig osztozni a nép sorsában.

Amikor egész Európa le volt igázva és a fasiszmus hatalmának csúcspontján állt, amikor a hitleri Németország haderői mind jobban Kelet felé nyomultak, Népfelszabadító Hadseregünk Titóval az élén a leigázott Európa szívében szabad területet hozott létre. Jugoszlávia népfelszabadító hadserege és partizánosztagai lekötöt-

tek több tucat fasiszta hadosztályt, és harcuk erőteljesen szerves része lett az általános antifasiszta szövetségi erők frontjának.

Ebből a harcból nőtt ki dicső Népfelszabadító Hadseregünk, amely a hazánk felszabadításáért vívott záróhadműveletekben 800 000 harcost számlált. A világ csodálta Tito harcedzett hadseregének diadalát; az egész világon kérdezték, hogyan volt lehetséges, hogy néhány tízezernyi kommunista és fiatal forradalmár ilyen széles néptömegeket indított el legnagyobb történelmi harcukba.

Pártunk és Tito elvtárs a kezdettől fogva a népfelszabadító harc és szocialista forradalom jellegét kölcsönözték ennek a küzdelemnek. Tito elvtárs tudta, hogy az ilyen harchoz és a győzelemhez a néptömegek széles frontja szükséges.

A felszabadított területeken a népfelszabadító bizottságok és Jugoszlávia Antifasiszta Népfelszabadító Tanácsa lefektette az új Jugoszlávia alapjait. A demokratikus népi föderatív közösség végleges megalakítására az AVNOJ jajcei második ülésén került sor. Jugoszlávia népei eltökélt harcukkal a felszabadító háborúban kezükbe vették sorsuk irányítását. Részvételük nélkül többé nem lehetett jövőjükről dönteni.

A népfelszabadító háborúban minden nemzetünk és nemzetiségünk harcolt saját nemzeti felszabadulásáért és az új Jugoszláviáért, a nemzetek és nemzetiségek testvéri és egyenrangú szabad közösségéért. A mai és a jövő nemzedékei nem fogják elfelejteni, hogy a testvériség és az egység forradalmunk és Tito elvtárs fogadalmi irányelve. Tito elvtárs harcolt a régi Jugoszlávia a nemzeti elnyomás politikája ellen. Szembeszállt az ország szétzúzására irányuló kísérletekkel. Mindig szilárdan meg volt győződve, hogy nemzetünk és nemzetiségeink csak akkor őrizhetik meg létüket, függetlenségüket és szabadságukat és csak akkor építhetik zavartalanul a szocialista öngazgatási viszonyokat, ha a szocialista közösségre, szolidaritásra és kölcsönösségre támaszkodnak. Tito elvtárs hangsúlyozta, hogy közös létérdeünk megőrizni és megszilárdítani egységünket és kiépíteni a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságot, egyenrangú nemzeteink és nemzetiségeink közösségét. Tudta, hogy erre késztet bennünket a sorsközösség, a történelmi egymásrautaltság és az idegen hódítók elleni évszázados harc, az az érzés, hogy mindenki úr legyen a saját házában. Azoktól a marxista elvektől vezérelve, hogy az osztályharc elszakíthatatlanul összefügg a nemzetivel, küzdött a nacionalizmus, a sovinizmus, a türelmetlenség, a

hegemonizmus és a dominancia ellen. Ellenezte az unitarizmus és a szeparatizmus minden formáját.

Erős szocialista közösségünket a háborúban és a forradalomban alapoztuk meg, és ez jövőnk tartós záloga. Testvériségünk és egységünk sorsdöntő jelentőségét Tito mindenkor a legnagyobb forradalmi vívmányunknak tartotta, amelyre úgy kell vigyáznunk, mint a szemünk fényére.

Tito elvtárs hatalmas emberi áldozatok árán és harcban megfogant hadseregünk főparancsnoka és megteremtője is egyben. Népfelszabadító háborúba vezette ezt a hadsereget, amelynek sem fegyvere, sem katonái kiképzése, sem hadtápjá, sem gyára nem volt. Megvolt viszont a Jugoszláv Kommunista Szövetség világosan kijelölt irányvonala, szilárd akarata és elszántsága, néptömegeink nagy hazafisága, hogy ne törődjön bele a megszállásba, a rabságba és országunk feldarabolásába.

Tito fegyveres erőink stratégiájának és taktikájának a megteremtője is. Minden ütközet és minden győzelem vezetője, sugalmazója és közvetlen irányítója. Egyesítette népeink szabadságvágyát és forradalmi eltökéltségét, s Tito az, aki a népfelszabadító háborúban megteremtette a forradalmi általános népvédelmi háború koncepcióját és doktrínáját, amelyben minden polgár katona, és minden katona polgár is egyben. Tito közvetlen vezetésével fegyveres erőink a háború utáni szakaszban szocialista öngazgatásunk részévé, a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság szabadságának és integritásának megbízható támaszává váltak. Tito alapozta meg általános honvédelmi fejlődésünket és jelölte ki annak irányát, ő fejlesztette a haditudományokat, amelyeknek alap gondolata — „másét nem akarjuk, a magunkét nem adjuk”.

Egy ilyen népi forradalom tapasztalatából valósult meg a felfegyverzett nép marxi tétele, amely szerint fegyveres erőink harci készsége és sorainak egysége szabadságunk és függetlenségünk, testvériségünk és egységünk megőrzésének, nemzetünk és nemzetiségeink egyenrangúságának és öngazgatású szocializmusunk akadálytalan fejlődésének a záloga.

Tito elvtárs a szocialista társadalom mélyebb és sokoldalúbb lényegét és igazságát kutatta. Hitt a dolgozók, a munkásosztály alkotóerejében. Az volt a meggyőződése, hogy a szocializmusnak a dolgozó ember érdekét kell szolgálnia, hogy az az ő műve legyen, hogy a munkásosztály államában magának az osztálynak kell a

döntő szerepet játszania, s nem valaki másnak az ő nevében cselekedni.

Egész harcunk a munkásság legszélesebb rétegeire támaszkodott, és belőle merített erőt. Így alakulhatott ki a széles tömegeket tömörítő népfront, amelynek sorában azok voltak, akik szívükön viselték nemzeteink és nemzetiségeink szocialista öngazgatású testvéri közösségének vívmányait. A népfelszabadító háború tapasztalatainak és elgondolásainak alkotó marxista alkalmazásával született meg szocialista öngazgatásunk. Tito elvtárs mindig síkra szállt azért, hogy öngazgatási alapon megszervezett dolgozóink irányítsák a munkaeszközöket és a munka feltételeit, a társadalmi újratermelést és a küldött-rendszer révén az egész társadalmat. Emlékezünk Tito elvtárs szavaira, hogy a gyár a munkásoké, a föld pedig a parasztoké. Ez nem elvont propaganda értelmű jelszó, hanem szocialista viszonyaink átfogó programja.

Tito elvtárrsal együtt három évtizeden át gyűjtöttük öngazgatási tapasztalatainkat. Ez a mi gyakorlatunk mutatta meg, hogy a szocialista öngazgatás elősegíti az osztályuralom minden formájának eltörlését, felszabadítja a munkát, és teljesen érvényre juttatja az ember egyéniségét. Serkentés ez a nép kezdeményezésére és alkotására, lehetővé teszi közösségünk gyors társadalmi-gazdasági és kulturális fejlődését, meggyorsítja szocialista demokráciánk terjedését, és az etatista-bürokrata viszonyoknak társadalmi életünk minden területén való kiküszöbölését. A szocialista öngazgatás munkásosztályunk, nemzeteink és nemzetiségeink pótolhatatlan vívmánya lett, egyben szocialista társadalmi építésünk alapja. Tito szavai vezetnek bennünket, hogy forradalmunknak tántoríthatatlanul hűnek kell maradnia az alapvető elképzelésekhez, azokhoz az emberi vonásokhoz, amelyek állandóan széles teret biztosítanak az emberi szabadságoknak, és nem ismernek megalkuvást azok iránt akik veszélyeztetik vívmányait és meg akarják változtatni irányát.

A szocialista öngazgatás ugyanakkor megköveteli a nagy felelősséget, szolidaritást, a közösségi szellemet, a kollektív munka és felelősség ápolását és fejlesztését. Ez egyike azoknak az utolsó üzeneteknek, amelyeket Tito elvtárs ránk hagyott.

Tito Jugoszláviájának külpolitikája a mai világ leghaladóbb politikai irányelveinek szerves része. Tito elvtárs sohasem engedett a nyomásnak, nem hátrált meg semmiféle nemzetközi erőszak előtt, amely az erősebb jogára épült. Jugoszlávia mindig eltökélten har-

colt az imperializmus, a nemzeti elnyomás, mindennemű dominancia és hegemonia ellen.

Tito erélyesen szembehelyezkedett a világ tömbökre való felosztottságával. Tito az elnemi kötelezettség politikájának és mozgalmának egyik megalapítója. A békeszerető világ magáévá tette az elnemi kötelezettség politikáját mint a tömbökre osztottság és az érdek- valamint befolyási övezetek körüli vetélkedés egyetlen alternatíváját. Tito elvtárs mindig szem előtt tartotta, hogy békében az elnemi kötelezettséggel lehet megteremteni a legtartósabb alapot a népeknek és országoknak a függetlenségért, az önállóságért és az általános társadalmi haladásért folyó sikeres harcához.

Tito elvtárs jelentős mértékben hozzájárult a szocialista Jugoszlávia nemzetközi érvényesüléséhez. A népek és államok egyenjogú politikai és gazdasági kapcsolatainak fáradhatatlan építője volt. Odaadásának eredményeként Jugoszlávia baráti kapcsolatokat és fejlett együttműködést alakított ki minden kontinens népeivel és országaival. Kiemelkedő államférfiak a világ polgára elnevezéssel tisztelték meg Titót. Az el nem kötelezett országok állam- és kormányfői hatodik havannai csúcsértekezletükön külön határozatban egyhangúlag megköszönték Tito elvtársnak az elnemi kötelezettség politikájának és mozgalmának érvényesítésében és fejlesztésében végzett két évtizedes munkáját. A békeszerető nemzetközi közvélemény is szüntelenül elismeréssel adózott Tito elvtársnak azért az eltökélt és következetes munkájáért, amelyet az elnemi kötelezettség fejlesztésében, eredeti elveinek megőrzésében fejtett ki.

Tito jelképe lett korunknak, a nemzetek és az ember felszabadulása korának, amikor egyre inkább az újonnan felszabadult és független országok és népek lépnek a világ színpadára.

Tito megbízható, igaz barátja volt mindazoknak a népeknek és felszabadítási mozgalmaknak, amelyek nemzeti felszabadulásukért küzdöttek. Tito sugallatára mindig következetesen segítettek és segítjük világszerte a népfelszabadító és egyéb haladó szellemű mozgalmakat.

Jugoszlávia továbbra is következetesen halad ezen a titói úton.

Tito elvtárs eltökélt védelmezője volt minden nép és forradalmi mozgalom jogának, hogy saját, eredeti, független utat járjanak a szocializmus építésében. Eltökélten harcolt azért, hogy minden párt politikai irányvonalát a nemzeti sajátosságokkal összhangban alakítsa ki. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy az internacionalista szolidaritás csak minden párt teljes egyenjogúságának, függetlenségé-

nek valamint a saját munkásosztálya és népe előtti önálló felelősségének alapjára épülhet.

Tito tántoríthatatlanul követelte, hogy a kommunisták és munkáspártok és mozgalmak viszonya az egyenjogúságon, a be nem avatkozáson, az önállóságon, minden pártnak és népnek a maga népéért és munkásosztályáért vállalt felelősségén alapuljon. A szocializmus csak úgy válhat világfolyamattá, ha felszabadítják a haladó erőket és elfogadják azt, hogy a szocializmusért folyó harc különféle útjai objektív törvényszerűségek. Ez volt Tito hozzájárulása a nemzetközi viszonyokhoz, a munkás- és haladó mozgalom egészének erősítéséhez.

Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei,
munkások, dolgozók és polgárok,
a fegyveres erők tagjai, fiatalok!

Mindenben, ami ma Jugoszláviát jelképezi, amire ma büszkék vagyunk, amit fejlesztünk és amit eltökélten minden erőnkkel védeni fogunk — Tito műve, forradalmi és alkotói nagysága rejlik: az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek szocialista szövetségi közössége, a testvériség és egység, a szocialista öngazgatás, az elnemkötelezettség, függetlenségünk, országunk haladása és építése, hadseregünk szilárdsága, az általános honvédelem és a társadalmi önvédelem.

Bátor, kitartó, igazságos és emberséges volt. Mindannyian büszkék vagyunk Tito történelmi alakjára. Tito nemcsak a felszabadító háború hőse, a szocialista építés fáradhatatlan munkása volt, sokkal több ennél — jelkép —, ihlető, ösztönző, bátorító. Tito a forradalmi eszmék kiapadhatatlan forrása.

Jugoszlávia kommunistái!

Adósai vagyunk Titónak, a mi művünknek és a művének, Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek, munkásosztályának, dolgozóinak és polgárainak, a haladó szellemű embereknek és barátoknak szerte a világon. A történelemnek!

Csak a Kommunista Szövetség egységével, fokozott kollektív munkájával, felelősségével és teljes mozgósításával tölthetjük be azt a hatalmas űrt, amelyet Tito elvtárs halála hagyott sorainkban.

Jugoszlávia polgárai!

Josip Broz Tito, a munkásharcos, a forradalom katonája, a nép fia, a világ polgára egész forradalmi és emberi mivoltában szívén viselte a munkásosztály, a nép, az ember ügyét.

Hazánkban a megrendülés csöndjének ebben a pillanatában to-

vább dobognak azok a szívek, amelyeket ő szeretett és amelyek őt szerették, az ő hevével és nemeslelkűségével lángolnak.

Megtiszteltetés, hogy részesei vagyunk annak a forradalomnak és kornak, amelyben Tito elvtárs tevékenykedett. Hogy ahhoz a közösséghez tartozunk, amelyet vele együtt teremtettünk meg a csatatéren, amelyet vele együtt fejlesztettünk a békében. Megtiszteltetés, hogy abban az országban élünk, amelyet olyan kiválóan képviselt. Megtiszteltetés és dicsőség, hogy történelmünkben van Tito.

Megtiszteltetés volt harcolni és élni Titóval.

A jelen és a jövő nemzedékei mélységesen hálásak Tito elvtársnak, és folytatják halhatatlan művét.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi
Bizottsága

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi
Köztársaság Elnöksége

TITO LÁTNOKISÁGA ÉS REALIZMUSA

RAJCSÁN ISTVÁN

Tito neve a harcos jelképe lett: a harcosé a háborúban és a békében, és egy új világ humanista látomását fejezi ki: egy új világot, amely mentes lesz a félelemtől az embernek ember által való és egy népnek a másik nép által való megsemmisítése veszélyétől, annak a világnak a látomását, amelyben a születő új nemzedékek nem ismerik majd a háború borzalmaait és pusztításait, az állatiasságot az emberben és az emberek és népek között.

(Edvard Kardelj: *Tito és a Jugoszláv Kommunista Párt*. Beszámoló a JKSZ KB díszülésén, 1967)

1.

Tito személyisége és műve együtt nőtt és gazdagodott a JKP növekedésével, a jugoszláv szocialista forradalom megpróbáltatásai-val, dilemmáival és győzelmeivel; az egységes párt és a JKSZ kialakításában, a népfelkelés és Jugoszlávia népei fegyveres harcának megszervezésében, az ország újjáépítésében és szocialista építésében. Együtt a munkásosztály ama évszázados álmának megvalósításában, hogy önmaga rendelkezék munkájával és munkája eredményeivel, a Jugoszlávia népei és nemzetiségei nemzeti egyenjogúságáért folytatott harcban, abban a következetes kiállásban, hogy a magunk gazdái legyünk a magunk országában, a Jugoszlávia független, önálló és el nem kötelezett nemzetközi helyzetéért és az emberek és népek közötti dominációtól mentes új viszonyokért s a társadalmi haladásért folytatott szüntelen harcban.

Tito személyisége és Tito műve meghatározó módon jellemzi Jugoszlávia korszerű történelmét, és erőteljes nyomot hagy az újabb kor világtörténelmében is.

Inas, lakatos, próbavezető, gépész, pályamunkás, szerszámlakatos — Josip Broz alaposan kivette részét a tőkés társadalom bérmunkás életének minden megpróbáltatásából. Gyakran munka nélkül maradt, a nincstelenség határán, folytonosan üldözték szakszervezeti és párttevékenysége miatt, s így Jugoszlávia sok helységében megfordult és dolgozott, forradalmi munkássága miatt raboskodott Lepoglava, Maribor és Ogulin börtöneiben. Szakszervezeti és pártmunkás, munkásmegbízott, a fegyházakban előadó és fordító, azután instruktor és a JKP komminternbeli képviselőjének tagja, előadó a Leninről elnevezett nemzetközi iskolában. A munkásélet esztendei, a közvetlen eleven kapcsolat a munkástömegekkel, nehéz életkörülményeikkel és szociális törekvéseikkel, a munkásmozgalom csíráit kibontakoztató évek, az illegális munka évei, amikor a munkások bizalma nélkül egyetlen lépést sem lehetett volna tenni, tartósan meghatározták Tito elkötelezettségét, és kiélezték érzékenységét a munkáskövetelések iránt. Ezt később sem vesztette soha szem elől. Életre szóló iskola volt ez, amely előkészítette Titót a fáradhatatlan szervező, az ügyes illegális harcos, az éles elméjű propagandista, a partizánháború és a népfelszabadító harc tapasztalt stratégája és taktikusa, a népvezér, a kivételes tekintélyű államférfi, az egész világ tiszteletét élvező diplomata szerepére. 1937-től a JKP főtitkára, a JKP katonai bizottságának elnöke, a népfelszabadító és partizánosztatok s a népfelszabadító hadsereg főparancsnokságának, majd legfelsőbb parancsnokságának parancsnoka, Jugoszlávia marsallja, a Jugoszláv Nemzeti Felszabadítási Bizottság elnöke, a Demokratikus Szövetségi Jugoszlávia ideiglenes kormányának elnöke, a Jugoszláv Népfrent elnöke, a Jugoszláv Fegyveres Erők főparancsnoka és népvédelmi miniszter, a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság miniszterelnöke, az első választott köztársasági elnök és a JKSZ elnöke, majd örökös köztársasági elnök és pártelnök. Íme a legkülönfélébb élethelyzetek sokasága, íme a funkciók, amelyek Tito idejében rendkívüli megpróbáltatásokkal és roppant felelősséggel jártak. Kiállni mindezt a sok próbatételt, győztesként kerülni ki belőlük, csak egy olyan hatalmas energiájú, olyan gazdag tapasztalatokkal és olyan szilárd meggyőződéssel rendelkező, olyan kemény és következetes ember lehetett képes, mint amilyen Tito volt.

A JKSZ történelmi tapasztalata, Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek vívmányai, a szocialista öngazgatás, a nemzeti egyenjogúság, a függetlenség és az elnemi kötelezettség ma már nem csupán egy sok tekintetben kis ország elszigetelt eredményei. Ez a tapasztalat közösségünk népeinek vívmánya és tulajdona, de egyúttal ennek az országnak hozzájárulása a világ fejlődéséhez. Ez Tito műve, a népnek és a nép Titójának műve, az ő közös kitörésük az emberi létezés pereméről a világtörténelem fősodrába.

A marxizmus—leninizmus alapos ismerete, a forradalmár kivételesen gazdag élettapasztalata és tulajdonságai alapvetően jelölik Tito egyéniségét és a titói művet. Lenin úgy vélte, hogy a forradalmár döntően fontos tulajdonságai a forradalom sikeres szempontjából a következők: hogy kitartson a forradalmi úton és hogy reális legyen a valóság megítélésében. Tito rendelkezett ezekkel a tulajdonságokkal. A marxizmus alkotó alkalmazásának képessége, az a képesség, hogy minden helyzetben meglegelje a legjobb megoldást anélkül, hogy elveszítené a forradalmi folytonosságot, mindez hozzájárult ahhoz, hogy Tito több mint negyven éven át, a JKP és a Kommunista Szövetség élén maradt. A nagy megpróbáltatások éveiben — 1941-ben és 1948-ban — bátran vezette a Jugoszláv Kommunista Pártot és Jugoszlávia népeit a szabadságharc, a függetlenség, a szocialista forradalom útján, az egyetlen úton, amely lehetővé teszi, hogy a magunk gazdáit legyünk a saját országunkban. Nem pusztán valami személyes adottság ez a bátorság, hanem a társadalmi feltételek, a történelmi adottságok marxista felmérésének képessége s a munkásosztály s a nép megszervezésének képessége, azon az úton, amelyet a munkásosztály s a nép magáénak tekint. Tito gyakran állt a legkülönfélébb választatok előtt, gyakran érezte a legkülönfélébb érdekek nyomását. Minden adódó lehetőség közül éppen azt kellett kiválasztani, amely tényleges eredménnyel kecsegtet, s ő gyakran éppen azt választotta, amelynek az első pillantásra vajmi kevés esélye volt a sikerre. A történelem azonban megmutatta, hogy Tito a hosszú távra szóló társadalmi és politikai áramlatok előrelátásának kivételes képességével rendelkezik; Tito érdeme, hogy a forradalmat mindig ebbe az irányba fordította. Csak olyan valaki, olyan forradalmár, olyan marxista tehette ezt, aki mentes a dogmatikus korlátoktól, aki bátran szembenéz az új meg új kérdésekkel és merészen új válaszokat keres ezekre a kérdésekre. És mindig éppen azokra a kérdésekre esett a választása, amelyek a továbbiakban döntő fontosságúak lesznek a szocialista

forradalom jövője szempontjából. Tito kifogyhatatlan tettereje és tevékenysége, amelyről szinte élete utolsó napjáig tanúbizonyságot tett, azt bizonyítja, hogy híres kijelentése, „A szavakról a tettekre”, sohasem volt üres ékesszólás. Egész élete és egész forradalmi tevékenysége áll fedezetül e szavai mögött.

Jugoszlávia, a jugoszláv munkásosztály, Jugoszlávia népei és nemzetiségei, a Jugoszláv Kommunista Szövetség, a szocialista öngazgatás és a nemzeti egyenjogúság, ahogyan a jugoszláv gyakorlat felmutatta, a független Jugoszlávia külpolitikája és elnemkötelezettsége, Jugoszlávia tekintélye a nagy világban, a nagy szavaknál ékebben beszél Titóról. Tito ezért a Jugoszláviáért élt, munkálkodott és alkotott, s az ő művének forradalmi tapasztalataiból a jövőben is ihletet merítünk.

2.

Tito akkor lépett a Jugoszláv Kommunista Párt soraiba, amikor még első tapasztalatait szerezte az osztályharcban. Részt vett a szakszervezeti és párttevékenység valamennyi alapvető megnyilvánulásában, a sztrájkokban, tüntetéseken, a propagandamunkában, a munkásosztály nevelésében. Azt a tapasztalatot, amit ezekben a mindennapi akciókban szerzett, kiválóan hasznosítja majd a JKP stratégiájának megformálásában; olyan politika lesz ez tehát, amely mindig reális talajra épül és mentes mindenfajta kalandorvonástól.

A húszas évek végén és a harmincas évek elején, a forradalmi marxista munkáspárt megteremtése a jugoszláv munkásmozgalom égető szükséglete. A pártot akkortájt frakciós csoportok szaggatták szét. Az egységes stratégia és taktika hiánya a munkásosztály harcának alapvető kérdéseiben lehetetlenné tette a munkásság erőteljesebb politikai akcióját. A szociális forradalom, a többi dolgozó réteggel való osztályszövetség, a nemzeti kérdés megoldása — mind megannyi terület, ahol hiányzott az egységes marxista álláspont a párt politikájából. Éppen ez a magyarázata a JKP akkori nagyfokú elkülönülésének a dolgozó tömegektől, a párttagság elvtelen tömörülésének egy-egy vezető személyiség körül, s e csoportok és frakciók egymás közti harcának. Tito világos elvi pozícióról kiindulva kezdi meg harcát a frakciók ellen. „A frakciózás, a szektásság és a klikkrendszer csak a tömegekben végzett gyakorlati

munkával küzdhető le, azzal, hogy szorosabbra vonjuk pártunk kapcsolatát az ipari munkások nagy tömegeivel és növeljük a párttagság eszmei színvonalát” — mondta már 1928-ban.

Tito számára tökéletesen világos volt, és ez tartós irányvétele maradt: a frakciók elleni harcot nem lehet vitákkal eldönteni, hanem csakis akciókkal, amelyek egyedül mérvadók az eszmék és politikai elképzelések helyességének elbírálásában. Tito továbbá azzal is tisztában volt, hogy a tömegekkel való akcióegység hiánya és a vezetőség külföldi tartózkodása olyan objektív körülmények, amelyek a frakciós harc elburjánzását segítik elő. A frakciózást a JKP Központi Bizottságában csakis itthon lehetett leküzdeni. Ebből született Tito két történelmi döntése: a vezetőség hazatérése és a pártszervezet saját anyagi eszközeiből való pénzelése. Ez biztosította az önállóságot, a párt akcióegységét a tömegek törekvéseivel és a nép bizalmának megnövekedését. 1937-től Tito vezetése alatt pártunk mind határozottabban utat talált a politikai élet minden területére, elsősorban a munkások körébe, a szakszervezetekbe, a paraszt- és néppártokba, a sajtóba és folyóiratokba, továbbá az egyetemekre, a művelődési és sportegyletekbe. Mind határozottabban széttörök az illegális harc korlátait, leküzdi a szektás magatartást, amely egy időben súlyos teherként volt pártunk életében. Ez az a korszak, amikor a fasizmus erőteljesen tért hódít Európa-szerte. Tito tisztán látja a veszélyt, és felkészíti a pártot a jövő akcióira. A számos politikai akció, amelyekben a munkásosztály és élgárdája tapasztalatokat gyűjt az osztályharcban, érleli a forradalmi öntudatot, kapcsolatot talál minden demokratikus és antifasiszta erővel, csoporttal és egyénnel — egyúttal felkészíti a pártot történelmi csatájára, a forradalom győzelmére. Épp ezért csak az avatatlanok számára lehetett meglepetés az, hogy egy kis létszámú párt harcra tudta vezetni a munkásosztályt és Jugoszlávia népét, hogy győzelemre tudta juttatni a népfelszabadító harcot és a szocialista forradalmat. Ez voltaképpen a párt megszilárdításának sikeres befejezését, betetőzését jelentette. A JKP sohasem küzdött holmi külön, saját céljaiért, ha azok nem voltak ugyanakkor a munkásosztály és a néptömegek harci céljai is. Tito tudta, hogy a munkásosztály élgárdája nem győzhet egymaga, s hogy a szocialista állam egymaga nem képes felépíteni a szocializmust. Éppen ezért a JKP, amióta Tito állt az élére, mindig a tömegek pártja volt. Az a tény, hogy sikerült létrehoznia a nép széles körű „szocialista tömegszervezetét”, a Népfrontot illetve a Szocialista Szövetséget, a legjobban

bizonyítja, hogy a Kommunista Párt milyen mélyen gyökerezett a népben. Tito pártja megtalálta az utakat, amelyekken továbblépve felhagyhatott az osztály és a dolgozó tömegek nevében való igazgatással, s olyan társadalmat építhet, amelyben ők maguk igazgatnak. Így tehát a párt koncepciója állandóan alkalmazkodott a szocializmusért folytatott harc és a szocialista építés állandóan változó társadalmi feltételeihez, s ezt fejezte ki a párt nevének megváltoztatása is: a Jugoszláv Kommunista Párt Jugoszláv Kommunista Szövetség lett.

Tito állandó síkraszállása az önbírálat, a saját eredményeink és mulasztásaink szüntelen felülvizsgálása érdekében erőteljesen hozzásegítette a munkásosztály élgárdáját, a JKP-t és a JKSZ-t, hogy a szocialista forradalom vezető erejévé váljon és az is maradjon. „A proletárforradalmak állandóan bírálják önmagukat, visszatérnek arra, ami látszólag már befejeződött, hogy előlről kezdjék, s kigúnyolják első kísérleteit, felemás, fogyatékos és ügyefogyott vonásait.” — Ezt a marxi tételt Tito mindig szem előtt tartotta, s ihletet merített belőle, hogy mindig új, megfelelő megoldásokat keressen és találjon a párt építésében és akcióiban. Utunk a forradalmi etatizmus adottságaiban működő párt vezető szerepétől a szocialista öngazgatás fejlődésében vezető szerepet játszó kommunista szövetségig egyszersmind a jugoszláv kommunisták és Tito alkotó hozzájárulása a forradalmi marxista párt — a munkásosztály tényleges történelmi élgárdája elméletének és gyakorlatának továbbfejlesztéséhez.

Éppúgy, mint minden munkásmozgalom, a JKP (JKSZ) is állandóan két ideológiai-politikai fronton harcolt a maga soraiban is: egyfelől a polgári, kispolgári és anarcholiberalis, másfelelől a dogmatikus és technobürokratikus áramlatok ellen. Azt, hogy a JKP (JKSZ) nem esett áldozatául ezeknek a veszélyeknek, Titónak is köszönheti, aki a harcedzett forradalmár határozottságával és szilárdságával küzdötte le az eszmei-politikai kísértéseket. Az 1928. évi frakciózás elleni harc óta napjainkig több elhatárolásra került sor a JKP (JKSZ) történetében. Mindezek a differenciációk éles, eszmei-politikai szempontból elvszerű módon zajlottak le, úgy, hogy közben megőriztük a méltóságot és a forradalmi humanizmust a párt magatartásában. Tito jelszava és gyakorlata, hogy harcolni kell minden emberért, állandó mottója pártunk politikájának. Nem holmi elvont humanizmus ez, hanem a szektásság szellemével szembehelyezkedő, demokratikus eljárás. Az ilyen eljárásokra és a

kommunisták közt uralkodó ilyen viszonyra nem sok példa van a kommunista pártok történetében. Mozgalmunk tömegességét, pártunk tekintélyét, a forradalmunknak nyújtott elismerést többek között ennek a viszonyulásnak is köszönhetjük, amelyet Tito a maga egyéni, de emberi és kommunista módján úgy jellemzett, hogy „a mi forradalmunk nem falja föl a saját gyerekeit”. Az a párt, amely egy ilyen forradalomért vezet csatát, valóságosan munkás- és kommunista párt.

3.

A frakciózás elhárítása a párt életéből a jogfosztott néptömegekkel, az antifasiszta hangoltságú csoportokkal és személyiségekkel sok szállal összefűzött, szilárd és egységes Jugoszláv Kommunista Párt szubjektív előfeltétele volt, annak a történelmi döntésnek, amellyel a JKP KB és Tito kirobbantották a felkelést a fasiszta megszállók ellen. Ingadozni nem volt szabad a régi Jugoszlávia burzsoá rendszerének teljes válsága pillanataiban. Ezért csak a felszínes tekintet láthatta bizonytalannak a népfelszabadító harc kilátásait. A harc kezdetének elodázása azt jelentette volna, hogy a JKP kockáztatja, hogy Jugoszlávia ismét egyszerű „váltópénz legyen a számlák kiegyenlítésében”.

Tito számára csakis a fegyveres harc lehetett az alapvető harci forma. A harc és a felkelés központjául nem választhattuk a városokat, ahol az ellenség legerősebb volt és a munkásosztály leginkább volt kiteve az ellenséges megtorlásnak. Tito ezért úgy vélte, hogy a partizán-hadvezetés lesz a leghatékonyabb. Ez az európai hadszíntereken teljesen újdonságnak számított, és meglepetés erejével hatott a megszállókra.

A népfelszabadító mozgalom titói politikai koncepciója — a munkások, parasztok és a haladó értelmiség szövetsége — meghatározta a fegyveres harc koncepcióját is, amely csakis a partizán-harcmodorra támaszkodhatott. Tito felismerte, hogy a partizánmozgalom kiszélesíti majd a népfelszabadító harc tömegbázisát, a társadalom új meg új rétegeit vonza magához, amelyek a legnagyobb áldozatok vállalására is készek lesznek a hazájuk szabadságáért és függetlenségéért folyó harcban. Tito irányítása alatt a népfelszabadító mozgalom mindegyre terebélyesedett; a partizánosztagok mellett új, reguláris harci és katonai egységek alakultak.

Össznépi háború alakult ki, felölelte Jugoszlávia egész területét, a legkülönbébb harci cselekedetekkel — valóságos népfelkelés és össznépi harc méreteit öltötte. A JKP szervező és mozgósító szerepe döntő módon igazolta azt a titói tételt, hogy csak a tényleges harc lehet a hazafiasság mércéje. Ez ugyanakkor roppant mértékben növelte a nép bizalmát a párt és Tito iránt.

A harc széles frontja és az a szükséglet, hogy távlatot nyissunk a harcoló néptömegeknek objektíve megkövetelte, hogy a mozgalom határozottan kinyilatkoztassa szociális céljait is. Ettől függött a harci front kiterjedése és határozottsága, sőt a nép bizalma a mozgalom iránt. Nyilvánvaló volt, hogy a népfelszabadító háborúban részt vevő és azt támogató néptömegek nem hajlandók feláldozni magukat a régi népellenes rendszer visszatéréseért. Ilyen célt nem voltak hajlandók követni. A nép a harc hordozója szociális forradalmat és nemzeti egyenjogúságot követelt. Csak a Jugoszláv Kommunista Pártnak volt olyan politikai platformja, amely a szabadság és a nemzeti függetlenség kivívása mellett megfelelt Jugoszlávia népei igazi törekvéseinek. Ezért válhatott a JKP objektíve, eszmei és politikai befolyása által is a népfelszabadító mozgalom és a szocialista forradalom tényleges vezetőerejévé.

A korabeli kommunista mozgalomban dogmatikus nézetek uralkodtak a forradalom végrehajtását illetően. Úgy vélték, hogy a forradalmat két szakaszban kell végrehajtani: az első felszabadító szakaszban burzsoá demokratikus, a második szakaszban pedig szocialista jellegű Tito erélyesen elutasította ennek a modellnek az elfogadását, mert nem felelt meg a népfelszabadító harc adottságainak. Az ő megítélése szerint ebben a harcban, amelynek a kommunista párt és a munkásosztály az élére állt, a forradalom nem állhat meg félúton. Már 1940-ben, az V. országos értekezleten a párt erősítéséről szólva kihangsúlyozta: „Megoldani a szervezeti kérdést, azt jelenti, hogy képesítjük pártunkat az előtte álló nagy és sorsdöntő feladatok elvégzésére, azt jelenti, hogy felkészülten várjuk az eseményeket, amelyek nagy sebességgel közelednek.” Ilyen feladatnak tekintette Tito a jugoszláv munkásosztály élgárdája történelmi küldetésének végrehajtását — a szocialista forradalmat. A népfelszabadító mozgalomnak objektíve, a történelmi körülmények erejénél fogva és az opportunizmust és szektás magatartást egyaránt leküzdő szilárd titói vonalnak köszönhetően a forradalmi néphatalom és a fennmaradásáért, érvényesüléséért és győzeleméért küzdő fegyveres nép rendszerévé kellett válnia. A kommunista párt ereje

a fegyveres felkelésben és a forradalomban nemcsak forradalmi programjában, és harcedzett kádereiben rejlett, hanem abban, hogy azon az úton vezette a néptömegeket, amelyet azok az egyetlen lehetségesnek és számukra egyedül elfogadhatónak tartottak — a szabadság, a függetlenség, testvériség és egység, a szocialista forradalom útján. Tito nagysága abban van, hogy ezt nagyon világosan felismerte és szilárdan követte. Éppen ezért a jugoszláv népek népfelszabadító háborújának stratégiája, taktikája és eredményei nagymértékben gyarapítják az elnyomás és leigázás ellen, a függetlenségért, az önálló belső fejlődésért és a társadalmi haladásért harcoló népek tapasztalatait.

4.

A népfelszabadító mozgalom tapasztalata, a felfegyverzett nép, amely a maga kezébe veszi sorsának irányítását, a fegyveres harc különféle válfajainak sikeres kombinációja a népfelszabadító háború folyamán lehetővé tette Tito számára, hogy kidolgozza az általános honvédelem és társadalmi önvédelem eleddig gyakorlatilag ismeretlen koncepcióját. Ez a koncepció a népfelszabadító harcnak Jugoszlávia korszerű adottságaihoz idomított tapasztalatain alapul: elsősorban saját emberi, erkölcsi és anyagi erőinkre kell támaszkodnunk, és mozgósítanunk kell minden rendelkezésre álló emberi és anyagi tényezőt. Ez a koncepció felöleli a fegyveres ellenállás minden formáját; kizárólag önvédelmi jellegű, s egyidejűleg védi Jugoszlávia egész területét, az egyes területeken és pontosan uralkodó feltételeknek megfelelően. Tito ezt így fogalmazta meg: „Az általános honvédelem feladata, hogy megőrizze az ország függetlenségét, szabadságát és területi sérthetetlenségét, forradalmi vívmányait, a munkásosztály és a nép hatalmát, az öngazgatást, az egységet és testvériséget.” Ez a koncepció tehát a szocialista öngazgatás kifejezője és szükséglete, annak a valóságnak a kifejezője, hogy a nép minden tekintetben ura önnön sorsának és jövőjének. Minden polgárunknak joga és kötelessége, hogy óvja és védelmezze a szocialista öngazgatást, közösségünk szabadságát és függetlenségét és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság területi sérthetetlenségét. Az ember, az öngazgató, az ország védelméből eredő kötelezettségek és felelősségek alapvető hordozója, s ezt a jogát és kötelességét meg kell valósítania a társult munka

alapszervezetétől és a helyi közösségtől a szövetségig, egyszersmind felkészülve a harcra a végső győzelemig. Alkotmányunk szerint senkinek sincs joga elismerni a fegyverletételt vagy elfogadni a JSZSZK vagy annak bármelyik része megszállását, senkinek sincs joga beszüntetni a fegyveres harcot és letenni a fegyvert Jugoszlávia szabadságának és függetlenségének ellensége előtt.

A felszabadító és forradalmi háborúk, beleértve a mi népfelszabadító háborúnkat is, nyomatékosan bebizonyították, hogy azt a népet, amely tudatában van harcának céljaival, nem lehet leigázni.

Tito koncepciója az általános honvédelemről és a társadalmi önvédelemről alkotó módon alkalmazza a mi adottságainkra a felfegyverkezett népről szóló marxi elméletet. Ennek a rendszernek létrehozása, kiépítése és állandó tökéletesítése szavatolja Tito Jugoszláviájának függetlenségét, biztonságát és szabad szocialista fejlődését.

5.

A háború előtti Jugoszláviát nemzeti elnyomás, a dolgozó tömegek nemzeti és szociális jogfosztottsága jellemezte. Ezért a nemzeti kérdés határozott és világos választ követelt a régi Jugoszlávia valamennyi politikai pártjától. A polgári pártoknak nem volt az ország minden népe számára elfogadható válaszuk. Csak a Jugoszláv Kommunista Párt kereste a választ a szociális forradalomban, amely majd feltételeket biztosít az egyenjogú nemzeti viszonyok számára. Hosszú és nehéz utat kellett megtenni attól a politikától, amely még arra törekedett, hogy a szerb—horvát—szlovén unitarista királyságot önálló államocskákra zúzzák szét, az önrendelkezés jogáért folytatott harcon át egészen a nemzeti egyenjogúság 1934-ben elfogadott világos koncepciójáig és e politika végleges kidolgozásáig, a JKP 1940-ben megtartott V. országos értekezletén. Ezen az úton döntő fontosságú volt Tito kiállása az önálló horvátországi és szlovéniai pártszervezet megalakítása mellett. 1936-ban Veselin Maslešához intézett egyik levelében erélyesen leszámolt az ország szétzúzására irányuló tézisekkel. Tito szerint a szabad és egyenjogú közösség, bármelyik nemzet hegemoniája nélkül, fölöslegessé teszi bármelyik nép kiválását, hogy kivívhassa saját felszabadulását. Az ilyen közösség létrehozásának feltételét Tito a forradalmi demokratikus erők egyesítésében és a nemzeti kérdésnek a szövetségi elvek szerint való megoldásában látta. Ez lett aztán a JKP nemzeti poli-

tikája, amely biztosította a népfelszabadító harc tömegességét és a szocialista harc győzelmét. Tito már akkor ezt indítványozta: „Ahhoz, hogy az új szövetségi államban elkerüljük a hegemonia és elnyomás minden lehetőségét, valamennyi népnek biztosítani kell a teljes demokráciát és egyenjogúságot, ideértve a magyar, német, albán és más nemzeti kisebbségeket is.”

Ennek a nemzeti politikának köszönhető, hogy a népfelszabadító harc széles körű helyeslésre és támogatásra talált Jugoszlávia minden népe és nemzetisége soraiban.

1942 decemberében Tito a *Proleter* című lapban közölt egy szöveget, amely aztán híressé vált országszerte: „Az a szó, hogy népfelszabadító harc, csupán üres frázis, sőt szemfényvesztés volna, ha általános jugoszláv értelmén kívül nem volna nemzeti értelme is, külön-külön minden egyes nép számára, azaz, ha nem jelentené Jugoszlávia felszabadítása mellett ugyanakkor a horvátok, szlovének, szerbek, macedónok, albánok, mohamedánok stb. felszabadulását is, ha a népfelszabadító harcnak nem volna az a tartalma, hogy valóban szabadságot, egyenlőséget és testvériséget hoz Jugoszlávia minden népének. Ebben van a népfelszabadító harc lényege.”

A népfelszabadító mozgalom politikai és katonai felépítése, a megmutatkozó gondoskodás arról, hogy minden nemzet és nemzetiség érvényesülhessen a fegyveres harcban, hogy minden népnek és minden etnikai csoportnak lehetősége legyen a maga részéről hozzájárulni a megszállók fölötti győzelemhez, az egység és testvériség tényleges ápolása a közös harcban kifejezésre juttatta Tito politikáját és a JKP politikáját a nemzeti kérdésben. Ilyen programot és ilyen akciót csak a kommunista párt kínált fel; ezért a pártnak az a politikája, hogy a szociális felszabadulás és a nemzeti szabadság kölcsönösen összefügg és egymástól elválaszthatatlan, általános támogatást élvezett.

Így aztán a kommunista párt illetve a jövődöbéli köztársaságok és tartományok mindegyikében létrehozott pártszervezet tényleges nemzeti és osztályerővé válhatott, és maga köré tömörítette minden akciójával a nép legszélesebb rétegeit, a harcban, az építésben, az ország megújításában. A Jugoszláv Népfelszabadulás Antifasiszta Tanácsa II. ülésének döntéseiben formát öltött szövetségi berendezés s a Jugoszlávia egyenjogú népei és nemzetiségei közötti viszony mind fejlettebb formái valóra váltották Tito eszméit az egyenjogú népek új közösségében.

A szocialista építés során erőteljesen kifejlődött az egység és testvériség tudata, amelyre — a közös történelem mellett — különösen a közös gazdasági és politikai érdek, a munkás- illetve a szocialista öngazgatás egységes rendszerének építése is ráutalja Jugoszlávia népeit és nemzetiségeit. A nemzeti kérdés titói látomásában az egység és testvériség és a nemzeti egyenjogúság egyazon elvszerű és forradalmi megoldás két egymást feltételező oldala. A közös fegyveres harc a megszállók és a hazai árulók ellen, a szocialista forradalom közös valósága és távlata, a szövetségi elv megvalósulása felszámolta a régi Jugoszláviát jellemző nemzeti hegemonia minden maradványát.

Tito jól tudta, hogy a nemzeti egyenjogúság s az egység és testvériség a jugoszláv szocialista közösség egységének és haladásának sarokköve. Talán egyetlen beszéde vagy fellépése sincs, amelyikben ne figyelmeztetett volna az egység és testvériség megőrzésének szükségére. „Őriztétek ezt, mint a szemetek fényét” — szokta volt mondani.

Világunkban, amikor a megoldatlan nemzeti kérdés nyíltan vagy leplezetten ránehezedik sok mai állam és nép szociális, gazdasági, politikai és művelődési életére, a jugoszláv tapasztalat — a testvériség és egység titói politikája — naponként nagy elismeréseket szerez. A Jugoszláv Szövetség az egyenjogú népek és nemzetiségek nyílt és demokratikus viszonyának példája, s ezt a viszonyt nagyfokú biztonság és megrázkódtatások nélküli szilárdság jellemzi. Ez Tito műve.

6.

A jugoszláv szocialista forradalom, amely a megszállók elleni fegyveres harc közepette bontakozott ki, kezdetől fogva egészen sajátos jellemvonásokat mutatott fel. A Jugoszláv Kommunista Párt tisztában volt azzal, hogy a régi Jugoszlávia hatósági szervei elvesztették minden tekintélyüket a nép szemében, sőt a nép kizsákmányolóknak és nem demokratikusnak tekintette őket. Ezért közvetlenül a maga kezébe vette a politikai hatalmat. Tito főparancsnok rendelete szerint az új politikai szervezeteknek a népfelszabadító harc során természetes úton kialakult demokratikus, valóságos néphatalom szerveinek kell lenniük, nem lehetnek az egyes politikai pártok szervei, választásuk demokratikus úton történik, s az olyan igazi hazafiaknak kell helyet biztosítani bennük, akik ezt tettekkel

igazolták a fasiszta megszállók és hazai szolgálk elleni harcban. Így tehát már a háború kezdetén létrejön a nép új politikai hatalma a felszabadított és megszállt területeken egyaránt. A Jugoszláv Népfelszabadulás Antifasiszta Tanácsa megalakulása és döntései kike-rekítették a JKP által vezetett fegyveres népfelkelésből kinőtt forradalmi hatalom megalakításának folyamatát. Tito tudta, hogy a politikai hatalom önmagában nem elegendő, ha egyúttal nem veszik társadalmi tulajdonba a termelőeszközöket. Az államosítás és a kisajátítás alapot teremtett a szocialista gazdaság kialakulására. A forradalmi etatizmus útján megvalósuló proletárdiktatúra azonban nem tart sokáig. A mindenható államhatalmon nyugvó szocialista fejlődés tapasztalata a jugoszláv gyakorlatban igen korán kimutatta fogyatékoságait, és összeütközésbe került a szocialista építés tömegjellegével. A Tájékoztató Iroda támadása Jugoszlávia önállósága és forradalmi vívmányai ellen s szakításunk a dogmatikus sztálini politikával még erősebb serkentést adott a jugoszláv feltételekhez alkalmazkodó szocialista fejlődésnek. Tito történelmi feladatot valósít meg — átadja a gyárakat a munkásoknak. A szocialista forradalom a jugoszláv gyakorlatban visszatér a marxizmus eredeti értékeihez. Tito ezt így magyarázza: „A gyárak és vállalatok igazgatásának átadása munkásoknak nem a mi korszakalkotó találmányunk... de ez a cselekedet korszakalkotó jelentőségű, mert első ízben valósul meg a történelem folyamán, méghozzá a forradalmi fejlődés igen rövid időszaka alatt, egy olyan kis és elmaradott országban, mint a miénk.” Kezdetét veszi egy gyakorlat, amelyre nincs példa a munkásmozgalom történetében. Tito 1950-ben így magyarázza a törvényt a maga egyszerű módján: „A gyárakat a munkásoknak, a földet a parasztoknak... ez magában foglalja a szocialista termelési viszonyok egész programját, a társadalmi tulajdon tekintetében, a dolgozók jogai és kötelességei tekintetében is, következésképp meg lehet és meg kell valósítani a gyakorlatban, ha valóban ki akarjuk építeni a szocializmust.” És Tito valóban azt akarta, hogy kiépítsük a szocializmust, amikor igen merészen elhatározta, hogy elindulunk az öngazgatás útján, méghozzá a nagyfokú anyagi nélkülözések és a fenyegető nemzetközi körülmények közepette. Akkoriban az állam elhalásáról beszélni egyesek számára utópiának sőt kalandorvállalkozásnak tűnhetett. A történelem Titónak és a jugoszláv munkásosztálynak adott igazat, nem a kételkedőknek.

A Tito vezette kommunista párt viszonylag korán harcot hirdetett a politikai hatalom elbürokratizálódása, a gazdaság irányításában és a társadalmi életben megmutatkozó etatista viszonyok jelenségei ellen. Ezek a jelenségek szabályszerű követői a korszerű társadalmaknak, s ebből a szempontból a szocialista társadalmak sem jelentenek kivételt. Az ilyesmi szinte törvényszerűen felüti a fejét mindenütt, ahol az igazgatás gazdasági, politikai vagy egyéb monopóliuma jön létre. Az, hogy a Jugoszláv Kommunista Párt igen korán akciót indított a bürokratikus jelenségek megalkuvás nélküli felderítésére és visszaszorítására, s hogy társadalmi feltételeket is teremtett e jelenségek elhárítására, a Tájékoztató Irodával való összeütközésünk oka és nem következménye.

A szocialista öngazgatás mint a társadalmi viszonyok összefüggő rendszere fokozatosan alakult ki, fennakadásokkal, az etatista maradványok, a bürokratikus elidegenedés és a politikai monopóliumok elleni szívós harc közepette. Fokozatosan kibontakozik a termelők részvétele a társadalmi ügyek igazgatásában, az első munkás-tanácsoktól a munkások ama elidegeníthetetlen jogáig, hogy maguk rendelkezzenek munkájuk feltételeivel és eredményeivel, a termelők tanácsaitól a küldöttrendszerig. Az öngazgatás kiterjed a társadalmi élet minden területére, integrális társadalmi viszonyná válik, új demokratikus viszonyokat teremt, létrehozza a kollektív döntést és felelősséget. A proletárdiktatúra új, fejlettebb alakot ölt — szocialista öngazgatássá válik. A marxizmus alkotó alkalmazása a jugoszláviai viszonyokra Tito érdeme, a JKP illetve a JKSZ érdeme. A munkásosztály felszabadulása most valóban a munkások saját ügyévé válik. Tito fáradhatatlanul és kitartóan intett, bírált és serkentett az öngazgatás hatalmáért folyó harcban, és élen járt ebben a harcban. „A harc az emberért az emberek között, a mind jobb és humánusabb viszonyokért, az emberért, a szabad termelőért és alkotóért — ez a munkásosztály harcának végső célja és értelme” — mondta, s ezzel egyúttal megjelölte a munkásosztály történelmi feladatát.

És valóban: az öngazgatás napról napra roppant emberi alkotóerőket szabadít fel az emberi tevékenység minden területén, a termelésben és elosztásban, a társadalmi ügyek igazgatásában, a politikai rendszerben, a tudományban, a művelődésben, az oktatásban, a nemzeti fejlődésben.

A történelem igazolta, hogy Tito megítélése helyes volt: a kellő

pillanatban irányította a munkásosztály és a nép energiáit a szocialista öngazgatás megteremtésére. A történelmi esélyt valósággá tudta alakítani.

7.

Azokban az években, amikor Tito került vezető tisztségekre a Jugoszláv Kommunista Pártban, a Komintern döntő szerepet játszott a kommunista párt politikai irányvonalának meghatározásában és a kommunista pártok közötti viszonyokban. A Kominternnek kétségtelenül jelentős szerepe volt az első szocialista ország támogatásában, építésében és vívmányainak védelmében, abban, hogy kimozdította a kommunista pártokat a tétlenségből, amelybe a reformizmus térhódítása és az első világháború utáni forradalmak bukását követő elcsüggedés miatt kerültek. A Komintern már pusztán fennállásával és irányvételével hozzájárult a nemzetközi akciók kibontakozásához és az internacionalista öntudat kialakulásához a kommunista pártokban, ezzel párhuzamosan azonban a Komintern arra törekedett, hogy kezében tartsa valamennyi nemzeti kommunista párt operatív irányítását; erre vonatkozóan nagy felhatalmazásai voltak: dönthetett a stratégiai és taktikai kérdésekről, a személyi megoldásokról, beleértve a kommunista pártok alakításának és felosztásának jogát is. A direktívák vak elfogadása a szocialista forradalom végrehajtásában való korlátozott tapasztalatok alapján, a forradalmi helyzetek sajátosságainak és az egyes országok munkás élgárdája felkészültségének teljes semmibevétele hibákhoz vezetett a kommunista pártok politikájában. A Komintern mindinkább a sztálini politika eszközévé vált, s egyre inkább korlátozta a kommunista pártok forradalmi kezdeményezését és felelősségét. Ez a helyzet akadályozta a Jugoszláv Kommunista Párt sorainak rendezését a harmincas években, amikor a pártban frakciós harcok dúltak. Tito ezt igen világosan és idejekorán felismerte, s belátta, hogy ha az egyes kommunista pártok a nemzetközi központnak tartoznak felelősséggel, akkor ez szükségképpen torzulásokat idéz elő a saját munkásosztályuk és népük iránti viszonyokban. A Jugoszláv Kommunista Pártban uralkodó helyzet megváltoztatásának alapvető feltételét Tito abban látta, hogy a párt vezetősége hazatér az országba és a párt pénzügyeit teljesen függetleníti a külföldi forrásoktól. Hogy mennyire sorsdöntő határozatok voltak ezek, hamarosan megmutatkozott a frakciózás kiküszöbölésében és

a kommunista pártnak a tömegekre gyakorolt növekvő befolyásában. A Jugoszláv Kommunista Párt önállósulása azonban semmiképp sem jelentette azt, hogy a párt elzárkózott nemzetközi kötelezettségei elől. A JKP internacionalizmusa fényes bizonyítást nyert a spanyol nép harcának támogatása idején. Tito és a Központi Bizottság idejekorán előkészített és bátran meghozott döntése, amely elindította Jugoszlávia népeinek felkelését a megszállt Európában, közvetlenül a fasiszta Németországnak a Szovjetunió ellen intézett támadása után, élethalálharcot jelentett s egyszersmind internacionalista köteletségünk legmagasabb fokú teljesítését is. A nép fegyveres harca s e harc eredményei azt jelentették, hogy Jugoszlávia népei a saját kezükbe vették sorsukat, és hogy soha többé nem lehet semmilyen számításokba bocsátkozni Jugoszlávia egysége, függetlensége és önállósága rovására. Így hát egyáltalán nem különös, hogy a súlyos harc és óriási áldozatok árán szerzett szabadság és függetlenség a legnagyobb érték Jugoszlávia egész népe számára.

1948 tehát voltaképpen Tito koncepciójának próbatétele volt; eszerint Jugoszlávia munkásosztálya, népei és nemzetiségei senkinek sem ismerik el azt a jogot, hogy kívülről döntsön sorsukról és a szocializmusért folytatott harcuk útjairól. Jugoszláviában soha senkinek sem volt joga megtagadni vagy cserbenhagyni ezt a koncepciót.

Éppen ezért Tito és a JKP döntése, hogy visszautasítja a Tájékoztató Iroda határozatát, döntő történelmi jelentőségű tett volt. Nemcsak arról volt szó, hogy a JKP, ha főt hajt a határozat előtt, elveszti önállóságát és függetlenségét, hanem a szocialista építés kötelező érvénnyel felkínált modelljének elfogadása egyúttal súlyos válságba sodorta volna a szocializmus építését Jugoszláviában. Először is azt jelentette volna ez, hogy a párt elszakad a tömegektől, elveszti a nép támogatását, bizalmi válság következett volna be, a szocialista építés megtorpanása. A nép ezt a fegyveres harc napjaiban kitűzött forradalmi célok megtagadásának tekintette volna.

A kommunista pártok és szocialista országok domináción alapuló viszonyának dogmatikus koncepciója első komoly történelmi kudarcát érte meg. Az önállóságra, a saját népünk és saját munkásosztályunk előtti felelősségre irányuló törekvés, a saját fejlődési út, az eredeti szocialista forradalom joga első ízben aratott győzelmet. Az akkor kialakuló, majd a belgrádi és moszkvai nyilatkozatban megerősített elvek nagy lépést jelentettek a kommunista pár-

tok és szocialista országok közötti új viszony létrehozásában. Kivételesen jelentős Tito szerepe és a JKP illetve JKSZ szerepe ezeknek a viszonyoknak a megteremtésében.

Az európai kommunista és munkáspártok 1976. évi berlini értekezletének előkészítése során nyíltan megvitatták e pártok viszonyát, első ízben alkalmazták a legszélesebb körű demokratikus eljárást, a szabad véleménycserét, a konszenzus elvét — a nézetek egyeztetését, az értekezlet munkájának teljes nyíltságát, és tiszteletben tartották az egyes pártok nézeteiben és érdekeiben mutatkozó különbségeket. Az értekezlet magáévá tette és támogatta azokat az elveket, amelyekért a JKSZ már 1948 óta harcolt: a kommunista és munkáspártok önállóságát és függetlenségét, a be nem avatkozást, minden egyes párt saját munkásosztálya és népe előtti felelősségét, a kommunista és munkáspártok közötti demokratikus viszonynak megfelelő nemzetközi szolidaritás elvét. Elismerték a szocializmusért folytatott harc különböző útjainak objektív szükségletét, és elvetették a nemzetközi kommunista és munkásmozgalmak „központjának” eszméjét.

Tito forradalmi tekintélye, a JKSZ harcának eredményei és a jugoszláv szocialista forradalom vívmányai erőteljesen hozzájárultak a kommunista és munkáspártok közötti új elvek érvényesüléséhez magán az értekezleten és annak okmányáiban.

A haladó és forradalmi erők, a fejletlen és el nem kötelezett országok, különösen pedig a népfelszabadító mozgalmak és a gyarmati országokban kibontakozó felszabadító mozgalmak politikai feltételektől mentes támogatása kifejezi minden nép ama jogának elismerését, hogy önállóan keresse társadalmi haladásának és függetlenségének útját. Ez alapvetően antiszektáriánus viszonyulás mindahhoz, ami eredeti és forradalmi a népek törekvéseiben. Jugoszlávia nemzetközi tevékenységében igen következetesen tartja magát ezekhez az elvekhez. Senkinek sem kínáltuk fel egyetemes érvényű tapasztalat gyanánt a saját önállóságunkért, függetlenségünkért és szocialista fejlődésünkért folytatott harcban szerzett tapasztalatainkat. Éppen ez magyarázza, hogy oly nagy érdeklődés nyilvánul meg e tapasztalatok iránt világszerte.

8.

A megosztott, egymással összeveszített jugoszláv népek és nemzetiségek történelme, az a Jugoszlávia, amely mindig a nagyha-

talmak versengésének és mesterkedéseinek eszköze volt a Balkánon, amelynek sorsa mindig mások erőviszonyaitól és sohasem a saját választásától függött, a legmélyebb benyomást gyakorolta Titóra, és alapvetően meghatározta a JKP nemzetközi helyzetéről és külpolitikai irányvonaláról alkotott nézeteit.

A népfelkelés elindítása és népfelszabadító harcunk koncepciója objektíve lehetetlenné tette, hogy az új, független Jugoszláviáért folytatott harcot bárki is pusztán kisegítő vagy kiegészítő harci cselekménynek tekintse a tengelyhatalmak és a fasizmus elleni háborúban. E harc eredeti és önérvényű értékei alapján, azoknak az eredményeknek az alapján, amelyeket ebben a geopolitikai térségben elért, alapvető s Jugoszlávia népei számára döntő jelentőségű. A saját erőinkre támaszkodni — amint azt Tito hangoztatta — azt jelentette, hogy önállóan és felelősen folytatjuk a háborút egészen a felszabadulásig; ez az elv a népfelszabadító harc jellegéből ered. Tito ezért, Jugoszlávia népeivel egyetemben, mindig erélyesen visszautasította a népfelszabadító harc lebecsülésére irányuló kísérleteket, azt, hogy harcunkat csak valamiféle ellenállási mozgalomnak vagy más, „jelentősebb frontok” kisegítő harci területének tüntessék fel. Jugoszlávia népei, amikor felszabadulásukért harcoltak, országunk szabadságának és függetlenségének eszményét követték. Ez volt a döntő lépés az új Jugoszlávia függetlenségének megszervezése felé, s ugyanakkor hozzájárulásunk a fasizmus elleni világszerte folyó harchoz. Hogy mennyi előrelátás volt Tito helyzetfelmérésében, megmutatkozott a második világháború után, még hozzá elsősorban abban, hogy a nagyhatalmak Jugoszlávia sorsát illető megállapodásai teljesen hatálytalanok maradtak.

Tito hosszan tartó, kitartó és igen következetes harca, amelyet a háború végén az AVNOJ döntéseitől a Tito-Šubašić megegyezésig folytatott az új Jugoszlávia elismertetéséért, megmutatta az egész világnak, hogy több alkudozás és egyezkedés Jugoszlávia függetlensége rovására nem lesz, hogy Jugoszlávia népei nem tűrik senki gyámságát. Az egész nép támogatása meggyőzte Titót arról, hogy helyes úton jár, olyan úton, amelyen fenntartás nélkül követni fogják Jugoszlávia népei és nemzetiségei.

A szabadság és függetlenség kivívásáért, az önálló fejlődés jogának megőrzéséért tett emberfeletti erőfeszítések és roppant emberáldozatok, a népek közötti béke szükséglete, a hidegháború maradványainak és a tömbök versengésének leküzdése fokozatosan ki-

alakította Jugoszlávia külpolitikai irányvonalát, a békés koegzisztencia és az elnemi kötelezettség szellemében.

Az elnemi kötelezettség koncepciója és mozgalma az ötvenes évek végétől kezdődően a történelemben példa nélkül álló iramban bontakozott ki. A Tito indítványára megtartott történelmi, belgrádi értekezlettől máig a mozgalom majdnem négyszeresére növekedett. A mozgalom kezdetei óta, a hidegháborús válságok enyhítésére tett kísérletek és a különböző helyi és más viszonyok rendezése során a mozgalomban — óriási mértékben Tito érdeméből — fokozatosan megérlelődött az új nemzetközi viszonyokért harcoló el nem kötelezett országok tartós tömörülésének eszméje. A mozgalom többek között Tito szerepének is köszönhetően leküzdötte a regionalizmus, a politikai pragmatizmus megnyilvánulásait, magáévá tette a tömbökbe való sorakoztatással szembeni ellenállás eszméjét és a meglévő nemzetközi, gazdasági és politikai világtrend gyökeres megváltoztatásának szükségét.

Titónak az a képessége, hogy messze túllátott az államok mindennapi szűk érdekein és a népek spontán törekvésének igazi forradalmi jellegét és lendületet tudott adni, felbecsülhetetlen hozzájárulást jelentett az elnemi kötelezettség mozgalmához.

Tito világosan látta a világ népeinek növekvő, feltartóztathatatlanná váló óhaját, amely kifejezésre jutott az elsöprő gyarmattelenes forradalomban, a népfelszabadító mozgalmak növekedésében és győzelmeiben, a nemzeti függetlenségi harcokban, azt az óhaját, hogy a népek megszabaduljanak mindenfajta dominációtól és hegemónizmustól, hogy a maguk kezébe vegyék sorsukat és önmaguk rendelkezzenek saját természeti és társadalmi értékeikkel. Tito jól tudta, hogy a népeknek ez a vágya és követelése a forradalmi megmozdulások, a demokratizáció és a haladás új térségeit nyitja meg a nemzetközi közösségbe, de külön-külön minden egyes országban is.

Szóval és tettel igyekezett meggyőzni a világot, hogy az elnemi kötelezettség mozgalma az egyedüli reális választás a tömbökkel és a tömbpolitikával szemben, hogy ez az emberiség nagy reménye és szükséglete, ha el akarja kerülni az önmegsemmisítés katasztrófáját. Minden erőfeszítése arra irányult, hogy érvényt szerezzen az elnemi kötelezettség eszméjének, harcolt az egyenrangú viszonyokért, egy olyan világért, amelyben több igazság lesz, egy olyan mozgalomért, amely a népek támasza lehet a szabadságuk, függet-

lenségük, területi sérthetetlenségük és az önálló fejlődésre való joguk megőrzéséért folytatott harcukban.

Tito sohasem ismerte el az erősebb jogát, sohasem volt kész visszavonulni az erőszak elől a nemzetközi viszonyokban, harcolt az elnyomatás, a hegemonia, a reakciós nyomások, az erőpolitika ellen, bárhol is jelentkezett.

Éppen ezért Sekou Touré, Guiena elnöke, az el nem kötelezett országok állam- és kormányfőinek hatodik értekezletén teljes joggal mondhatta a Tito elnöknek nyújtandó különleges elismerésre vonatkozó javaslat megindoklásában:

„A JSZSZK elnöke nemcsak annak a nagy jugoszláv népnek a megtestesítője, amelynek sokévi hozzájárulása az imperializmus elleni harc fejlődéséhez a világ valamennyi népének tudatába vésődött, hanem éppúgy a világ népeinek harcában kifejezésre jutó legmélyebb törekvések megtestesítője is... Mindannyian tudjuk, hogy a történelem nem épül pusztán jó szándékokon. A történelmet akciók, konkrét tettek építik. Ilyen tettekkel dicsekedhet az az ember, aki mozgósított bennünket nemes céljaink megvalósítására.”

Az a szerep, amelyet Jugoszlávia Titónak és külpolitikájának köszönhetően játszik, messze meghaladja anyagi és földrajzi lehetőségeit. Nincs sok példa a történelemben arra, hogy egy kis ország ilyen nagy szerepet játszott volna a nemzetközi történelemben és ilyen erőteljesen befolyásolja az új nemzetközi mozgalmak és világviszonyok kialakulását. A szocialista Jugoszlávia függetlenségének és önállóságának, egész történelmének erkölcsi erejére egységére és szilárdságára támaszkodó titói látnokiség és realizmus világméretű elismerést hozott Titónak és a Jugoszláv közösségnek. Belső rendszerünk, a szocialista öngazgatás, az egység és testvériség, a nemzeti egyenjogúság erőteljes erkölcsi fedezetet nyújtott Tito szavainak és Tito törekvéseinek.

9.

Tito igazi népvezér volt a szónak legjobb értelmében. Mindig kutatta a nép akaratát, mindig kereste támogatását; erről mindig nyíltan beszélt. Ha helyeselték neki, ezt serkentésnek tekintette a további erőfeszítésekre és nem az egyéni dicsőség jelének. Tartósan és a legközvetlenebb személyes módon egybeforrt a munkásokkal,

a néppel, amikor beszédet mondott, mintha csak beszélgetne velük, mintha válaszolna kérdéseikre, vitázott velük, és elfogadta bírálatukat. Új távlatokat nyitott, harcra szólított, nem békült meg az értetlenséggel. Ez a viszonya a nép iránt azt a felismerést és tapasztalatot tükrözte, hogy széles körű támogatás, tömegesség nélkül nincs eredmény a szocialista építésben.

Számíthatott a nép teljes ragaszkodására, s ez kifejezte az ő teljes odaadását a munkás- és néptömegek iránt. Jugoszlávia népei és nemzetiségei rendkívüli módon becsülték nyíltságát a legnehezebb pillanatokban. Sohasem hagyta őket cserben, s őt sem hagyták cserben soha, a legsúlyosabb körülmények között sem. Nem különült el a néptől, nem emelkedett az emberek számára elérhetetlen magasságokba. „Hogy miben rejlik az emberek boldogsága, azt én nem ítélném meg, ezért nem is kényszeríthetem rá valakire a boldogságot, sem én és senki más sem. Az egész nép tudja, hogy miben van a boldogsága, és ez legyen az útmutatás számunkra” — így hangzik Tito emberien egyszerű, de korszakalkotó meghatározása.

Tito politikájával, a JKP és JKSZ, a munkásosztály és a nép akciójával és tevékenységével, valamint e politikai akció és tevékenység eredményei által megszilárdult Jugoszlávia népeinek önbizalma, megnövekedett önnön erejébe vetett hite, s a munkásosztály eltökéltsége, hogy tovább fejleszti a szocialista öngazgatást, az egységet és testvériséget, hogy mindenáron megőrzi Jugoszlávia függetlenségét és önállóságát és érvényesíti az elnemkötelezettség elveit.

A korszak, amelyben Tito tevékenykedett, nemcsak a jugoszláv népek és nemzetiségek harcának és forradalmának hősi szakasza, hanem a mai és jövőbeli forradalmi akciók ihletforrása is. És ez is Tito műve.

A FORRADALOM ÉS A NEMZETI KÉRDÉS

Szemelvények Tito elnök műveiből

Tito elnök beszédeiből, cikkeiből és egyéb műveiből készített összeállításunkat teljes egészében a nemzeti kérdésnek szenteltük. A válogatás egyben időrendi sorrendben érzékelteti, hogyan tekintett a huszadik század egyik legnagyobb forradalmára a nemzetek közti viszonyok rendezésének ügyére, és egyre tovább és tovább lépve mi mindennel egészítette ki és tökéletesítette ezt az egyenjogúság, testvériség és egység szempontjából elhanyagolhatatlan kérdést. Az idézetek sorát a Levél Szerbiához című, 1936-ban kelt levelének egy részletével kezdjük, és pártunk megalakulása 60. évfordulóján tartott beszédének egy részletével zárjuk.

„A baloldaliak (a kommunisták — a szerk.) állhatatosan ragaszkodnak a nemzeteknek egészen az elszakadásáig terjedő önrendelkezési jogához. Az önrendelkezés joga valóban olyan jog, amelyet valamennyi nemzet számára el kell ismerni ahhoz, hogy egyenjogú lehessen. Ez azonban persze nem jelenti azt, hogy az elszakadás minden körülmények közt elengedhetetlen és célszerű is. A baloldaliak a jelenlegi helyzetben ellenzik Jugoszlávia feldarabolását, vagyis azt, amin az olasz, osztrák és magyar fasizmus bérencei mesterkednek, hiszen Jugoszlávia feldarabolása kétségtelenül háborút robbantana ki, márpedig valamennyi fasiszta háborús uszító épp erre törekszik. A baloldaliak Jugoszlávia valamennyi nemzetének a mai határok közti, föderatív berendezésű szabad közössége mellett vannak, s ellenzik akármelyik nemzetnek másik által való bármilyen elnyomatását vagy mások feletti egyeduralmát.

Más szóval a horvát, szlovén, szerb, macedón és Crna Gora-i nemzetnek demokratikus módon kell kinyilvánítania, hogyan akar-

ja rendezni, szabályozni a többiekkel való viszonyát az államközösség keretében. Ugyanígy Vajdaság és Bosznia-Hercegovina népet is megilleti az a jog, hogy kinyilváníthassa akaratát az államközösségen belüli viszonyokkal kapcsolatban . . .

. . . A platform (a Népi Szabadságfront megalakítására vonatkozó politikai alapelvek platformjáról van szó — a szerk.) világosan és egyértelműen fejezze ki eltökélt követelésünket, hogy minden nemzet önrendelkezési jogát tartsák tiszteletben, vagyis nemcsak a szerbek, horvátok és szlovénok jogát, hanem a macedónokét és a Crna Gora-iakét is, s ugyanígy a vajdasági és bosznia-hercegovinai nemzeteknek azt a jogát is, hogy maguk döntsék el, meg akarják-e tartani regionális önállóságukat a föderatív állam keretében.

Hasonlóképpen ki kell domborítani a nemzeti kisebbségek: németek, magyarok és albánok egyenjogúságra való jogát is.”

(Levél Szerbiához, 1936. november 2.)

„. . . A *kommunisták* minden nép önrendelkezési jogának következetes harcosai. Más szóval azért küzdenek, hogy a horvát nép bárki másnak a gyámkodásától és nyomásától mentesen, szabad akaratából maga dönthesse önnön sorsáról.

A kommunisták erélyesen ellenzik egyes népek bárminemű erőszakos asszimilálását (beolvasztását, összeolvasztását). Éppen ezért ellítelik és megpróbálják megghiúsítani a belgrádi hatalomtartók minden olyan kísérletét, amelynek célja az, hogy a horvát népet teljesen eltüntessék a föld színéről, szerbbé vagy jugoszlávvá változtassák a horvátokat, s egyetlen nép törzsvé fokozzák le őket, még ha az a nép háromnevű is. A kommunisták nézete szerint a horvátok is, a szerbek is és a szlovénok is külön-külön nemzet, ámbár testvérek. De csak addig maradhatnak testvérek, amíg úgy dolgoznak és olyan egyetértésben élnek, mint az édestestvérek, ellenkező esetben mostohatestvérré, egymás ellenségeivé válnak.”

(A *kommunisták és a horvát nép*, Proleter, 1937. május, 5. szám)

„. . . E sorsdöntő napokban, amikor az imperialista világhódítók maradék szabadságuktól is sorra megfosztják a kis népeket, és világhódító céljaik elérése végett galád spekulációt űznek egyes országok leigázott népeivel, pártunk előtt még élesebben vetődik fel egyik legfontosabb és legidősebb teendőnk — az, hogy har-

coljunk az elnyomott jugoszláviai nemzetek és nemzeti kisebbségek nemzeti egyenjogúságáért: a) a szerb burzsoázia elnyomása alatt senyvedő macedón nép egyenjogúságáért és önrendelkezéséért, ezzel egyidejűleg pedig a macedón népet demagóg hitegetéssel leigázni készülő olasz és bolgár imperialisták, valamint bérenceik leleplezéséért; b) a Crna Gora-i nép egyenjogúságáért és önrendelkezéséért, ezzel együtt pedig a föderalisták terveinek megghiúsításáért, mert azok vezetősége az olasz imperialisták segítségével újból járomba akarják (kényszeríteni Crna Gora népét; c) a Kosovo, Metohija és Sandžak területén élő albán kisebbség szabadságáért és egyenjogúságáért, ezzel egyidejűleg pedig a felsorolt vidékeken kószáló olasz bérencek ellen, akik fűt-fát ígérgetnek az elnyomott albánoknak, hogy megszedítsék őket és háborút idézzenek elő az említett ország-részben; d) harcoljunk a szerb burzsoáziának az említett vidékeken alkalmazott gyarmatosító módszerei ellen, és úzzunk ki minden olyan gyarmaturalmi szolgát, akiknek segítségével a szerb burzsoázia elnyomatásban tartja a macedón, albán és többi népet; e) küzdjünk a Vajdaságban élő magyar, román, német és egyéb nemzeti kisebbség szabadságáért és egyenjogúságáért, ezzel egyidejűleg pedig a magyar, német és egyéb reakciók minden olyan kísérletének megghiúsításáért, amelynek hátterében az áll, hogy az említett vidéken is és másutt is az imperialista világhódító háború révén »oldják« meg a nemzeti kérdést; f) harcoljunk a szerb és horvát burzsoázia arra irányuló kísérlete ellen, hogy Bosznia-Hercegovinát — a vidék népét meg sem kérdezve — egymás között elosszák. Mi, kommunisták, úgy véljük, hogy Bosznia-Hercegovina népeinek szabad véleménynyilvánítás alapján maguknak kell dönteniük, és vagy autonómiát, vagy valami hasonlót választva maguknak kell megoldást találniuk belső berendezésük kérdésére; g) harcoljunk a horvátok és szlovénok nemzeti kérdésének tényleges megoldásáért, és küzdjünk az említett tartományok dolgozó népének kárára egyezkedő szerb, horvát és szlovén burzsoázia gaz alkudozása ellen.”

(*A JKP V. országos értekezletének határozata*, Proleter, 1941 januárja, 1. szám)

„... Népfelszabadító harcunk és a jugoszláviai nemzeti kérdés elválaszthatatlan egymástól. Harcunk nem lenne olyan szívós és eredményes, ha Jugoszlávia népei nem azt várnák tőle, hogy a fasizmuson kívül mindazok felett is győzelmet arathatnak, akik a

régi rendszereket testesítik meg, s akik eddig is elnyomták és továbbra is elnyomatásban szeretnék tartani Jugoszlávia népeit. A népfelszabadító harc kifejezés pusztán üres frázis — sőt közönséges ámitás — lenne, ha egyetemes jugoszláv értelmén kívül nem foglalna magában nemzeti értelmet is minden nemzet számára külön-külön, vagyis ha Jugoszlávia felszabadításán kívül nem jelentené egyidejűleg a horvátok, szlovénok, szerbek, macedónok, albánok, muzulmánok és többiek felszabadulását is, más szóval, ha nem hozna tényleges szabadságot, egyenjogúságot és testvériséget valamennyi jugoszláviai nép számára...

... A Jugoszláv Kommunista Párt továbbra is valamennyi jugoszláviai nép testvéri, szabad és egyenjogú közösségéért fog harcolni. Éppúgy küzdeni fog a többi jugoszláv nép újbóli elnyomására törekvő nagyszerb hegemonisták ellen, mint azok ellen, akik bármelyik imperialista hatalom érdekeiből, vizályt szítva vagy más módon próbálják megbontani Jugoszlávia népeinek testvéri összetartását.

Macedónia kérdése, Kosovo és Metohija, Crna Gora, Horvátország, Szlovénia és Bosznia-Hercegovina kérdése csakis úgy oldható meg könnyen és valamennyiünk meglegedésére, ha maga a nép oldhatja meg, erre való jogát pedig épp most, a népfelszabadító háborúban vívja ki, puskával a kezében."

(*Proleter*, 1942 decembere, XII. évf. 16. szám)

„A Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács második ülésének határozatai kétségtelenül a legnagyobb eredmények közé tartoznak, amelyeket Jugoszlávia népei a felszabadító harc folyamán elértek. A határozatok valóságos fordulópontot jelentenek a felszabadító harc folyamatában. Lefektették az első alapkövet az új, boldogabb Jugoszlávia kiépítéséhez, igazságosabb berendezéssel, amely biztosítani fogja sokat szenvedett népeinknek a szebb és boldogabb jövőt: azzal a berendezéssel, amely a nemzeti egyenjogúságon, a testvéri egyetértésen és társadalmi igazságosságon alapul. A Tanács határozatai valamennyi népünk vágyát kifejezésre juttatják, s ezért üdvözlí őket oly nagy lelkesedéssel Jugoszlávia minden népének túlnyomó többsége...

... Egyes vidékekről, mint például Vajdaságból és máshonnan, gyakran fordulnak hozzánk érdeklődve, hogy mi lesz az illető tartománnyal. Megkapják-e az autonómiát, vagy valamelyik föderációs egységhez csatolják őket? Ezek a kérdések természetesen he-

lyénvalók, és azt mutatják, hogy népünk az ország minden részében élénken érdeklődik az olyan berendezés iránt, amely az őt megillető összes jogokat biztosítani hivatott. A kérdésre csak a következő választ adhatjuk: Vajdaság, mint minden más tartomány, amely igényt tart rá, nyilván megkapja majd a legszélesebb körű autonómiát, de az autonómia ügyét, továbbá azt is, hogy az egyes tartományok melyik föderációs egységhez fognak tartozni, maga a nép, illetve képviselői döntenek el, ha majd a háború befejezése után az államberendezésről véglegesen határozunk . . .”

(*Nova Jugoslavija*, 1944 márciusa)

„ . . . Most néhány szót hazánk belső berendezéséről. Jól tudjátok, hogy megtaláltuk az egyetlen helyes utat: a jugoszláv föderáció megteremtését, amelyben minden nép elégedetten fog élni és a maga ura lesz. Egyetlen szerbnek sem fog ártani, ha a horvát a maga gazdája lesz. Egyetlen szlovénnek sem lesz kárára, ha a horvát a maga gazdája lesz. Egyetlen horvát sem károsodik meg, ha a szerb korlátlanul a maga gazdája lesz, ott, ahol él, vagyis a saját földjén. Senki sem fog megkárosodni, mert mi Jugoszláviában nem elválasztó határokat jelölünk ki, nem új államokat alakítunk, hanem csupán azért hajtjuk végre ezt a felosztást, hogy rendezzük a nemzeti kérdést, amit a régi Jugoszláviában nem oldottak meg, s hogy az itt élő népek korlátoktól mentesen fejlődjenek, s mind kulturális, mind politikai téren egyenlő helyzetbe kerüljenek. Éspedig úgy, hogy egyik se nyomja el a másikat, de ugyanakkor mindegyiknek a fejlődése jó hatással legyen a többi népre, a többi föderális egység népeire. Együttvéve azonban valamennyien jugoszlávok vagyunk. Aki azt képzei, hogy itt most valamiféle területszabdálás következik — verje ki a fejéből ezt a gondolatot. Azon fáradozunk, hogy végre egyszer büszke polgárai lehessünk az alakuló új Jugoszláviának. Ezt akarjuk elérni, és nem több kis államocskát létrehozni. Olyan egységesebb rendszert kívánunk megteremteni, hogy senki se nyomhassa el a másikat, és valamennyi nép teljesen szabad legyen. Ilyen Jugoszláviát akarunk! Jól tudjátok, többször kijelentettük: nem szétválasztó, hanem összekapcsoló határokat akarunk. Nálunk a „határ” csak kapocs lehet, amely az egymással határos népeket egybefűzi. Ilyen Jugoszláviát akarunk, mert ez fogja megszilárdítani államunkat, s éppen ezért fogják szeretni és védeni a népei. Föderációt létesítünk, mert ez az előfeltétele mindenféle gyűlölködés és sovinizmus teljes felszámolásának. Min-

den eszközzel küzdeni fogunk minden sovinszta jelenség ellen. Nem tűrünk sovinizmust. Testvériség és egység nélkül nincs erős Jugoszlávia . . .”

(Bela Crkva, 1945. július 7., a szerbiai népfelkelés negyedik évfordulója alkalmából mondott beszéd)

„ . . . Népeink ma egyenjogú tagjai egy olyan közösségnek, amelyben nem lesz gyűlölködés és sovinizmus, mindenki büszkén mondhatja: én az új Demokratikus Föderatív Jugoszlávia polgára vagyok, hazám a szabadságszerető népek sorában az elsők között áll, mert ezt a helyet legjobb fiainak vérével kiharcolta. (Lelkes felkiáltások: „Testvériség, egység!”) Ez a közbekiáltás igen fontos. Fontos, és ismét figyelmeztetnem kell: őrizzétek és ápoljátok az annyi áldozat árán kiharcolt testvériséget és egységet! . . .”

(Az újvidéki népgyűlésen mondott beszédből, 1945. VII. 14.)

„ . . . A nemzeti kérdéstről nem azért beszélek, mintha ez ma nálunk ilyen vagy olyan formában felvetődne. Nem. Nálunk a nemzeti kérdés megoldódott, méghozzá igen jól, valamennyi népünk általános melegegedésére. Úgy oldódott meg, ahogyan Lenin tanította. S maga a megoldás is forradalmunk jellegét tükrözi. A szocializmus építésében elért eredményeink bizonyítják a legjobban, hogy helyesen oldottuk meg a nemzeti kérdést hazánkban. A helyes megoldás nélkül, vagyis ha nem így rendeztük volna, lehetetlen volna a szocializmus építése, mert hazánk népeinek belső egysége, konstruktív testvérisége és egysége nélkül lehetetlen volna újjáépíteni az országot, hát még megvalósítani az ötéves tervet, végrehajtani sok más intézkedést és olyan eredményeket elérni, amilyeneket eddig elértünk.

Egyetlen népi demokratikus ország sem olyan soknemzetiségű, mint a miénk. Egyedül Csehszlovákiában van két rokon nemzetiség, a többi országban pedig csak kisebbségek vannak. Ezekben a népi demokratikus országokban tehát nem kellett olyan nagy problémákat megoldani, mint nálunk. Náluk kevésbé bonyolult a szocializmusba vezető út, mint nálunk. Náluk az osztálymomentum az alapvető, nálunk pedig a nemzeti és az osztálymomentum egyaránt. A nemzeti kérdést mi azért oldhattuk meg ilyen gyökeresen, mert megoldása forradalmi úton, a felszabadító háború folyamán

történt, s ebben részt vett minden népünk, minden nép lehetőségeihez mértén hozzájárult a megszállók alóli felszabadulásért tett egyetemes erőfeszítésekhez. Sem a macedónok, sem Jugoszlávia többi elnyomott népe nem dekrétummal kapta a nemzeti felszabadulást. Fegyverrel harcoltak érte. A kommunista pártnak elsősorban az volt a szerepe, hogy ő irányította ezt a harcot, ő volt a biztosítéka annak, hogy a háború befejezése után a nemzeti kérdés végleg megoldódik, úgy, ahogyan a kommunisták jóval a háború előtt és a háború idején meghatározták. A kommunista pártnak ma, a szocializmus építésének időszakában az a szerepe, hogy a pozitív nemzeti momentumok ne fékezzék a szocializmus fejlődését hazánkban, hanem serkentőleg hassanak rá. A kommunista pártnak ma az a szerepe, hogy éberem ügyeljen, hogy egyetlen nemzetiség soraiban se jelentkezzen és burjánozzon el a sovinizmus. A kommunista pártnak arra kell törekednie, és arra is törekszik, hogy a nacionalizmus összes ártalmas tünetei megszűnjenek, s hogy az emberek az internacionalizmus szellemében nevelkedjenek.

Melyek a nacionalizmus tünetei? Íme néhány: 1. A nemzeti egoizmus, mert ebből ered a nacionalizmus sok más negatív vonása, mint például a más országok meghódítására, más népek elnyomására, más népek kizsákmányolására és hasonlókra való törekvés; 2. A nemzeti sovinizmus, mert ebből szintén sok negatív nacionalista tünet fakad, mint például a nemzeti gyűlölet, más népek lebecsülése, történelmük kultúrájuk, tudományuk, tudományos vívmányaik stb. becsmérlése, a saját történelemben viszont annak dicsőítése, ami negatív volt, és ami marxista nézeteink szerint negatív...

... A szocialista társadalomban az ilyen jelenségeknek meg kell szűnniük, és el is fognak tűnni. A régi Jugoszláviában a nagyszerb kapitalista klikk részéről megnyilvánuló nemzeti elnyomás egyet jelentett az elnyomott népek kizsákmányolásának fokozódásával. Elkerülhetetlenül ez a sorsuk azoknak, akik nemzeti elnyomatásban szenvednek. Az új szocialista Jugoszláviában érvényben levő nemzeti egyenjogúság lehetetlenné teszi, hogy egyik nemzet kizsákmányolja a másikat. Ennek az a magyarázata, hogy ma már nálunk egyetlen nemzetnek sincs hegemoniája a többi felett. Minden ilyen hegemonia kisebb vagy nagyobb mértékben, ilyen vagy olyan formában elkerülhetetlenül maga után vonná a kizsákmányolást. Ez ellentétben állna a szocializmus alapelveivel. Csak a gazdasági, politikai, kulturális és minden más vonatkozású egyenjogúság teszi

lehetővé számunkra, hogy közösségünknek e hatalmas erőfeszítései közepette mind egységesebbé és szilárdabbá kovácsolódunk . . .”

(Beszéd a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia díszülésén, az akadémia első díszdoktorává való avatása után, 1948. november 16.)

„ . . . Az egész felszabadító harc során az a gondolat vezérelt bennünket, állandóan arra törekedtünk, hogy megteremtjük az egységet és felszámoljuk a hazánk népeire átokként nehezedeő szerencsétlen múltat, felszámoljuk a sovinizmust, a testvérgyűlöletet stb. Ha csupáncsak ezt értük volna el, már ez magában is hatalmas vívmány volna, amiért érdemes volt harcolni és elesni. Népeinket századokon át gyűlölködéssre és széthúzásra uszították, századokon át mindig akadtak emberek, akik gonosz szellemként nehezdedtek népeink lelkére, gyűlöletet szítottak közöttünk, és csak a szocializmus — az, amit most vívtunk ki — tette lehetővé, hogy egyszer s mindenkorra leszámoljunk ezzel az átokkal s új úton induljunk el, a minden népet egymáshoz fűző testvéri szeretet és együttműködés útján. Magatok is mindannyian látjátok, mindenki érezheti, mit jelentene az, ha ebben a súlyos időszakban, amikor az egész világon bizonytalanság, kétség és nyugtalanság uralkodik és új háború fenyegeti az emberiséget, népeink között ellentétek volnának. Csak az acélos egység, az egységes gondolkodás, az egységes cselekvés, az egységes akarat és egységes cél adhat erőt ahhoz, hogy szembeszálljunk minden viharral, amely esetleg a jövőben fenyegethet bennünket.

Éppen a háború utáni korszakban megnyilvánuló eme törhetetlen egység és alkotó hősiesség váltotta ki az egész világon minden haladó ember csodálatát népeink iránt. Csodálják népeinket, múltunkat, mostani kitartó harcunkat és határozott álláspontunkat minden kívülről fenyegető bajjal szemben, de egyszerismind csodálják népeinknek a jobb életért vívott nehéz küzdelmét is. Szeretném hangsúlyozni, elvtársak és elvtársnők, hogy éppen itt, Vajdaság földjén, ahol több nemzetiség él, ahol a szerbeken és horvátokon kívül vannak magyarok, románok, szlovákok, csehek és más nemzetiségek is, éppen itt volt fontos kiküszöbölni mindazt, ami ezeket a népeket elválaszthatná egymástól és gyűlölködést szíthatna közöttük. Vajdaság jellegzetes példája annak, hogy milyen helyes volt pártunk irányvonala a nemzeti kérdés megoldásában. Éppen

itt Vajdaságban mutatkozott meg, különösen az 1948-ban bennünket ért támadások idején, amely nemcsak pártunk és vezetőségünk, hanem általában egész országunk ellen irányult, éppen akkor mutatkozott meg, hogy milyen fontos ez, mert ez az egység sziklaszilárdan útját állta annak, hogy behatoljon hozzánk az a pokoli szándék, amely népeink sorainak bomlasztására irányult. Ti itt törhetetlenek maradtatok, és egységetek a biztosítéka minden elkövetkező győzelmünknek is...”

(A zrenjanini népgyűlésen mondott beszéd,
1952. május 11.)

„... Az utóbbi időben nem kis számban fordulnak elő olyan ártalmas jelenségek, mint a helyiérdek-elvűség és a sovinizmus. Részben anyagi okokból, részben a kommunisták ébertelensége folytán ütik fel fejüket. Egyes kommunisták megfélemedtek egész közösségünk átfogóbb érdekeiről, csak legszűkebb körükre tekintenek, s emiatt politikai elégedetlenség és egyéb helytelen jelenségek keletkeztek egyes köztársaságainkban. Mi tengernyi vért áldoztunk népeink testvériségéért és egységéért, és senkinek sem engedjük meg, hogy ezt megbontsa vagy hogy belülről rombolja. Egyes köztársaságainkban például a polgári írók olyasmit engednek meg maguknak, hogy valósággal felfoghatatlan, hogyan lehetséges ilyesmi egy szocialista országban. Egyesek beletemetkeznek népük történetébe, abban kéjelegnek, és megfélemedznek egész szocialista közösségünk jövődjéről. Egyik köztársaságunk sem jelentene önmagának semmit, ha nem volnánk mind együtt. Hogy megszilárdítsuk közösségünket, meg kell teremtenünk a magunk jugoszláv szocialista történelmét, nem sértve egyes köztársaságok arra vonatkozó nemzeti jogát, hogy ápolják saját hagyományaikat, de nem az egész közösség kárára. Ez a mi utunk, ezt akarjuk, nem pedig egységünk megbontását. Nem azt valljuk, mint a különféle polgári elemek, akik nem forrtak össze fejlődésünk szocialista eszméjével, és akik olyasmit igyekeznek egyes kommunisták fejében elültetni, hogy vissza kell térni a régi útra...”

(Beszéd a spliti nagygyűlésen, 1962, május 6.)

„... A nemzetek közti viszonyok terén jelenleg a viszonyok szocialista jellegének továbbfejlesztése a fő kérdés.

Nemzeteink közt olyan gazdasági viszonyokat kell teremtenünk, hogy azok mind az egész társadalmi közösség, mind valamennyi

nemzet alkotóeleme számára elősegítsék, hogy anyagi termelőerőiket éppúgy sokoldalúbban, gyorsabban és hatékonyabban fejlesszék, mint a társadalmi tulajdonnal, a szocialista viszonyokkal, a társadalmi öngazgatással és a munka szerinti elosztással kapcsolatos kérdéseket.

Minél inkább sikerül szűkíteniük az adminisztratív módszerek hatását a nemzetek közti gazdasági viszonyok szabályozásában, annál gyorsabban küszöböljük ki az etatista, bürokratikus és szubjektív jelenségeket, egyszersmind annál gyorsabban tisztítjuk meg sorainkat a nacionalista torzulásoktól. Más szóval a gazdasági viszonyok nemzeti vonatkozásaira minél objektívabb módszereket kell találnunk az új gazdasági rendszer keretében. Valamennyi intézkedés a lehető legnagyobb mértékben feleljen meg az objektív gazdasági feltételeknek és a szocialista társadalmi viszonyok fejlődésével kapcsolatos követelményeknek, segítsék elő azok megvalósulását.

A fő helyen a fejletlen köztársaságok és autonóm tartományok gazdasági függetlenedésének kérdése áll. Persze nem holmiféle autark függetlenségről van szó, hanem arról, hogy saját erejükből fejleszthessék tovább gazdaságukat, mert az nemcsak az illető köztársaságnak vagy vidéknek, hanem az egész közösségnek is érdeke. Jelenlegi körülményeink között máris képesek vagyunk elejét venni annak, hogy az egyes területeink közötti örökölt gazdasági aránytalanságok még tovább növekedjenek. Ha ezt nem tennénk meg, csak még inkább kiéleződnének egyes, máris fennálló komoly problémák. Egyrészt nehezebbé válna a nemzeti ellentmondások további kiküszöbölésének folyamata és a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk, másrészt — ez gazdasági szempontból is igen rossz hatással lenne a jövőre nézve, mert a fejlettségbeli különbség nem hathat serkentően a bővített újatermelésre. Ellenkezőleg, korlátozza a fejletlen vidékek vásárlóerejét, s ennél fogva fékezi az egész ország gyorsabb fejlődését. Következésképpen egyaránt súlyos következményei lennének mind az egész közösségre, mind egyes részeire nézve — a fejlettekre éppúgy, mint a fejletlenekre...”

(Beszámoló a JKSZ VIII. kongresszusán,
1964. december 7.)

„... A Kommunista Szövetségben csak azoknak van helyük, akik teljesen mentesültek mindenféle nacionalista nyűgtől és te-

hertől. Ha saját hazánkban a nemzetek és nemzetiségek közötti egyenjogú viszonyok fejlődését gátló ellentmondások megoldásában nem vagyunk internacionalisták, akkor nem lehetünk azok nemzetközi keretek között sem. Akkor pedig kommunisták sem vagyunk.

Nehéz feladatok állnak előttünk, elvtársaim, de azt hiszem, megbirkózunk velük. Hibát követtünk el, hogy azokat, akik azt kezdték hirdetni, hogy a Kommunista Szövetség idejét múlta, nem zártuk ki rögtön a pártból. Egyetlen kommunista párt sem működhet hatékonyan, ha különböző nézetek uralkodnak benne az ország munkáját és életét érintő leglényegesebb kérdésekről.

Mi most átrendezzük és átszervezzük sorainkat. Ha majd újra úgy látjuk, hogy elhatározásainkat valóban végre is hajtjuk — a határozatokat pedig nem egyének hozzák, hanem a határozatok vita eredményeképpen jönnek létre, és nemcsak a kommunistáknak, hanem a nép óriási többségének véleményét fejezik ki —, akkor nyugodtan tekinthetünk a jövőbe. Az átszervezést is ebben az értelemben kell felfogni. Az átszervezést meglehetősen szűk körben vetettük fel. Csak a vezető állásokban, például a vállalati vezető állásokban levő kommunisták elhajlásairól beszéltünk. Ilyen elhajlások csakugyan voltak, azonban nem mindig és nem idejekorán törekedtünk arra, hogy — az összes kommunistákkal és termelőkkel együtt — elejét vegyük ezeknek az elhajlásoknak.

Kosovo—Metohijában ezek az ellentmondások kifejezettebbek, mint más vidékeken. De az a legfontosabb, hogy elszántan törekedjünk mielőbbi leküzdésükre. Meg kell értetnünk mindazokkal, akik itt élnek, hogy az elhajlások nemcsak egyik vagy másik nemzetiségre jellemzők, hanem osztályjellegűek van. Több mint húsz év óta építjük már a szocializmust, és most, annyi idő után ismét a szocializmus legfőbb ellenségével, a sovinizmussal kerülünk szembe. Jugoszlávia szocialista ország, s Kommunista Szövetségünknek az volt az irányvonala, hogy a fejlett köztársaságok nyújtsanak segítséget a nem eléggé fejlett vidékeknek. Ez sikerült is, de ellenállás is volt, nem a munkások részéről, hanem a soviniztáktól és az osztályellen-ség részéről. Ezeket az ellenállásokat letörtük . . .

. . . Szeretnénk néhány szót szólni a foglalkoztatottak közötti aránytalanságról, amit itt már szóvá tettem. Azt mondták, hogy a foglalkoztatottak között több a szerb, holott az albánok vannak többségben. Ezt nem lehet egyszerűen megoldani. Ha mi most — mivel a tettekben és nem a szavakban megnyilatkozó egyenjogúság-

nak vagyunk a hívei — máról holnapra helyes arányt akarnánk teremteni a foglalkoztatottságban, ez roppant súlyos problémákat okozna. Azonban szüntelenül figyelembe kell vennünk, hogy az egyenjogúság a mindennapi életben valósul meg, és a foglalkoztatottság tekintetében is fokozatosan érvényesülnie kell. Az albánokat természetesen minél nagyobb számban kell alkalmazni, és lehetőséget kell nyújtani számukra, hogy megszerezzék a termelőmunkához való képességeket. Mert, mint megállapíthattam, Kosovo—Metohijában a legtöbb szakember és szakmunkás szerb és Crna Gora-i nemzetiségű, és albán van a legkevesebb. Ez még a múlt maradványa, amikor az albán nemzetiségűeket háttérbe szorították. Most segítenünk kell, hogy előrehaladjanak, és tényleges, nemcsak szavakban megnyilatkozó egyenjogúságot érjenek el. Hiába tartunk beszédet az egyenjogúságról, ha a gyárban elsősorban szerbet alkalmaznak, és elutasítják a munkát kereső albánt. Ez természetesen elkeseredést szül. Vagy ha az albánok most erőszakoskodnának, és azt követelnék, hogy őket vegyék fel, a szerbeket pedig bocsássák el, ez szintén sovinizmust keltene. Ez nem könnyű probléma, kellő érzékkel kell hozzányúlni. Az albán káderek képzése sok erőfeszítést követel meg. Ma és talán még két-három évig az albánok foglalkoztatása nehéz probléma lesz, de már a gazdasági reform végrehajtása során képeznetek kell kádereiteket...

... Kosovo—Metohijában a Kommunista Szövetség egysége a legfontosabb, mert ez lehetővé teszi az összes ellentmondások feloldását, amelyekről szóltam. Köztetek, kommunisták között nem járhatja az, hogy én szerb vagyok, te albán, te meg Crna Gora-i. Ti elsősorban kommunisták vagytok, és a nép akkor fog követni benneteket, ha Kommunista Szövetségünk irányvonalát követitek. Soraitokban nem lehet sovinizmus, mert roppant káros hatással lenne felelős munkátokra.

Természetesen hosszú időre és türelmes nevelő munkára van szükség, hogy az emberek teljesen lerázzák magukról a nacionalista terhet. Azonban ha itt egyenjogúság lesz a nyelv, az iskolák, a gazdaságban való részvétel stb. tekintetében, akkor kevés tápot hagytok az ellenség nacionalista célú propagandatevékenységének..."

(A Kosovo—Metohija-i politikai aktíva előtt mondott beszéd, 1967, március 29.)

„... Most, a rendszer megváltoztatása során, egyre több jogot és felelősséget ruházunk át a föderációról a köztársaságokra, mindenekelőtt persze gazdasági téren. Egyszóval arra törekszünk, hogy tisztázzuk a dolgokat, vagy ahogy mondani szokás: tiszta vizet öntsünk a pohárba, hogy valamennyi köztársaságunk, valamennyi nemzetünk tisztán lássa helyzetét. Akkor ezután egyik sem vádaskodhat a másik ellen, hogy az 'kizsákmányolja, szipolyozza, vagy így, vagy úgy becsapja stb. Mert eddig ilyesmire is volt példa. Épp ezért, mivel mindennek a megoldására megérett a helyzet, úgy vélem, az alkotmányfüggelékek elfogadása roppant hasznos lesz szocialista közösségünk további erősítése és szilárdítása szempontjából. Akad ugyan, aki olybá szeretné feltüntetni a helyzetet, főképp a köztársaságok nagyobb hatáskörrel, nagyobb jogokkal való felruházását, hogy az alkotmányfüggelékek szocialista hazánk dezintegrációját fogják okozni, ez azonban szerintem igen durva tévedés. Ha jóindulatú emberek gondolnak ilyesmit — tévednek. Vannak azonban gonosz szándékúak is, akik tudván tudják ugyan, hogy miről van szó, és éppen ezért nincs is inyükre. Az bántja őket, hogy szocialista közösségünk ezáltal még erősebb lesz, hiszen nyilvánvaló, hogy csak akkor lehet erős, ha valamennyi köztársaságunk, nemzetünk és nemzetiségünk meg lesz elégedve státusával, helyzetével . . .

. . . Valamennyi köztársaság köteles egyidejűleg önmaga felé és az egész közösség felé fordulni. Egyetlenegy köztársaságunk sem vélheti úgy, hogy ő önmagában is boldogulhat, nem zárkozhat be saját gazdasági, kereskedelmi, oktatásügyi vagy egyéb határai közé. Az alkotmányfüggelékek megszavazása után a kérdésnek erre a részére — vagyis a szocialista közösségünk további megszilárdítására, a köztársaságok és a föderáció kapcsolatainak, valamint a köztársaságok egymás közti kapcsolatainak elmélyítésére — is sokkal nagyobb figyelmet kell fordítanunk . . .”

(Bugojno, 1971. április 6.)

„... Most burjánzásnak indult a nacionalizmus, s ami még ennél is rosszabb, a kommunisták között is vannak nacionalista érzelműek. Csak beszélnek az internacionalizmusról, a valóságban azonban édeskeveset tesznek érte. Rajtunk áll, hogy a nacionalizmust letörjük. S okvetlenül meg is kell tennünk, mert nagy-nagy veszéllyel fenyegeti nemzetek közti viszonyainkat, szocialista tár-

sadalmunk fejlődését, egységünket és Jugoszlávia nemzetközi helyzetét . . .

Véleményem szerint az a fajta demokrácia, amely nem a szocializmus érdekeinek és fejlődésének védelmére irányul, nem is demokrácia, a szocializmus ellenségei visszaélnék vele. Nem ezt tartom demokráciának, soha életemben nem ilyen demokráciáért küzdöttem . . . Valami újért harcolok, a valódi szocialista demokráciáért, olyan demokráciáért, amely minden ember és dolgozó jogait biztosítja. Demokráciánknak kellő anyagi alapot kell teremtenie a munkások számára, nem merülhet ki pusztá mesében. A munkásnak teljesen egyenjogúvá kell válnia, ezen kell fáradoznunk, ezt kell elérnünk.

Szilárdan hiszem, hogy sikerül leküzdenünk nehézségeinket. Számomra tehát nem kérdéses, hogy képesek vagyunk-e rá vagy sem. Furcsállom, hogy bárki is kételkedhet ebben. Hiszen millós taglétszámú Kommunista Szövetségünk, továbbá Szocialista Szövetségünk, Ifjúsági Szövetségünk és Harcos Szövetségünk van. Olyan hadseregünk, amely mentes a nacionalista irányzatoktól. S egyéb társadalmi-politikai szervezeteink is vannak. Mindezek pedig együttvéve roppant erőt képviselnek. Erről most is, az öngazgatási kongresszuson is meggyőződhettem. Nem lehet, hogy ilyen hatalmas erő ne oldhatna meg minden problémát . . .

. . . De odafönt, egymás között egységeseknek, összetartóaknak kell lennünk. Szerte kell foszlatnunk minden rágalmat, félrevezető híresztelést, sokkal többet kell fáradoznunk ezen, mint eddig. Az ipari központokban, városokban, ahol a munkások többsége él, még inkább erősítenünk kell a munkásosztály és a dolgozók proletárszellemét. Akkor aztán társadalmunk ellenségei meg sem mernek pisszenni. Mert ezek — akár jobb-, akár baloldaliak, akár tájékoztató-irodások vagy másfélék — egyesített erővel áskálódnak, mesterkednek öngazgatású szocialista társadalmunk ellen . . .

(A *Magyar Szó* képviselőivel folytatott beszélgetésből, 1971. május 22.)

„ . . . A föderáció keretében létrehozott új viszonyok történelmi jelentőségűek, mert továbbfejlesztik, gazdagabbá teszik a nemzetek és nemzetiségek, illetve a köztársaságok és tartományok egyenjogúságát. Egyszersmind ez szolgál alapul a testvériség, egység és szocialista szolidaritás további erősítéséhez, több nemzetiségű közösségünk további megzilárdításához is. A föderáció új jellege —

amelyet előbb az alkotmányfüggelékek határoztak meg, azután pedig az új alkotmány fejezett ki — azt tanúsítja, hogy a Kommunista Szövetség és a többi szocialista erő a nemzetek és nemzetiségek közti viszonyokat is következetesen ugyanazokra az alapokra helyezve építi, mint az egész társadalmi rendszert.

A Kommunista Szövetség a két kongresszus közt kifejtett tevékenységével — mindenekelőtt a szocialista öngazgatásért vívott harccal — nagymértékben elősegítette, hogy a nemzetek közti viszonyok fejlesztésében is még inkább érvényre jusson az öngazgatási osztálykoncepció. Ezzel pedig egyúttal a jugoszláviai nemzetek és nemzetiségek nemzeti egyenjogúságának megvalósításával, testvériségének és egységének elmélyítésével kapcsolatos forradalmi következetességét is bizonyította . . .

. . . Ennélfogva az öngazgatási viszonyok következetes fejlesztésével, valamint a munkások társadalmi és gazdasági helyzetének megszilárdításával — egyszóval annak biztosításával, hogy maguk a munkások rendelkezzenek a saját maguk által megteremtett jövedelemmel, és ők maguk döntsenek a bővített újratermelésről — nemcsak a különféle techno-bürokratikus irányzatokat, hanem a szintén ezen az alapon keletkező nacionalista jelenségeket is gyökerestül kiirthatjuk.

A fenti eszmei alapelvektől vezérelve előbb az alkotmányfüggelékkel, majd az új alkotmány megalkotásával olyan föderatív rendszert teremtettünk, amely — elvi következetességét tekintve — egyedülálló az egész világon. Nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúságát és szolidaritását a szocialista öngazgatási termelési viszonyokra alapoztuk. Az a tény, hogy a társult munkában dolgozó munkás maga rendelkezik munkája eszközeivel és eredményével, valamennyi nemzetünk és nemzetiségünk számára lehetővé teszi, hogy szabadon rendelkezzen a megvalósított többletmunkával, illetve szabadon döntsön saját gazdasági, kulturális és általános társadalmi fejlődésének feltételeiről. Ennek alapján teljes következetességgel érvényesül az az elv, hogy magukat a köztársaságokat és tartományokat illeti meg az a jog és felelősség, hogy — persze az egységes társadalmi gazdasági rendszerrel összhangban, s a politikai rendszer egységes alapelveinek, illetőleg a JSZSZK alkotmányában lefektetett közös érdekeknek megfelelően — önállóan szabályozzák belső viszonyaikat, a föderáció keretében pedig egyenrangúan döntsenek a közös ügyekről.

Ezzel együtt azt a nacionalisták által koholt és terjesztett dilemmát is eloszlatjuk, hogy a nemzeti érdekek mindenkor előbbre válnak az osztályérdekekénél, és hogy e két érdeket külön kell választani. A szocialista öngazgatás viszonyai közt — mivel a nemzet keretében a munkásosztály harcolta ki az uralkodó osztály helyzetét — a munkásosztály érdekei a nemzet érdekeivé, a nemzeti érdekek pedig osztályérdekekké válnak. Ezért is helyezzük a nemzetek közti viszonyokat ugyanarra az alapra, mint a munkásosztályon belüli viszonyokat, vagyis az öngazgatás elveire.

Az új viszonyok szükségszerűen megkövetelik a nemzetek és nemzetiségek közötti szolidaritás fejlesztését és erősítését, egymás támogatását és kölcsönös segítségét. Egyúttal ez szolgál reális alapul a testvériség és egység további megszilárdításához is. A népfelszabadító háborúban kikovácsolódott testvériség és egység pedig sohasem volt múló, pillanatnyi politikai követelmény. Nemzeteink és nemzetiségeink tartós, létfontosságú érdeke, önálló létük biztosításának előfeltétele és a jugoszláv szocialista közösség keretében való szabad, sokoldalú fejlődésük biztosítója.

A szocialista öngazgatás tehát a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának előfeltétele. Ráadásul egy ilyen több nemzetiségű közösségben az öngazgatást sem lehetne nemzeti egyenjogúság nélkül teljesen megvalósítani . . .”

(A JKSZ X. kongresszusa elé terjesztett beszámolóiból, 1974. május 27.)

„ . . . A történelmi tapasztalatok tanúsága szerint minden politikai és osztálymozgalom haladó volta azzal mérhető, mennyire sikerül felmérnie és rendeznie a társadalmi fejlődéssel együtt járó bonyolult problémákat. A marxista szemlélet szerint a fő kérdés mindig a munka és az ember felszabadításáért, az ember személyiségének teljes emancipációjáért való harc. E harcot — úgy is, mint mozgalom, úgy is, mint rendszer — a szocializmus indította el, s feltartóztatathatatlantul terjed egyre tovább és tovább. Konkrét eredményei persze az anyagi feltételektől és egyéb objektív adottságoktól, valamint a szubjektív erők képességeitől függnék. Az öngazgatás mint új, fejlettebb szocialista társadalmi viszony még tovább fokozza a munkásosztály egységes érdekeiről kialakult tudatot, s igazi felszabadítást hoz a dolgozó, mindenekelőtt a közvetlen termelő számára, mert az a körülmény, hogy ő válik munkája feltételeinek

és eredményeinek urává, a teljes nemzeti emancipáció szempontjából is döntő feltétel.

A társadalmi fejlődés egyik legfontosabb kérdése, amelyből valamennyi haladó erőnek vizsgáznia kellett, a nemzeti kérdés. Az emberiség jelenkori fejlődése is bizonyítja, mekkora jelentősége van a nemzeti kérdésnek az összes társadalmi viszony fejlődésére nézve. A több nemzetiségű közösségekben — s ugyanígy az államközi viszonyokban is — ma már lehetetlen a tényleges társadalmi és gazdasági fejlődés a nemzeti sajátosságok tiszteletben tartása és érvényesíthetősége, valamint minden nemzet és nemzetiség egyenjogúsága nélkül.

Napjainkban a világ minden részén újból és újból bizonyítást nyer, milyen roppant jelentősége van minden nemzet saját felszabadulásáért és egyenjogúságáért folytatott harcának, s mennyire összefügg ez a harc a forradalmi mozgalmakkal és a szocializmus felé vezető út keresésével. A mi szocialista forradalmunk hatalmas mozgósító és alkotó erőt szabadított fel, s éppen azért aratott történelmi értékű győzelmet, mert a nemzeti felszabadító harcot kifejezetten osztályjelleggel ruházta fel. S a JKP-nek is világos irányvonala volt a nemzeti kérdés megoldására vonatkozólag. Forradalmunk állandó sajátossága ez. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a jugoszláv kommunisták — a társadalom összes haladó erőit összefogva — a nemzeti kérdés tekintetében is nagy tettet hajtottak végre. Itt, a heves nemzeti összeütközésekről, imperialista ármánykodásról, kegyetlen szociális és nemzeti elnyomásról hírhedt Balkánon sikerült egy olyan szocialista közösséget teremteniük, amelynek keretében Jugoszlávia valamennyi nemzete és nemzetisége szabadságban és teljes egyenjogúságban él.

Jugoszlávia több nemzetből és nemzetiségből álló közösség. Egész sor történelmi körülménynek és a folytonos veszélyek szülte évszázados összefogási váagnak eredményeként jött létre. Onmagában azonban ez még nem biztosítja azt, hogy egy ilyen több nemzetiségű közösség szilárd is lesz. Az új Jugoszlávia fejlődése meggyőzően bizonyítja, hogy az ország szilárdsága és összetartása annál inkább erősödött, minél több új lépést tettünk előre a munkásosztály érdekeinek valóra váltása, valamint a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának elmélyítése irányában. S itt nemcsak arra gondolunk, hogy közösségünk állami vonatkozásban szilárd, hanem arra is,

hogy társadalmi és anyagi szempontból egészében és részeiben is egyaránt állandóan fejlődik.

A szocialista öngazgatás mint új társadalmi viszony különösen kedvező feltételeket nyújt a nemzeti kérdés következetes rendezéséhez. Tapasztalataink és ismereteink mind nagyobb mértékben igazolják ezt. Mert valahányszor újabb lépést teszünk az öngazgatás fejlesztésében, a munka és az ember szocialista felszabadításának konkrét formáiban, a nemzeti egyenjogúság kiteljesedésére és elmélyülésére is egyre újabb és egyre nagyobb lehetőségek nyílnak.

E viszonyok új minősége abban nyilvánul meg, hogy demokratikus összekapcsolódás révén biztosítják minden nemzet és nemzetiség érvényesülését, ezzel egyidejűleg kidomborítva mindannyiuknak az egyenjogúsággal, továbbá egész közösségünknek és minden egyes részének további sikeres fejlődésével kapcsolatos felelősségét.

A nemzetek közti viszonyok helyes fejlesztése szempontjából elengedhetetlenül fontos, hogy a gazdasági egyenjogúság feltételeit is megteremtjük. Más szóval a nemzetek közti viszonyok állandó tökéletesedése tekintetében szerfölött fontos, hogy minden egyes vidékünk gazdasága gyorsabban és harmonikusabban fejlődjön. A kevésbé fejlett vidékek gyorsabb fejlesztése és gazdasági egyenlőtlenségük fokozatos kiküszöbölése azonban nemcsak hogy a nemzeti egyenjogúságot és a szocialista szolidaritást tükrözi, hanem valamennyiünk számára életbevágóan fontos gazdasági érdek is. Egyben ezáltal hasznosíthatjuk legjobban összes rendelkezésre álló erőnket és eszközünket, töretlenül növelhetjük a termelést és a termelékenységet, és biztosíthatjuk a szilárd és folyamatos társadalmi és gazdasági előrehaladást. Egész eddigi fejlődésünk során erre törekedtünk, s valóban nagy eredményeink bizonyítják a legjobban, hogy helyesen jártunk el . . .

. . . Az a körülmény, hogy a Jugoszláv Kommunista Szövetség programja, a JKSZ X. kongresszusának határozatai és a JSZSZK Alkotmánya alapján minden nemzet és nemzetiség szabadon és zavartalanul fejlesztheti anyagi és szellemi javait, egyaránt erősíti az egymás közti megértést, a bizalmat, a szolidaritást és egymás kívánságainak méltányolását. Ilyenformán a mindennapi együttműködés és kommunikáció különféle formái is az együttélés és közös megállapodás ügyévé válnak, s mindinkább eltűnik belőlük az adminisztratív szabályozás jellege. Egyszóval: az épülő szocialista öngazgatási viszonyok között a nemzeti sajátosságok, a nemzeti kultúra, hagyomány és nyelv is közös kincsé válik, s mindaz, ami

egykor megosztás vagy összeütközés ürügyéül szolgált, összefogó, egyesítő erővé alakul át, meggyorsítja az általános fejlődést, és elősegíti Jugoszlávia nemzetközi érvényesülését.”

(A Priština-i Egyetem díszdoktorává avatása alkalmából mondott beszéd, 1975. április 4.)

„... Azért jöttünk itt össze, hogy véleménycserét folytassunk arról, mit tehetnek a kommunista és munkáspártok, s mit kell tenniük az európai béke, a biztonság megszilárdítása, a sokoldalú együttműködés fejlesztése és a társadalmi haladás érdekében, különös tekintettel a tavalyi helsinki értekezlet határozataira és ajánlásaira ...

... Korunk parancsoló szükséglete érvényre juttatni minden ország munkásosztályának és dolgozóinak arra irányuló történelmi törekvését, hogy megszerezzék az általuk teremtettt értéktöbblettel való rendelkezés jogát. Ezzel egyidejűleg a nemzet kincseinek, amelyek régebben a kapitalista kizsákmányolás legdurvább formái révén, ma pedig az extraprofit mechanizmusa, a multinacionális részvénytársaságok és egyebek útján a fejlett országokba áramlottak, illetve áramlanak, jogos tulajdonosaik teljes szuverenitása alá kell kerülniük.

Sok nép és ország, mindenekelőtt pedig a fejlődő országok egyre eltökéltebb harcot folytatnak az egyenlőtlen nemzetközi gazdasági viszonyok gyökeres megváltoztatásáért, mert csak ez biztosíthatja minden nép igazi függetlenségét és szabadságát ...

... A mai körülmények között a népeknek a politikai és gazdasági emancipálásáért, a független és szabad nemzeti fejlődésért, valamennyi nép és ország rendszerbeli különbségektől független egyenrangú és demokratikus nemzetközi együttműködéséért, a világ békéjéért és biztonságáért folytatott harca a legerőteljesebben az elnemkötelezettség nagy mozgalmában jutott kifejezésre ...

... A nemzeti kisebbségek és jogaik el nem ismerése szöges elmentésben áll az alapvető emberi jogokkal, mindenekelőtt pedig a nemzeti kérdés marxista módon való megközelítésével. Véleményem szerint a nemzeti kisebbségek helyzetének megoldása igen nagy jelentőségű a népek közötti viszonyok, az európai béke és együttműködés elmélyítése szempontjából, mert a nemzeti kisebbségek az együttműködés és barátság hídját alkotják, és azt is kell, hogy alkossák.

Ha a békéről beszélünk, hangsúlyozni kell, hogy éppen a mások

belügyeibe való beavatkozás jelentett rá veszélyt, s mindenkor konfliktusokat is idézett elő az országok közt, Európában és világszerte mindenütt. Ezért szálltunk szembe, s ezért fogunk továbbra is szembeszállni a más országok belügyeibe való beavatkozás minden formájával. Minden külső beavatkozás, bármilyen formában történjék is, közvetlenül árt a béke és az együttműködés ügyének, földrészünkön csakúgy, mint az egész világon...”

(Az európai kommunista és munkáspártok berlini értekezletén elhangzott beszédből,
1975. június 30.)

„... Úgyszintén új lépéseket tettünk nemzeteink és nemzetiségeink egyenjogúságának és testvériségének elmélyítésében. Bebizonyosodott, hogy körülményeink között az öngazgatás és a nemzeti egyenjogúság kölcsönösen összefügg, és egymástól elválaszthatatlan, valamint hogy forradalmunk e sérthetetlen vívmányainak értékét konkrét akciókkal fejlődésünk minden újabb szakaszában szüntelenül bizonyítani kell.

A tizedik kongresszus határozatainak végrehajtása során elért vívmányaink közül különösen jelentős a társult munkáról szóló törvény megalkotása és a szocialista öngazgatási demokrácia új politikai rendszerének megszervezése.

A társult munkáról szóló törvény végrehajtásával a munkásosztály ténylegesen a társadalom gazdasági és politikai vezető erőjévé válik. Dolgozóink, termelőink — a társult munka alapszervezetétől kezdve a legmagasabb munka- és eszköztársítási formáig — a bővített újratermelés és valamennyi társadalmi ügy közvetlen hordozóivá lesznek. Ezáltal egyszersmind egész társadalmi fejlődésünkért is felelősséget vállalnak.

Az új politikai rendszer, amelynek lényege minden szinten és a társadalmi élet minden területén a küldöttrendszerű döntéshozatal elve, a maga részéről biztosítja a lehetőségeket, hogy érvényesüljön a dolgozók új helyzete és döntő szerepe. Ez a helyzet pedig a dolgozó szabadságának anyagi és társadalmi alapjául is szolgál. Az emberi szabadság nemcsak az embernek abban a jogában nyilvánul meg, hogy kifejezésre juttassa véleményét és törekvését. Az igazi szabadság ismérve mindenekelőtt az, hogy az embernek joga és lehetősége legyen az életével összefüggő minden kérdésről való korlátlan döntéshozatalra. Ezáltal határozottan kibővülnek az általános értelemben vett emberi szabadságok határai is...

... Az öngazgatási demokrácia nem lehet teljes anélkül, hogy a nemzetek és nemzetiségek között egyenjogú demokratikus viszonyok ne jöjjenek létre, anélkül, hogy minden nemzetet meg ne illessen a szabad és önálló kulturális, gazdasági és politikai fejlődés joga. Ezért a nacionalista önzés és uralkodásvágy minden kísérlete, akár unitarizmus, akár szeparatizmus formáját ölti, ellentétben áll mind a nemzeti egyenjogúsággal, mind az öngazgatási demokrácia rendszerével. Az öngazgatás új elemekkel gazdagította a nemzetek közötti viszonyokat és magát a nemzeti egyenjogúság fogalmát...

... A gazdaságilag és politikailag egyenjogú köztársaságok és tartományok nemcsak államközösségi szerepükben érvényesítik egymás közötti együttműködésüket, hanem öngazgatási szubjektumokként is. Egymáshoz való viszonyukat mindinkább éppen az jellemzi, ami a szó átfogó értelmében az öngazgatás lényege: a szabadság, az egyenjogúság- a kölcsönös függőség, felelősség és szolidaritás. Ezért nemzetünk és nemzetiségeink ma még egységesebbek, szövetségi közösségünk összetartó ereje pedig nagyobb, mint eddig bármikor...

... A köztársaságok és tartományok közötti megegyezési és megállapodási rendszer sok korábbi nézeteltérést és viszályt kiküszöbölt a gazdasági és politikai viszonyokból. Nélkülözhetetlen, azonban, hogy további erőfeszítéseket tegyünk a köztársaságok közötti megállapodási és megegyezési rendszer hatékonyságának fokozására, valamint késleltetésének megakadályozására. Mindenféle fontos döntés elodázása csak károkat okoz. Arra kell törekednünk, hogy a kölcsönös megállapodás és megegyezés módszerei egyre javuljanak és tökéletesedjenek, mert ezáltal az érdekek egybehangolása eredményesebbé válik."

(Beszámoló a JKSZ XI. kongresszusán, 1978.
június 20.)

„... Fejlődésünk iránya mindenkor az volt, hogy a hatalmi szervek feladatait lassanként a dolgozók és polgárok közvetlen befolyása alá helyezzük. A föderációban, a köztársaságokban és a tartományokban egyaránt állandóan csökkentettük a közös feladatok körét, s ezek végzését mindinkább a községekre bíztuk. A községek teendőit, jogait és kötelességét állandóan bővítettük. A kommuna ezáltal fokozatosan alapvető hatalomszervezési formává

válík, s a hatalom gyakorlásában — az öngazgatás elve alapján — közvetlenül vesznek részt a dolgozók és polgárok...

... A közigazgatás decentralizálása folytán, és a párt tartós álláspontját tükröző elvek alapján a nemzetek közötti viszonyokban is elmélyült az egyenjogúság. Valóra vált a köztársaságok és tartományok önállósága, más szóval teljes felelősség hárul rájuk a föderációbeli közös ügyek tekintetében.

Szocialista öngazgatású közösségünk szilárdsága és stabilitása szempontjából mindez roppant jelentős. Fejlődésünk alapja és feltétele mindenkor a nemzeti egyenjogúság volt, és a továbbiakban is az lesz. Ez persze nem olyan kérdés, amit egyszer s mindenkorra meg lehet oldani; ezek a viszonyok szüntelen továbbépítésre és tökéletesítésre szorulnak. Szorosan összefügg ezzel az egyenrangú kölcsönös megegyezés és megállapodás elve is. Bármekkora eltérések is legyenek az egyéni érdekek, különösen pedig a gazdasági érdekek között, eddigi tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a legteljesebben éppen a demokratikus egybehangolás útján érvényesíthetjük őket, mert a közös érdekről ily módon kialakított tudat mindenkor legyőzte a különféle partikuláris és hasonló törekvéseket...

(A Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi harcának hatvan éve, beszámoló a JKP, illetve a JKSZ, a JKISZ, illetve a JSZISZ és forradalmi szakszervezetek megalakulásának 60. évfordulója tiszteletére 1979. április 19-én megtartott belgrádi díszülésen)

Összeállította MAGOSSY László

TRIPTICHON AZ EMBERRŐL

ÁCS KÁROLY

I.

A szem,
a szegény földi szem,
melyet oly könnyű le-lehunyni,
s megtéveszteni csillámos délibábbal,
nehogy önnönmagába nézzen, —
jövőbe láthat-e
a szem?
és mindig annál jobban, minél hangosabb, —
képes-e igazat s hamisat
különválasztani
a fül?

A nyelv,
a szajkó, locska nyelv,
amelyet rossz szó ficamíthat,
vagy szolgaszájban nyálazhat a hízelgés, —
tud-e beszélni milliókért,
és milliók helyett
a nyelv?
am nem okul: csak saját fájdalmát fájja, —
lehet-e biztos befödője
egy egész országnak
a bőr?

A csont,
az a pipogya csont,
amely csak elheverve boldog,
de minden málhát elcipel parancsszóra, —
állhat-e két morzsoló kő közt
egy nép gerinceként
a csont?
A vér,
a gyorsan hűlő vér,
mely siet gyáván kiömölni,
ha csak golyónyi léket talál a testen, —
zúghat-e mámoros tömegben

<p>Az agy, a gyarló emberagy, melyet érdek csűrhet-csavarhat kedve szerint, hogy áligazát kisüsse, és önmagával igazolja, — megtudhat-e törvényt az agy?</p>	<p>örök forradalmat a vér? A test, ez az esendő test, mely zsugorodik az évekkel, aztán, ért kocmány, leválik a koráról, — lehet-e, mint a haza képe, évről évre ifjabb a test?</p>
--	--

II.

<p>A SZEM szegény hunyo tévedt bogár ÖRÖK</p>	<p>SZEGÉNY hunyo tévedt bogár örök VÁRTÁN</p>	<p>HUNYÓ tévedt bogár örök vártán JÖVŐT</p>	<p>TÉVEDT bogár örök vártán jövőt KÉMLEL</p>	<p>BOGÁR örök vártán jövőt kémlél A SZEM</p>
<p>A FŰL zagyva hangok süket őre IGAZ</p>	<p>ZAGYVA hangok süket őre igaz S HAMIS</p>	<p>HANGOK süket őre igaz s hamis KÖZÖTT</p>	<p>SÜKET őre igaz s hamis között VÁLASZT</p>	<p>ŐRE igaz s hamis között választ A FŰL</p>
<p>A NYELV nyálas ficam locska szajkó EZREK</p>	<p>NYÁLAS ficam locska szajkó ezrek HELYETT</p>	<p>FICAM locska szajkó ezrek helyett ÉRTÜK</p>	<p>LOCSKA szajkó ezrek helyett értük BESZÉL</p>	<p>SZAJKÓ ezrek helyett értük beszél A NYELV</p>
<p>A BŐR fázós fájó kurta iszák EGÉSZ</p>	<p>FÁZÓS fájó kurta iszák egész ORSZÁG</p>	<p>FÁJÓ kurta iszák egész ország MELEG</p>	<p>KURTA iszák egész ország meleg SZÜRE</p>	<p>ISZÁK egész ország meleg szüre A BŐR</p>

A CSONT	LOMHA	SÚNYÓ	MÁLHA-	HORDÓ
lomha	súnyó	málha-	hordó	népet
súnyó	málha-	hordó	népet	tartó
málha-	hordó	népet	tartó	kemény
hordó	népet	tartó	kemény	gerinc
NÉPET	TARTÓ	KEMÉNY	GERINC	A CSONT
A VÉR	GYÁVA	LÉKEN	HÚLÓ	ISZAP
gyáva	léken	húló	iszap	lázadt
léken	húló	iszap	lázadt	tömeg
húló	iszap	lázadt	tömeg	tüzét
iszap	lázadt	tömeg	tüzét	szítja
LÁZADT	TÖMEG	TÜZÉT	SZÍTJA	A VÉR
AZ AGY	GYARLÓ	ÉRDEK	GYŰRÖTT	ÁGYA
gyarló	érdek	gyűrött	ágya	törvényt
érdek	gyűrött	ágya	törvényt	bont és
gyűrött	ágya	törvényt	bont és	törvényt
ágya	törvényt	bont és	törvényt	formál
TÖRVÉNYT BONT ÉS	TÖRVÉNYT	TÖRVÉNYT	FORMÁL	AZ AGY
A TEST	SZÁRAZ	KOCSÁNY	ESETT	GYÜMÖLCS
száraz	kocsány	esett	gyümölcs	ifjabb
kocsány	esett	gyümölcs	ifjabb	korok
esett	gyümölcs	ifjabb	korok	szárnyán
gyümölcs	ifjabb	korok	szárnyán	ifjul
IFJABB	KOROK	SZÁRNYÁN	IFJUL	A TEST

III.

szem lát	TITO a látásunkban
fül hall	TITO a hallásunkban
nyelv szól	TITO a szavainkban
bőr simul	TITO a tenyerünkben
csont tart	TITO a tartásunkban
vér gyúl	TITO a lázainkban
agy ért	TITO az értelmünkben
test hal	TITO az életünkben

SZABAD VERS / T

TOLNAI OTTÓ

I.

Akárha még mindig izzának ott fenn, körben, nézd, azok a kis kemencék, mondtad, zöld levelet ragasztva NIVEA-krémmel az orrodra, nem csoda, hogy éppen a macedón pékek a legjobbak. Ohrid partján üldögéltünk, a gyerekek kérték, dobjunk pénzt a vízbe, hogy felhozzák, dobtunk, s ők hol algával teli cipőt, hol kagylót, kancsófület hoztak pénz helyett, akár egy lenti souvenirs bódéból, a pénz már ott ügyesen a gatyájukba dugva... Miféle kemencék kék Picasso-angyalokkal (melyeket éppen a frissen malterozott rész tesz élővé) boltjukon?! A nap bivalyként farolt a tóba. Emlékszel még Kocso Racin НА СТРУГА ДУКАН ДА ИМАМ című versére, arra amelyben az a számunkra akkor olyan kedves sor is van, hogy ... ТРАГОВИ ГРУТКИ ВО СРЦЕ ЧЕГОВНИ? Igen, ő is boltos szeretett volna lenni végül is, akárcsak te, mondtad, a NIVEÁ-val ragasztott levelet mint inni érkező fecskét pöccintve a tóra. Boltos. Végül is. Milyen lelkesen magyaráztad, miközben a maratoni úszó-világ bajnokság alakulását figyeltük: egy kis boltot, egy egészen kis boltot akarni — a forradalom után... Vigyázz, mondtam, mert napközben már fölfigyeltem a vörös kondérokra, vigyázz, a korlátok frissen míniumozottak! Két almát vittél fehér trikódban...

II.

Látod, az a peći albán festő (Dzevdet Dzaffa), aki ezt a kis gumibocskort a vászonra applikálta: Balkán históriáját írta

meg, Balkán nagy szociográfiai felmérését végezte el. Ha másért nem is, de e kis bocskor végett érdemes volt a modern művészetek végtelen tárgyfelhozata, bolhapiaca. Istenem, előkerült egy kis bocskor, bababocskor, utoljára még kisuvikszoltatott netán rendes lábbelivé lehetne, és felemeltetett, fel a vászonra — ezt csak olyan valaki végezhetné el, akinek gyerekkorában kis gumibocskorban, akár egy szobornak, földhöz fagyott a lába, akinek a mestere az Akadémián éppen a fehérség, az éteri ragasztás megszállottja, a szlovén Stupica volt... Felettébb kedvelem Ferri ciklámen tigriseit is; ő ajándékozta nekem azt a vörös Kodra-mappát (75-ben, Milánóban dedikálta neki a mester REXHEP FERRIT SI SHOK I PAR NA DUSHEIM: Kodra, az albán Picasso és Kadare a prózaíró képezi az én albán ismereteim, kultúráim alapját, tőlük indulok Ferriék, Dzaffáék, Gjelosh Gjokajék és a költészetben Gungáék felé. Noha azt hiszem, itt is, mint annyi-annyi más dologban, kisleánytól tanultam legtöbbet. Megkértem egy alkalommal lányomat, hozzon egy széket a másik szobából. Elment, és szék nélkül tért vissza. Kérem dühösen, hol a szék. Azt mondja, azonnal hozza a siptár. És tényleg, abban a pillanatban meg is érkezett kisleány hátán a székkal... Akkoriban, ha megkérdeztük tőle, mi szeretne lenni, ha megnő, mindig azt felelte: *siptár*... Említettem már neked, hogy Jasmina L. Prištinában tanít? Matvejević (az alkalmi költészet teoretikusa, aki akárha a mostári híd fehér korlátját használná katedrál) elküldte róla a fényképeket — azokat sem mutattam még? Nem tudom, van-e lakása vagy utazik Belgrádból; Amerikában tanult modern irodalomelméletet; apja ismert gyermekköltő; különösen ideges lány, úgy fejtette ujjairól a bőrt, akárha banánhéjat — mindig a kezére ütöttem, vagy felhúztam vele a kesztyűt. Meg kellene keresnem, el kellene utaznom hozzá Belgrádba, Prištinába, állandóan ügyelnem kellene rá a vonaton, a katedrán, a moziban, a koncerten, kritikáinak írása közben, le ne fejtse ujjairól, kezéről, le ne fejtse magáról teljesen a bőrt. Félek, egy napon megjelenik ideg- és vérhálózatának elviselhetetlenül szép ruhájában.....

III.

Akkor ott a Knez Mihajlován, az Akadémia kiállítási csarnokában (befejezheték-e már végre renoválását?; emlékszel, a nagy Čelebonović-megnyitón odamentem a rézbőrű öreg mesterhez, és próbáltam közölni vele, hogy közzétettem a MAGYAR SZÓ-ban egy neki, Saint Tropez-ba címezett levelet az indigó mint a mediterrán festészet alapanyaga stb. kérdésében, de nemigen értettük meg egymást a nagy tumultusban, bár én úgy is elégedett voltam, örültem az ingyen-katalógusnak), nem voltál velem, akkor éppen nem, szép banánt láttál, mondtad, az antikváriummal szembeni delikatesz-boltban, ott a Knez Mihajlován: sokáig — 30 percig? — álltam mozdulatlanul Anastas Jovanović (*prvi srpski fotograf*) Njegosz-portréja előtt, és néztem, akkor ott a Knez Mihajlován, néztem, mint ahogy Ljuba Nenadović szerint nézte Njegosz Rómában Raffaello Átváltozását. VLADIKA JE SEO NA STOLICU I TRIDESET MINUTA GLEDAO JE NEPRESTANO U BOŽANSKO LICE HRISTOVO. Álltam ott akkor Njegosz előtt, és néztem, ám nem a Raffaello Krisztusára emlékeztető arcot, nem a pengeéles vízszintes bajuszt, hanem azt a valamit — nem nevezhetem egyszerűen ellentétnek —, ami hagyományos montenegrói öltözéke és finom, modern, fekete bőrkesztyűje között feszült, JA NE PRŽIM ZEMLJE I NARODE, álltam ott akkor az Akadémia csarnokában és az üvegen már megpillantottam banánfürtöket ölelő alakod, amikor meghajoltam, NEKA BUDE ŠTO BITI NE MOŽE. (Sokszor hangsúlyoztam már, hogy számomra eddig az a 68-as párizsi parola a legelfogadhatóbb fordítása-értelmezése e Njegosz-sornak: AKARJUK A LEHETETLENT — és aztán egy kis boltot...) Kérsz, nyújtottad felém a friss órany gyümölcsöt. Vettem magamnak egy fehér trikót is, mondtad, s ott rögtön kibontottad, magadra is húztad, ott az Akadémia kiállítási csarnokában... Tudod, mondtam, már künn hullámozva, van elképzelés, amely szerint Cusanus „biboros és eretnek” Belgrádban vetette papirosra híres tételét — a Mediale meg is örökölte e pillanatot, a

COINCIDENTIA OPPOSITORUM-ot, tán éppen ott, ni, az Elmélkedések hegyén (a törökök nevezték el így: *Ficir-bair*), ahol majd Doksat de Morez építi erődítményét, (hogy ennek a szegény szláv keresztnevű, vezetéknevében török szót viselő, svájci születésű, Hollandiában iskolázott, osztrák építésznek természetesen ott is üssék le a fejét) — elmélázva messze a folyók csillanó keresztjén.....

IV.

A 60-as években egy ljubljanoi indonéz asszonyba voltam szerelmes — ő nem is tudta tán; fényképét még most is itt őrzöm Claudel versei között, (Gyönyörű zászlót tart a kezében, éppen olyant, amilyen nekem volt kiskoromban, írja Claudel a nagy vörös lován harcba induló Jeanne d'Arcról, és ezt olvasva, újraolvasva, én is egy zászlóra gondolok, arra, amelyet a meszelőnyélre szegezett apám és éppen akkor dugott ki a padlás szellőztetőlyukán amikor — 5 éves lehettem — a sáros járdán nagy sárga lován mellém hajtott az a partizán, és kezembe nyomta a kantárszárát, és bement a boltba sárkefét venni: a ló oldalán, átlósan, ott volt a puska, ibolyaszín acélját elhomályosította a tajtékos test párája...) és ha véletlenül kezem ügyébe kerül, mint most is, mindig megborzadok az északi tél e trópusi lényé láttán... Meg aztán, ha Ljubljánáról esik szó közöttünk, kezeinket fázzósan összedörzsölve, mindig újra és újra elmeséljük egymásnak azt a történetet, amely azzal vette kezdetét, hogy P és D befeküdt a SLON-ba, és noha nem volt egy parájuk sem, első dolguk volt kivasaltatni a nadrágjukat a szobalányokkal; és azt a történetet is persze, amely meg úgy kezdődött, hogy én beültem a színiakadémia öltözőjébe a vívőleckéről kipirulva érkező, tusoló lányok közé, P pedig elment a dékánhoz (Vidmar volt a dékán, valahol a Sterija-játékokon ismerkedtek meg) kölcsönkérni. Visszaérkezve kezében a pénzzel, amit természetesen sosem is adott meg, Cankart, vizsgaanyagát, szavalta szépen szlovénül... Már jóval később, a boveci séták egyikén (ti, azt hiszem, éppen átugrottatok

Tarvisióba, a sütemény- és finombőr-illatú Udinébe, vagy erikát, krókusz mentetek szedni — ám még nem enciánt, nem nyuszifül-puha gyopárt) jegyeztem meg bőrgyógyász barátomnak:

Jakac T-portréi a legjobbak.

Furcsa, hiszen sem fesztétről, sem T-ről nem tettünk említést azokban a napokban. Az idő tájt, emlékszem, a jódlizást tanulmányoztam nagy buzgalommal, és próbáltam azon nyomban visszhangoztatni is verseimben ott, az 1925 méter magas nikkelezett csúcs alatt. Egy örökzöld tű szűrődött alig észlelhetően, de ahhoz mégis elég erősen, elég mélyen, hogy egy csöpp vért serkentsen, hogy merőlegesen maradjon, a tenyerembe, és minden bizonynal az idézte meg számomra a nagy szlovén grafikus, a modern szlovén grafika őse hideg tűjét, meleg krétáját, pontos szerzőségeit.

Jakac T-portréi a legjobbak.

Az a vörös krétával zergebőrszín, olcsó chamois-papírra rajzolt jajcei: a szüntelen bombázott, szeles-huzatos barlangban/alagútban a kis csupasz asztal fölött, ahogy szemben ültek egymással, az tán még magánál a rajznál is jobban foglalkoztat. (T lázas volt — akkor vette fel a tífusz elleni oltást —, ezért emlékeztet egy kicsit a Dosztojevszkij-hősökre...) És az a, hozzám tán mégis legközelebb álló, 47-es. És az a végérvényessé kerekedő, súlyosodó, teljesedő, amely majd a bélyegekre kerül, az a 66-os vangai.

Jakac T-portréi a legjobbak.

De mi a rejtélyük a határozottság, mogorvaság, zordság hideg, szabályos reliefjein bujkáló mosoly, álmodozás, szláv mélabú megfoghatatlan melegségén kívül, mi, mi a rejtélyük, tanakodtunk bőrgyógyász barátommal, észre sem véve, hogy már az első hősávokig kapaszkodtunk. Tán a kifejezetten grafikai eszközök, eljárások, a tű karcának, a kréta gyengédségének paradox plasztikai eredménye: az a bizonyos szobor, amelynek keménységét egyetlen szobrászunknak sem sikerült megközelítenie. Északi, dürieri grafika ez; Jakac prágai diák, Orłowskynál, Brömsénél.

Másokról készített portréin legtöbbször már csupán a Leibach által megpuhított, elhomályosított, elvizenyősített Dürert látni, régi pszichologizmust, akadémiizmust. A **T**-portrék leheletfinom függőnye mögött viszont, mint mondtam, egy szobor sejlik, nem is szobor: ott maga **T** áll.

Jakac **T**-portréi a legjobbak.

Csak azok pontosan: azok. Az az örökzöld tű mintha még mindig tenyerem közepén állna, és hajszálvékony árnya mintha még mindig szabályos kört írva járna...

V.

Villamosoztam, villamosoztam naponta az Ilicán, attól a Ganz-MÁVAG-lépcsős kaszárnyától, ahol különben **T** és Krleža is szolgált (**T** akkortájt nyert vívóversenyt Pesten), egészen Zagorje könnyel mosott kis völgyéig, a Kupáig, melyen mint vattacukor úszik a köd és vissza a Sveučilišna bibliotekáig (hallgatni, lekottázni könyvliftje bűgását), a fakultásig Veljačić óráira, villamosoztam naponta az Ilicán — ha Krleža jött órájás fekete Chevroletjén, mindig azt hittem, és már álltam is fel helyemről, nem fog elférni, le kell emelnünk a sínekről, félre kell tennünk a villamost, hogy továbbhajthasson az agrámi cowboy, akinek ZLATO I SREBRO ZADRA című esszéje, harmadik komponensével (*treća komponenta*), természetesen kissé átértelmezve, korigálva általam, olyan nagy, új koncepciót jelentett akkor nekem, amelyet egyedül csak **T** koncepciójához mérhettem, egyedül csak **T** koncepciójával párosíthattam — de különben is és egyáltalán: ők ketten

Krleža és **T**

T és Krleža

jelentették, testesítették meg számomra, a tengerrel természetesen (a tenger volt mindennek a háttére, pontosabban, a közege), azt a valamit (Jugoszláviát?), amitől, akár a csecsemő az első szippantás levegőtől, az 50-es évek végén, teli torokból oly boldogan felsírtam emlékszem, amikor Sinkó

először vezetett el bennünket a Lexikográfski zavodba: ott ült a Révai- és Pallas-lexikonok között, és túhegyes ceruzával írta a *Zászlókat*... Ők ketten

T és Krleža

Krleža és **T**

akiknél a szabad, energikus gesztusok, tulajdonképpen majdnem mindig, monumentális formák csírái voltak...

PODIŽE SE ČETA MALA, szavaltuk, memorizáltuk az osztálykiránduláson Splitben, Meštrović Grgur Ninski-jének sarus lábfején üldögélve, fényképezkedve, hogy dolgozatíráskor idézhessünk majd valamit. MALENA JE ALI HRABRA JEDVA IMA STO JUNAKA. Nem szeretem ezeket az órjás emlékműveket, bár Grgur Ninski bronz hüvelykujja legkedvesebb sámlim marad örökre (tán azért is, mert mi, a langyos és virágzó Tiszához szokottak, megrettenve a cápáktól, mind magasabbra igyekeztünk), az a hegyből faragott Lincoln-portré meg egyenesen komikus, pontosan olyan, mint amilyenek Hitchcock bemutatta, tüszentésre kényszerítve (noha az is igaz, hogy Ginsberg Lincoln-verse méreteiben is monumentális akar lenni, még akkor is, ha ez a kifejezés: monumentális, számára minden biztonnyal nevetséges), a rizsszem és gyufaszál nagyságú Giacometti-emlékművek közelebb állnak hozzám, tenyemre vehetem őket, összehasogatott szenvedő arcukba nézhetek, mégis olykor egy portréről álmodozom, erdőkel, hegyekkel, tengerrel képezett portréről, amely: *egy ország*. És mint egy filmen, máris lelassítom, leállítom a mozdulataimat, hiszen én is a portrén vagyok, én is a portré része vagyok, lelassítom, leállítom az osztrigatányérkákat és sokáig nem szippantom ki őket, nem tépem le a fűszálat, künn hagyom a virágot, künn a helyén, nem roppantom be a rák vörös páncélját, nem hajtom el, vigyázva visszahelyezem a porba a követ, állok a búzamezőben, soká térdelek egy karfiol csupaszon lüktető agya előtt...

VI.

Egy lányhoz akartam bevezetni Pulánál, és egyszer csak eltűnt mögülem a part, hol ruháimat, zsákomat a csónakosnál hagytam (ő beszélt rá, béreljek csónakot, evezzek be magam), és eltűnt előlem a kis sziget — a kék szörny, a kék bálna, mondanád te, felpúpozta hátát, a plafon alá nyomott, éreztem az angyalok szöges talpát.....
Az azúr: anyag (-először egy dalmát szöcske szárnya alatti kis „tükörben”, melyet a ciripelőér délben oly intenzíven hoz rezgésbe, pillantottam meg), akárha indigóport mérnél marokkal, sőt az abszurd csipkevárfalú bogumil legendáktól, Perun mennydörgésétől visszhangzó ősi Stonban, avagy enciánt törnél selyemben, vászonban... A ciripelésből, a pávarikoltásból (a pávaagyvelő a legínyencebb csemege), a jódlizásból és a számárordításból (a tenger mellett másképpen ordít a számár, rozsdásabb csikorgással hozza fel feneketlen kétségbeesését) szeretném kiszűrni hangomat — dalomat (ha a farkasok dala pl. dal, *Lied*), mondtam, magyaráltam, mint hálóba bonyolódva. K. hallgatott, a láthatárt kémlelte még mindig meztelen (szerette, ha estefelé, papírpénzre nyomtatott térképeikbe dőftt rézkörzőkkel, sóval súrolt kötélzetű vitorlások tévednek kis öblünkbe, legyen az a Murteren vagy a Pelješacon éppen), majd halkán, inkább csak magának, magának és a sötétedő végtelen vizeknek, megszólalt:

igen, tenger nélkül nincs *szabad vers* — más vizek bizony olykor be-befagynak.

Apró rákokat és egy tüskés herkentyűt szórtál a parázsba fenn a teraszon, és valaki kiabálni kezdett: vigyázz, trikódba kap, vigyázz, trikódba kap! Hátrafordultam: már trikódba kapott, fehér trikódba kapott a láng — egy ideig mintha csak gyönyörködtél volna a kis lángnyelvekben, magadban, s csak azután ugrottál fentről, a teraszról, orsóként forogva, a hullámokba...

TITO

DOMONKOS ISTVÁN

I.

most minden most minden csendre int
versekre szavakra a lét legyint
mellékes ezúttal a rím a forma
a napba nézzünk ne a porba

tizenkét éves koromban
cselédnek adtak
paráznaságom rám bizonyítván
'kidobtak az elemiből
és nem kaptam bizonyítványt
és nem kaptam bizonyítványt
azt mondták: nézz az égre
akkor nem verünk kékre
azt mondták légy szófogadó
dolgos
lelked már amúgy is foltos
a padlásfeljáróban aludtam
ahol patkányok dézsmálták
a szappant
mezítláb jártam
cserepes volt a szám
fát vágtam főztem varrtam
'kirepedezett a sarkam
éjjel feküdtem
semmi sem történt
mint tárban az éles töltény

mint tárban az éles töltény
 s nem tudtam hogy létezel
 ifjúságom
 vadgalambom
 balkáni gerlém
 rianásom
 létünk döngölt földjén
 TITO

II.

most minden most minden csendre int
 sírni kéne a halál szerint
 a „német mester” úgy jött félve
 mert holtak s élők itt együtt élnek

elmosogattam
 csillogott a zománc
 ragyogott a pohár
 csak egy légy zúgott
 azt is agyoncsaptam
 bögrébe állított
 harmatos kanalak
 fölött
 megvillant a nagykés
 acélpengéje
 törnek a kanalak közé
 beálltam volna melléje
 de nem volt pengém
 csak markolatom
 de nem volt igém
 csak szagom
 mint hófehér
 tányéron a haj
 oly riasztó volt
 az égen közelgő
 fecskeraj
 becsuktam az ablakot
 néztem a falat
 megrágott falat-puha est

töprengtem
 megegyem a maradék levest?
 megszületté-e már?
 mi a neved?
 ifjúságom
 vadgalambom
 balkáni gerlém
 rianásom
 létünk döngölt földjén
 TITO

III.

most minden most minden csendre int
 vörös zászlók lengnek odakint
 könyveidben tényt a tiszta szó
 hegyek ormát felfedi a hó

jámbor volt sőt balga
 gazdag kereskedő
 egyetlen sarja
 szerette a diót
 nem dolgozott
 hallgatta kertjünkben
 a sárgarigót
 jól emlékszem még rája
 vacsora után ijesztette
 a süllő
 fehérre szopott macskakoponyája
 Tito... mondta egy este halkán
 de majd elmondom ha kimegy
 ez a szájas szajha
 engem akkor kapott el az örvény
 mozdulatlanul feküdtem a sötétben
 mint tárban az éles töltény
 neveddel számon
 ifjúságom
 vadgalambom
 balkáni gerlém

rianásom
 létünk döngölt földjén
 TITO

IV.

most minden most minden csendre int
 akaratod jövőnkre suhint:
 szabadságot színt szárnyat napot!
 jelenbe rántjuk a holnapot!

fejszóválva hömmögve
 hullottak a porba
 azt mondták: de jó
 de jó is a torma
 mintha kötés lett volna
 mindenik szemén
 szorongatták
 a lapát nyelét
 a halál nem móka
 nincs pénzünk borra
 sóra
 jézustövist inkább
 nem golyót
 múltunk amúgy is
 egyetlen vérfolyó
 előttünk vadkan áll
 s zsebünkben
 csak egy ónkanál
 jó a párna
 de jó a sár is
 jó a kemény
 de jó a lány is
 számár az ki
 vaktában üget
 mint paphasban a feszület
 jó a párna
 de jó a sár is
 pannónia ez itt
 s nem párizs

a bolha nem bomba
 egyetlen viskót se
 döntött eddig romba
 lenin vörös rózsá
 de hol van gubec
 de hol van dózsá
 de hol van gubec
 de hol van dózsá

lenin vörös rózsá
 de hol van gubec
 de hol van dózsá
 de hol van gubec
 de hol van dózsá

— — — — —
 nem néztek egymásra
 könnyük a másik
 ne lássa
 de most már mind nevet
 mert akkor ott
 megsúgtam nekik
 a neved
 ifjúságom
 vadgalambom
 balkáni gerlém
 rianásom
 létünk döngölt földjén
 TITO

V.

most minden most minden csendre int
 rólad szólnék de fiam leint:
 apa mi az ott a szemeden
 apa mi az ott a szemeden

egyetek
 kész a sült tök
 utána majd

ejtőlőszerből
részesültök

— — — — —
egy szemölcs formált
emberré ezen a tájon
itt virít most is a tokámon
még szólnak a keringők
„az örvénynyomorban kerengők”
füle hallatára
igyunk a komám pisztolyára

— — — — —
dudálj dudás addig dudálj
míg értelmem koagulál:
lány szellő fuvallat
estvéli szent tettek
körmömön pattognak
a vörös tetvek

— — — — —
mester
szonetted nett
lelked leleménye
boldog jövőnk televénye

— — — — —
hideg testükön fűing
kezükből az anti-dühring
így leszen

— — — — —
bőrlék
húslék
moslék

— — — — —
így vagdalkoztak
zengett a kaszinóterem
mert már rettegték neved
ifjúságom
vadgalambom
balkáni gerlém
rianásom
létünk döngölt földjén
TITO

VI.

most minden most minden csendre int
versekre szavakra a lét legyint
mellékes ezúttal a rím a forma
a napba nézzünk ne a porba

mint tőrben
a történelem
úgy feszült bennünk
a háborús jelen
tőr voltunk
markolat és penge
általad lett
egymásba illesztve
tőr voltunk
mely nem ösztönösen döfött
kapkodva vakon
miközben vérünk
virágzott a havon
miközben vérünk
virágzott a havon
néztük az eget
a csillagos sátrat
egy társam azt súgta:
jövő látlak
jövöm látlak
s elindult a menet
ajkán a neved
ifjúságom
vadgalambom
balkáni gerlém
rianásom
létünk döngölt földjén
TITO

VERSEM SIRATÓÉNEK

P A P J Ó Z S E F

Rosszra rossz és mégrosszabb hír,
százhusz napon át.
Éreztem, hogy vérzel
és fuldoklasz, versem,
és elárasztanak fekete mérgek,
de ellenálltál, ó, dehogyis hagytál
egy sort, egy jajszót
papírra vetni magadból,
egy lázálom-kusza képét,
mely fölmutatta volna
az Ő szenvedését,
akár a stigmatizáltak.
Százhusz napon át
vergődtünk, versem,
szíromreménnyel, gyökérmémasággal,
és jöttek, csak jöttek a hírek,
s ma a legrosszabb...
Ma megleltelek, megleltelek, magamban, versem,
ma megleltelek fehérszép fájdalomam,
s el is bocsátlak: Légy, ami vagy ma,
amivé lettél — siratóének!
1980. május 4.

1980. MÁJUS 4.

BÖNDÖR PÁL

Két szótag híján
már csonka marad a vers
befejezetlen.

Maradjon az! — költemény
amit elkezdtek: . . .

A HALHATATLANSÁG PILLANATAI. KORA DÉLUTÁN

FEHÉR KÁLMÁN

Csönd virágzik. Feszesen áll hűvös fák alatt.
Körös-körül fölvérzik és megremeg.
Semmi szó. Néma figyelés.
Az arcokon négy nemzedék döbbenet.

Feketerigófüty. Felhőgally. A Nap arcába csap,
És megcsendül nyersvas-nehezeke. Perzsel,
A szívekben lüktető sebhely ég. —
S a Marx—Engels tér tizenkétszer visszaver.

Duzzadó fényfonat. A látomás és a végső felismerés,
Hogy velünk vagy, emberekre szabott hiány —
Az Építő betartotta arány. A Hűség és Bizonyosság
Együtt rezdül, vonul a Milliókkal.

Belgrád, 1980. V. 8.

A VILÁGHÁZBAN

TOLNAI OTTÓ

a vasmunkás
a naponta más nevű
illegális forradalmár
a hajlíthatatlan fegyenc
a nemzetközi munkásmozgalom vezetője
a barlanglakó partizánvezér
a mindenütt otthon levő
államfő és világpolgár
akinek az arcából alakjából
még a legfátyolosabb hangú köitőknek
még a legpuhább krétájú rajzolóknak sem
sikerült eltüntetni
azokat a szabályos szoborszerű
fémes vonásokat
az eleve hajléktalan
titkon
titkon szinte
egy kis virágházat épített magának
mint ahogy házikót tákol
hátul az udvarban magának az ember
és kérte harca
és kérte halódása
és kérte halála után
fektessék oda
fektessék szépen oda a virágházba
s tette ezt egy olyan országban
ahol valóban van monumentális
szobrászat emlékmű-építészet etc.
ahol valóban van monumentális

a nagy és éles gesztusok emberének
e virágra-házra mutató nemes mozdulata
végül is mintha csak napóleon
(a weimari bálban)
sorsról-politikáról mondott szavait
akarná cáfolni

az elnökök pártvezetők miniszterek
a királyok hercegek sejkék
és más rangos állami tisztviselők arcán
mint egy nagy vetítővászon figyelem most
a virágok árnyjátékát
ennyi rózsa (basák hozták először e vidékre)
tea- tuba- pünkösdi- és bazsa-

hol rigó fütyül hol páva rikolt
egyszerre fürödj a két folyóban
a két radikális hangú madár
mintha ezt mondaná nekem
a hajlíthatatlan végső hajlékában
a világházban

(1980. május 8—9.)

UŽICE UTCAI HÁZ

KONCZ ISTVÁN

A gyémánt-pátosz, a dicsőítő
csorbul,
s közhellyé fakul a szó, az okos
mindent-kifejezni akaró...
ő az Úr, az Igazság-Ember
s csupán sunyító szolga csak
a történelem.

És Élet a Mű, s a Jelkép immár
Valóság;
hat, alkot, de elszánt
falanszba is toboroz, mert
katoná az kinek otthona féltett
s kertje virágzik az Otthon körül...
Figyeld ceruzámat!

Ó, a sosemkész Forradalom
dac-hite
nem alkuszik, — a túlélés értelme:
Győzedelmes-Ember!
Szabad, mint ihletett képzelet;
a mindenség rendje:
Jövő bástyája, Užice utcai Ház.

A gyémánt-pátosz, a dicsőítő
csorbul,
s közhellyé fakul a szó, az okos

mindent-kifejezni akaró...
A vers görcsbe torzulva a
nemlétet nem veszi tudomásul.
A Remekmű-Élet: Diadal és Örök!

DOKUMENTUM

TITO 1892—1980.

- 1892: május 7-én (Tito május 25-ét írt) Kumrovecben megszületik Marija és Franjo Broz hetedik gyermeke, Josip.
- 1896—1900: Josip Broz többnyire a Sutla folyó túlsó partján, a szlovéniai Podsreda faluban tartózkodik anyai nagyapjánál, Martin Javoršeknál.
- 1900—1901: Josip Brozt Kumrovecben beíratják a népiskolába, közben szüleinek segít a mezőgazdasági munkákban.
- 1904—1905: elvégzi az alsófokú népiskolát.
- 1905: ez év nyarától 1907-ig nagybátyja podsredai birtokán dolgozik.
- 1907: apja rokonával, Franjo Brozzal Sisakra megy. Előbb Ignac Strigl nyugalmazott őrmester kantinjában dolgozik, majd lakatosinasnak áll be, Nikola Karas műhelyébe.
- 1910: szeptember 2-án elvégzi az inasiskolát, mestere fölszabadítja. A következő hónapokban lakatossegédként dolgozik Zágrábban, az Ilica utcai Harmin műhelyben. Októberben tagja lesz a Fémmunkások Szövetségének és a Horvátországi és Szlovéniai Szociáldemokrata Pártnak. Novemberben először vesz részt utcai megmozdulásokban. Khuen Héderváry horvát bán, az akkori miniszterelnök politikája elleni tiltakozásul fáklyákkal és vörös zászlókkal vonulnak föl.
- 1911: januárban és februárban fivérével, Dragutinnal Kumrovecben cement csatornagyűrűket készít. Március elején: munkát keresve ingázik Ljubljana és Trieszt között. A hónap közepén: Josip Broz ismét Zágrábban. Knaus mester lakatosműhelyében, a mai Prilaz 65-ben dolgozik. Május elsején: részt vesz a munkások nagygyűlésén. Május közepén: a kamniki fémüzemben helyezkedik el.

- 1912: ötven szaktársával együtt előbb a csehországi Jince-Čenkovba, majd a németországi Ruhr-vidékre megy munkát keresni.
Otóber: Josip Broz Bécsújhelyen helyezkedik el, előbb a Griedl, majd pedig a Daimler cégnél dolgozik. Az utóbbi munkahelyen az új kocsik próbavezetője.
- 1913: Josip Broz sorozáson. Előbb a bécsi császári ezredben, majd Zágrábban a XXV. domobrán ezredbe osztják be.
- 1914: májusban az osztrák—magyar hadsereg bajnokságán, Budapesten Josip Broz vívásban második helyet, ezüstérmet szerez. Decemberben: háborúellenes kijelentései miatt Josip Broz szakszervezetőt a péterváradi vár celláiba zárják.
- 1915: március 25-én a keleti fronton, Bukovinában egy koplya hegyétől megsebesülve orosz fogságba esik.
- 1917: Petrográdban részt vesz az ideiglenes kormány elleni tüntetéseken.
- 1918: januárban Josip Broz Omszkban tagja lett a nemzetközi Vörös Gárdának.
- 1920: januárban Omszkban Josip Broz feleségül veszi az orosz nemzetiségű Pelagija Belauszovát.
Ősszel: feleségével a SZHSZ Királyságba érkezik. Zágrábban a Cetinjska 3. alatt Filip Baum javítóműhelyében dolgozik. Tagja lesz a szakszervezetnek és a JKP-nek.
Novemberben: a szakszervezet tagjainak előadást tart az októberi forradalomról.
December 30-án: kihirdetik az Obznanát, amely betiltja a JKP működését.
- 1921: februárban a Bjelovar melletti Veliko Trojstvában gépészként elhelyezkedik Samuel Polak malmában.
December 24-én megszületik leányuk Zlatica, egy évvel később pedig fiuk, Hinko. Mindkét gyermekük Veliko Trojstvában halt meg. Hinko kilencnapos, Zlatica pedig hároméves korában. (Első gyermekük 1920 őszén szülés közben halt meg.)
Első házasságából csak az 1924-ben született fia, Žarko él.
- 1924: a kommunista Josip Valenta temetésén Josip Broz, a JKP Körzeti bizottságának tagja gyászbeszédében megígéri, hogy élete végéig a kommunista eszmékért fog küzdeni. Szavait a rendőrség lázítónak minősíti, és bebörtönzik.
- 1925: a JKP horvátországi vezetőségének javaslatára szeptember 21-én Kraljevicára költözik, és a hajógyárban helyezkedik el, hogy segítsen szervezetbe tömöríteni a munkásokat.

- 1926: Josip Broz szervezésében augusztus 24-én tíznapos sztrájkba kezdenek a hajógyár munkásai. Sztrájkjuk sikerrel végződik.
 Október 2-án: Josip Broz fölmondást kap.
 Október 31-én: Belgrádba utazik, onnan pedig Smederevska Palánkára. A vagongyárban kap munkát.
- 1927: szakszervezeti tevékenysége miatt a vagongyárban is felmondanak neki.
 Április vége: Broz ismét Zágrábban van, és Dragutin Hammel lakatosműhelyében helyezkedik el.
 Június: Josip Broz fizetett politikus lesz: a Horvát Fémmunkások Szövetsége Körzeti Bizottságának titkárává választják.
 Június 12-én: letartóztatják.
 Szeptember 28-án: öt társával együtt Ogulinban héthavi börtönre ítélik, majd a büntetést hat hónapra enyhítik.
- 1928: a zágrábi helyi pártszervezet február 25-én és 26-án megtartott 8. értekezletén Josip Brozt a helyi bizottság politikai titkárává választják.
 Május: a Komintern elfogadja Josip Broznak a zágrábi helyi pártszervezetben kifejtett álláspontjait, és nyílt levelet intéz a JKP tagjaihoz.
 június: Josip Brozt (Gregorijević fedőnéven) a JKP KB Politikai Bizottságának horvátországi szervezési titkárhelyettesévé nevezik ki.
 Augusztus 4-e: 23,30 órakor a zágrábi rendőrség az akkori Pejačić téren letartóztatja Josip Brozt.
 November 6-án: megkezdődik a kézigránát-per néven ismert bírósági tárgyalás.
 November 14-én: Josip Brozt ötévi börtönbüntetésre ítélik. Büntetését 1929 januárjától 1931 januárjáig a lepoglavai fegyházban tölti, 1933 decemberéig a maribori, a büntetés utolsó három és fél hónapjában pedig az ogulini Frankopán-toronyban levő börtönben van.
- 1934: szabadulása után karhatalmilag Kumrovecbe kísérik. A hatóság szülőfaluját jelöli ki kényszertartózkodási helyéül. Josip Broz illegalitásba vonul. Nem marad sokáig Kumrovecben, előbb Samoborba, onnan pedig Zágrábba megy.
 Áprilisban: Josip Brozt kooptálják a JKP Horvátországi Bizottságába.
 Június 11-én: Bécsben a JKP KB tagjává kooptálják.
 Augusztus: a JKP megbízásából jelentést ír. A jelentést a Tito

- névvel írja alá. Ekkor használja először ezt a fedőnevet.
 December 24-én, 25-én: Ljubljánában a JKP IV. országos értekezletén Titót a JKP Központi Bizottságába és Politikai Bizottságába választják.
- 1935: a JKP KB határozata alapján februárban Tito a Szovjetunióba utazik, s a JKP politikai előadójaként a Komintern balkáni titkárságán működik.
 VII. 25.—VIII. 20.: Tito a JKP küldöttségének tagjaként részt vesz a Komintern VII. kongresszusának munkájában. Tito ekkor a Valter fedőnevet viseli.
- 1936: Moszkvában értekezletet tart a JKP KB. Az értekezleten határozat születik arról, hogy Tito a Végrehajtó Bizottság élén térjen vissza az országba.
 Az év végén: Josip Broz Tito megérkezik Jugoszláviába.
- 1937: a JKP felhívására január 23-án Tito szervezésében nagyszámú jugoszláv önkéntes indul Spanyolországba.
 Augusztus 1.: Tito szervezésében a Samobor melletti Anindol erdőben megtartják a Horvát KP alapító kongresszusát.
 Augusztus 17-én: Rodoljub Čolakovičnak és Sreten Žuljovićnak, a Politikai Bizottság tagjainak meghívására Josip Broz Tito Párizsba utazik, hogy átvegye a JKP irányítását.
- 1938: január 21-én Tito indítványára Párizsban ülést tart a JKP KB. Úgy döntenek, hogy a JKP KB munkájáért Josip Broz (Oto) vállalja a felelősséget.
 Júliusig Tito megalakítja a JKP ideiglenes vezetőségét.
 Március 25-e táján: Josip Broz Tito a Komintern jóváhagyása nélkül elhagyja Párizst, és hazautazik, hogy a helyszínen szervezze meg a párt és a mozgalom vezetését és kellő támogatásban részesítse őket.
 Május elején: Titóval az élen megalakul a JKP ideiglenes karú vezetősége. Létrehozása döntő jelentőségű a JKP további fejlődésére nézve.
 Augusztus 24-én: Tito Párizson és Stockholmon át Moszkvába, a Komintern székhelyére érkezik. A JKP vezetése körüli ügyeket intézi.
 Október 20-án: G. Dimitrov, a Komintern főtitkára Moszkvában értesíti Titót, hogy őt nevezték ki a JKP KB politikai titkárává.
- 1939: Josip Broz Tito vezetésével június 9-én a JKP KB nagyszabású tanácskozást szervez Štacenban, a Šmarna Gora tövében,

Ljubljana közelében. A tanácskozáson Macedónia és Dalmácia kivételével minden tartomány képviselve van.

1940: Zágrábban szeptember 8-án a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség megtartja VI. országos értekezletét. A JKP KB-t Josip Broz Tito és Ivan Milutinović képviseli.

Október 19.—23.: a zágrábi Dubravában megtartják a JKP V. országos értekezletet. Ismét Josip Broz Titót választják meg főtitkárrá.

1941: a JKP KB Politikai Bizottsága Zágrábban április tizedikén határozatot hoz a megszállókkal szembeni ellenállás folytatásáról. Katonai bizottságot alakítanak, élen Josip Brozzal.

Május 1.: Zágrábban megtartják a JKP KB történelmi jelentőségű májusi tanácskozását. Nem hódolunk be! A JKP-nek fegyveres ellenállás megszervezésével kell folytatnia a harcot.

Május 6.: Tito Zágrábból Belgrádba költözik.

Június 27.: A JKP KB megalakítja a Jugoszláv Népfelszabadító Partizánosztatok vezérkarát. A vezérkar főparancsnoka Josip Broz lett.

Július 4.: Tito elvtárs vezetésével megtartják a Politikai Bizottság ülést. A határozat: mindannyian a harcban, mindannyian a partizánosztatokba!

Szeptember 16.: Tito, a JKP KB és a vezérkar Belgrádból a nyugat-szerbiai szabad területre szökik, hogy közvetlenül irányíthassa a fegyveres harcot.

Szeptember 26.: Tito Stolicében tanácskozást tart az ország úgyszólván minden tájáról érkezett katonai és politikai vezetőkkel; megalakítják a Legfelsőbb Parancsnokságot.

Szeptember 28.: Tito Užicébe érkezik.

December 21.: Josip Broz Tito főparancsnok aláírja az Első Proletárbrigád megalakításáról szóló parancsot.

1942: a Legfelsőbb Parancsnokság februárban közzéteszi a népfelszabadító bizottságok megalakítását és munkáját szabályozó „fočai előírásokat”.

Június 22.: Tito a Zelengorán aláírja a népfelszabadító háború szempontjából sorsdöntő történelmi parancsot, melynek értelmében a proletárbrigádok Nyugat felé, Bosanska Krajina-ba indulnak.

November 26.: Josip Broz 54 küldött jelenlétében Bihácson megnyitja a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács, az AVNOJ első ülést.

1943: A főparancsnok január 28-án kidolgozta a Népfelszabadító Hadsereg offenzív hadműveleteinek tervét: a fő haderőnek a Neretva irányába történő támadását, valamint Lika és Bosanska Krajina védelmét.

Február 28.: Josip Broz Tito főparancsnok ellentámadást rendel el G. Vakuf irányába, határozatot hoz a hidak lerombolásáról és a sebesültekkel együtt a Neretván való átkelésről.

Június 9: a milinkladi erdőben a Legfelsőbb Parancsnokságnak az ellenséges gyűrűből való kitörése során a főparancsnok megsebesül.

November 29.: Jajcában megkezdődik az AVNOJ II. ülésezése, amelyen ez a testület legfelsőbb törvényhozó és végrehajtó testületté alakul át. Megválasztják a Nemzeti Bizottságot, Tito megkapja a Jugoszlávia marsallja címet, és megválasztják a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság elnökévé.

1944: május 25-én a második világháború első kudarcba fulladt német ejtőernyős támadása Drvarnál, a főparancsnok főhadiszállásán. A német deszantot a Harmadik Likai Brigád hiúsítja meg. Június 3-ról 4-re virradóra a főparancsnok a legmagasabb beosztású vezetők egy csoportjával repülőgépen Kupreško poljéről Vis szigetére utazik.

Június 7.: a főparancsnok, a Jugoszláv Nemzeti Felszabadító Bizottság, a Legfelsőbb Parancsnokság és a JKP KB Bariból Vis szigetére hajózik.

Augusztus 12. és 13.: Josip Broz Tito főparancsnok és Churchill, Nagy-Britannia kormányfője Nápolyban megbeszéléseket folytat.

Szeptember 18-ról 19-re virradóra Josip Broz Vis szigetéről Craiovába repül, majd 21-én Moszkvába folytatja útját, hogy a szovjet vezetőkkel megállapodjon a Népfelszabadító Hadsereg és a Vörös Hadsereg hadműveleteinek összehangolásáról.

1945: márcus 7-én a menekült kormánnyal kötött megállapodások (1944. júniusa és novembere) után Belgrádban megalakítják a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia kormányát, élén Josip Brozzal.

Április 5.—16.: Tito először utazik külföldre kormányfőként — hivatalos látogatást tesz Szovjetunióban.

Augusztus 7.: az AVNOJ III. ülésezésén Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsát ideiglenesen nemzetgyűléssé kiáltják ki.

- November 29.: az AVNOJ II. ülésezésének évfordulóján az Alkotmányozó Nemzetgyűlés a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság kikiáltásáról szóló nyilatkozat meghozatalával kezdi meg munkáját.
- 1946: január 31-én kikiáltják a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság első alkotmányát.
- December 6.: meghozzák az államosításról szóló törvényt.
- 1948: június 28-án a Jugoszláv Kommunista Pártot kizárják a Kominformból. Kezdetét veszi a Jugoszláviára nehezedő nyílt sztálini nyomás és a gazdasági zárlat.
- Július 21.—28.: a JKP Belgrádban megtartott V. kongresszusán Tito beszámolójában összegezi a JKP forradalmi tapasztalatait. A kongresszus egyhangú támogatásban részesíti Tito elvtárs politikáját, és határozottan elutasítja a sztálini koholmányokat.
- 1950: június 26-án Josip Broz javaslatára a Népképviselőház megszavazta a munkásönigazgatásról szóló törvényt.
- 1952: a JKP Zágrábban november 2-től 7-ig megtartott VI. kongresszusán a párt a Jugoszláv Kommunista Szövetség nevet veszi fel.
- 1953: a Népképviselőház január 13-án megszavazza azt az alkotmányos törvényt, amely az egész társadalmi rend alapjává a dolgozó nép önigazgatási rendszerét teszi.
- Január 14.: Josip Brozt először választják meg köztársasági elnökké.
- 1954: a december 22-én aláírt Tito—Nehru nyilatkozat az első olyan nemzetközi dokumentum, amely részletesebben foglalkozik a békés, aktív koegzisztencia elveivel.
- 1955: június 2-án Hruscsov és Bulganyin Jugoszláviába látogat, és Titóval tárgyal. Aláírják a Belgrádi Nyilatkozatot.
- 1956: július 18-án Brioni szigetén sor kerül a Tito—Nasszer—Nehru hármas találkozóra. Ez az el nem kötelezett országok vezetőinek első találkozója. (Ezt a dátumot tekintjük az elnemkötelezettségi politika kialakulása időpontjának.)
- 1957: Belgrádban június 25-étől 27-éig megtartják a munkástanácsok első kongresszusát.
- 1958: Ljubljanában április 22-étől 26-áig megtartják a JKSZ VII. kongresszusát.
- 1960: szeptember 24-étől október 4-éig Tito részt vesz az ENSZ közgyűlésén, New Yorkban.
- 1961: Belgrádban szeptember 1-étől 6-áig megtartják a tömbön ki-

- vüli országok állam- és kormányfőinek értekezletét. Huszonhat küldöttség van jelen.
- 1963: a Szövetségi Képviselőház április 7-én elfogadja a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság új alkotmányát.
- 1964: a JKSZ Belgrádban szeptember első hetében megtartott VIII. kongresszusán Tito beszámolót tart A Kommunista Szövetség szerepe a szocialista társadalmi viszonyok további építésében, és a nemzetközi munkásmozgalom, valamint a világbékéért és a szocializmusért folytatott harc időszerű problémái címmel.
- 1965: július 24-én meghozzák a gazdasági reform kezdetét jelző törvényes előírásokat.
- 1966: a JKSZ KB október 4-étől 6-áig tartó V. ülésén Josip Broz Titót megválasztják a JKSZ első elnökévé.
- 1969: Belgrádban március 11-étől 15-éig megtartják a JKSZ IX. kongresszusát. Tito elvtárs beszámolójában és a vita során értékeli az ország belső fejlődését, nemzetközi helyzetét és a JKSZ-nek a szocialista öngazgatású rendszerben betöltött szerepét.
- 1971: június 30-án függelékkal egészítik ki a JSZSZK alkotmányát. Július 29.: Josip Broz Titót megválasztják a JSZSZK Elnökségének elnökévé.
- 1972: a Szövetségi Képviselőház május 15-én elhatározza, hogy Josip Broznak másodszor is odaítéli a Nép Hőse Érdemrendet. Tito először az AVNOJ elnökségének 1944. november 19-én hozott határozata értelmében kapta meg ezt a kitüntetést.
- 1973: Tito elnök vezeti Jugoszlávia küldöttségét az el nem kötelezett országok állam- és kormányfőinek Algírban szeptember 2-ától 10-éig megtartott IV. értekezletén.
- 1974: a Szövetségi Képviselőház február 21-én ünnepélyesen kiáltja a JSZSZK új alkotmányát. Május 16.: a Képviselőház tanácsainak együttes ülésén Josip Broz Titót egyhangúlag a JSZSZK örökös elnökévé választják. Az ülésen kinevezik a JSZSZK Elnökségét is. Május 27.—30.: a JKSZ Belgrádban megtartott X. kongresszusán Tito elnök Harc a szocialista öngazgatás továbbfejlesztéséért és a JKSZ szerepe címmel mond beszámolót. A X. kongresszus Josip Broz Titót egyhangúlag megválasztja a Jugoszláv Kommunista Szövetség örökös elnökévé.
- 1975: Tito vezeti július végén a helsinki európai biztonsági és együttműködési értekezleten részt vevő jugoszláv küldöttséget.

Augusztus 1.: Helsinkiben véget ér az európai biztonsági és együttműködési értekezlet. Josip Broz Tito Jugoszlávia nevében aláírja a történelmi jelentőségű Záróokmányt.

1976: Tito elvtárs vezeti a JKSZ-nek június végén — az európai kommunista és munkáspártok berlini értekezletén részt vevő küldöttségét.

Augusztus 16-ától 19-éig az el nem kötelezett országok Colombóban megtartott V. csúcsertekezletén részt vevő jugoszláv küldöttséget vezeti.

November 25.: Josip Broz Tito jelen van a Jugoszláv Képviselőház Szövetségi Tanácsának és a Köztársaságok és Tartományok Tanácsának együttes ülésén, amelyen elfogadják a Társult Munka Törvényét.

December 21.: a Belgrádi Katonai Főiskolai Központban Josip Broz Tito köztársasági elnököt, a Jugoszláv Fegyveres Erők főparancsnokát, Jugoszlávia marsallját, ünnepélyesen a katonai tudományok első doktorává avatják.

1977: Tito elvtárs részt vesz a Kommunista Szövetség zágrábi városi választmányának díszülésén, amelyet március 24-én, Titónak a JKP zágrábi helyi bizottságába való megválasztása ötvenedik évfordulója tiszteletére tartanak.

Május 16.: a Szocialista Szövetség Országos Választmánya Elnökségének javaslatára — a jugoszláv munkásosztály, a dolgozók és a polgárok egyöntetű óhajának kifejezéséeként — Tito elvtársnak harmadszor is oda ítélik a Jugoszláv Nép Hőse Érdemrendet.

Május 22.: a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége Tito elnököt 85. születésnapján az Októberi Forradalom Érdemrendjével tünteti ki.

Május 24.: Belgrádban a JKSZ Központi Bizottságának díszülésén Tito elnöknek átadják a Jugoszláv Nép Hőse Érdemrendet.

Augusztus 16-ától szeptember 8-áig Tito elnök látogatást tesz a Szovjetunióban, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban és a Kínai Népköztársaságban.

1978: Belgrádban június 20-ától 23-áig megtartják a JKSZ XI. kongresszusát. Josip Broz Tito mond bevezető beszámolót.

November 21.: a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség VIII. kongresszusán Tito elvtárs kezdeményezi a kollektív munka és vezetés gyakorlatát.

1979: a JKSZ KB díszülésén, április 19-én, a párt, a JKISZ és a forradalmi szakszervezetek megalakulásának hatvanadik évfordulója alkalmából Josip Broz Tito beszámolót mond A JKSZ forradalmi harcának hatvan éve címmel.

Szeptember 3.—7.: Tito elnök vezeti a jugoszláv küldöttséget az el nem kötelezett országok Havannában megtartott VI. csúcsertekezletén. Az értekezleten Titót külön elismerésben részesítik.

1980: január 4.: a TANJUG rövid híre:

„Az orvosi konzílium tanácsára Josip Broz Tito köztársasági elnököt tegnap felvették a Ljubljanei Klinikára, hogy kivizsgálják lábának véredényeit.”

TITO

MIROSLAV KRLEŽA

TÖRTÉNELMI JELKÉP

Tito neve manapság drámai szimbóluma valamennyi nemzetünk generációinak, amióta a történelem nemzetségeink vérével és ve-rejtekével íródik. Abban a hajótörésben, amely minden hajótörésünk között a legreménytelenebb volt, a sötétségben világosságot derítő lenini fáklyával a kezében előlépett ő, akinek a Kumrovec-től meg Jajcétól Belgrádig és Zágrábig vezető útja valójában egész népünk útja, hogy a középkori, elmaradott emberből egy eljövendő, boldo-gabb kor polgára legyen: olyan mozgalom ez, amelynek célja saját civilizációnk megteremtése bármi áron. Ez a mi történelmi akara-tunk, amely századokon át megannyi erőfeszítésben megnyilvánult, s ha szabad így mondani, ez nem más, mint a magasabb rendű, szocialista típusú társadalmi formában való újjászületésnek és fel-szabadulásnak az óhaja.

1952.

A FORRADALMI MEGISMERÉS ÚTJA

Titót is — a vidéki birtokos nemesség feudális árnyékában született parasztivadékot, a vasmunkást, a horvát szociáldemokrata mozgalom szakszervezeti tagját, aki annak az illúziónak a bűvöletében élt, hogy a II. Internacionálé az a jelentős, nagy erkölcsi-politikai erő, amely, ha bármi áron is, de képes lesz megakadályozni az európai civilizáció összeomlását — őt is tehát az események sodra juttatta a forradalmi megismerés útjára, akárcsak egész nemzedékét (a 90-es

években születettek), amelynek úgy volt rendelve, hogy feláldozza magát a hosszú, véres századok szabadságálmáiért. 1957.

A POLITIKAI KÉPLET

Hogy ne maradjunk azok, amik évszázadokig voltunk: idegen érdekeket szolgáló ágyútöltelék, hogy egyszer s mindenkorra megszabaduljunk a bocskortól meg a szövőszéktől és az ezekkel a mi elmaradott, szegényes patriarkális viszonyainkkal járó sokféle előítéllettől, hogy mint nép lenini, azaz szocialista alapokon szervekedjünk meg, hogy végre megvonjuk nemzeti határainkat az Adrián, az Alpokban, a Dunán és a Vardáron, hogy olyan emberekké váljunk, akik lerázták az idegen pénz és az idegen befolyás jármát — ez volt az eszménye minden haladó szellemű nemzedékünknek, de mindezeknek a problémáknak a Titóénál bölcsebb politikai megoldását még nem találta ki nálunk senki. 1948.

A SZINTÉZIS

Még a Tito előtti időkben, a forradalmi proletár munkásmozgalom sok-sok élharcosa áldozta fel egzisztenciáját és életét. Ezt a mostani győzelmet is sok veszített politikai és pártcsata előzte meg, s egyedül neki sikerült összefognia a teljes nemzeti és társadalmi felszabadulás valamennyi alkotóelemét, még hozzá egy olyan történelmi pillanatban, amikor a kilátások nem sok sikerrel kecsegtettek, s amikor a külhoni imperialista hatalmak újból fenekedni kezdtek ellenünk, hogy szétmarcangolnak és letipornak bennünket. Tito forradalmi osztályproletár lobogója azonban keresztülverekedte magát a második világháború zűrzavarán és fejtelenségén, s dicső programbeli meg politikai győzelmet aratott. Ezért Tito neve, az utóbbi évszázadban kialakult kultúrhistoriai és politikai értékrendünk tükrében, egész nemzedékek legdicsőbb, legnemesebb történelmi törekvéseinek szintézisét jelenti. 1955.

EGY SZELLEMI-ERKÖLCSI ARCÉL ELEMÉI

A szocializmusért való harc, melyet az utóbbi húsz esztendőben Tito vezetésével vívunk, nálunk már Lenin idejében megkezdődött. El-

választani Tito megjelenését az októberi forradalom programjától ellentmondana azoknak a lényeges szellemi-erkölcsi jegyeknek, amelyek őt mint politikust és pártideológust meghatározzák. 1957.

ÉVSZAZADOS KÜZDELMEINK SZIMBÓLUMA

Tito egyfelől a szocializmusért való háborús harcot jelenti a háború eszközeivel, másfelől pedig a saját szabad, politikailag független társadalmi bázis megteremtéséért vívott történelmi harcunk összes változatainak parafrázisaként jelenik meg előttünk 1952.

ROSSZ TAPASZTALATOK

Több mint húsz évig úgy élni, mint Tito, élni olyan politikai viszonyok között, amelyekben a nemzeti vagy társadalmi függetlenségről alkotott, bármiféle önálló politikai elképzeléssel szemben az idegen hatalmi érdekek aránytalanul fontosabbak voltak, rossz tapasztalatokat szerezni a körülményekről, amelyek a polgári jogrend flagráns cáfolatát példázták, mindez odahatott, hogy tudatában kialakuljanak egy eltökélten lázadó koncepciónak mint az összes polgári módszerek és programok feltétlen tagadásának az eszmei alapjai. 1957.

ELSŐ VONALBELI HARCOS AZ ILLEGALITÁSBAN IS

Jól tájékozódni olyan viharokban, melyek úgy tépáztak meg egész roskadozó birodalmakat és társadalmi rendeket, mint egy riadt madársereget, bátran farkasszemet nézni az eseményekkel, józan megfontoltsággal felmérni közben a saját erőnket, mindehhez kifinomult valóságlátás, törhetetlen akarat és állhatatos meggyőződés kellett. Sok ezer más forradalmárunkhoz hasonlóan, lévén meggyőződve róla, hogy a III. Internacionálé meg a Jugoszláv Kommunista Párt programja eszményien egybevág a népi politika törekvéseivel és végső céljaival, hat év börtönfogságot és hat év illegális pártmunkát áldozván fel a mozgalomnak, Tito maga is önmegtartóan tevékenykedett az illegális harc élvonalában. 1957.

A VASMUNKASTÓL A PÁRTFŐTITKARSÁGIIG

A proletár, a vasmunkás, aki hat év után hazajött Oroszországból, ahová a többi, sok ezer hadifoglyunkkal együtt vetette a sorsa, majd amikor 1921-ben megjelent a szakszervezetben, szürke asztragan kucsmájában, melynek szőrcsigái közül elötetszett az ötágú fémcillag megfakult helye, nézeteinek nyugodt, fölényes higgadságával már akkor ellenállhatatlanul a környezete fölé emelkedett. Az elvtársak szemében ő volt az az utas, aki megjárta a lenini kontinens messzi partjait s aki „a saját szemével látta” mindazt, amiről akkor a szakszervezeti romantika még csak álmodozott. Ebből a proletárból, vasmunkásból, akinek az orosz forradalomról személyes tapasztalatai voltak, ebből a hajógyári és öntödei munkásból szakszervezeti és pártfunkcionárius lett, s 1928-ban ilyen minőségben utazott el Lepoglavába hatévi börtönbüntetésének letöltésére, hogy aztán háromévi külföldi tartózkodás után, 1937-ben visszatérjen az országba, és mint a JKP KV-nek titkára illegalitásban éljen egészen az 1941. évi összeomlásig. Tito kiléte a nagy nyilvánosság előtt mindaddig ismeretlen volt, amíg a németek, az olaszok és az usztasák körözni nem kezdték. Arcképe ekkor jelent meg először a hirdetőoszlopokon, a nyilvánosság ekkor tudta meg, hogy a neve Tito, hogy tíz-egynéhány hadosztály indított hajszát kézre kerítésére, s hogy magas vérdíj van rá kitűzve. 1948.

FORGÓSZÉLBEN

1914 elején, amikor kitört az első világháború, Titót, mint politikailag gyanús elemet, letartóztatták, és a péterváradí várba zárták. Aztán mozgósított katonaként a frontra menet emberbaráti eszméket hirdet a háborúnak mint olyanak az értelmetlenségéről. A Szerbia elleni osztrák offenzíva, e kegyetlen és nagyzási hóbotról hajtott offenzíva régmúlt napjaitól fogva, amely kétszázezer elesett és fogságba került katona meg az egész tüzérség elvesztése árán ennek a nagyhatalomnak a katasztrófális vereségével fog végződni, majd a szibériai táborokban töltött, háromévi orosz hadifogságon át, az osztrák és az orosz birodalom összeomlásától a Szerb—Horvát—Szlovén Királyságban dívó, drámaian zajos politikai összetűzésekkig, — ő forradalmárként állja a sarát, cselekvő részese a

politikai és pártélet számtalan fordulatanak, ott van a veszített pártcsaták és véres vereségek forgószeleiben. 1957.

A HÁBORÚ VIHARA UTÁN

Amikor az első világháború vihara után a Kutnjak-féle kocsma fölötti helyiségekben találkoztunk (ott volt akkoriban a szakszervezet székháza), Tito erkölcsi-politikai arcéle már határozott körvonalakat öltött. Az azokban a hajdani, elfeledett napokban folytatott beszélgetésekben gyakran szóba került a „mi a teendő?” régi és mindig visszatérő témája. Tito szavaiból azonban már akkor (1924—26 táján) mindig valami egyszerű, de csodálatraméltóan kitartó, mondhatnók, csökönyös magabiztosság áradt.

Ő az orosz kontinensről csöppent a mi kisszerű, elmaradott viszonyaink közé a provinciába hazatérő világutasként, aki öt teljes évet töltött odaát a másik parton, a lenini szocialista valóság partjain. Az akkori, végtelenül szövevényes párton belüli helyzetben megengedte ugyan, hogy többféle megoldás lehetséges, de egy dologhoz állhatatosan ragaszkodott, mert kétség nem fért hozzá: hogy a szocialista kontinens valóban létezik, hogy ennek a mi sártekénknek egyhatod részét foglalja el, s hogy olyan nemzetközi forradalmi folyamat kezdetét jelzi, amelyet nem lehet többé megállítani. 1952.

FEBRUÁRI TÉZISEK (1928)

A párt soraiban eluralkodott különféle vélemények és meggyőződések, elvek és gondolkodásmódok általános és meddő zűrzavara közepette, 1928 februárjában, mint a 8. helyi (azaz: zágrábi) pártkonferencia korreferense lépett fel Tito a maga politikai téziseivel, amelyek — a hosszan tartó pártvitáktól akkor már jócskán felzaklatott proletár pártöntudat számára — igen egyszerűek és logikusak, igen meggyőzőek, a proletár szolidaritás elve miatt pedig rendkívül vonzóak voltak.

Tito, mint a párt proletár ellenzékének képviselője, rámutatott arra, hogy a tömegek ellenállása — amely a politikai és gazdasági tényállással szemben megnyilvánuló mind ingerültebb sztrájkokban fejeződik ki (amikor az órabér 1—2 dinár volt) — milyen éles ellentétben van a látszólag elvszerű pártvitákkal, amelyek — ha az

egység érdekében nem hagynak fel velük — elkerülhetetlenül a párt szétszülléséhez vezetnek. Nyíltan, kendőzetlenül szembeszáll a hozszadalmas és sorvasztó vitákkal, amelyeket a párt vezetősége folytatott úgy, hogy közben mindinkább elszigetelődött a tömegektől és mind veszélyesebben eltávolodott a gyakorlati tennivalóktól. Tito ekkor a proletár szolidaritás eszméjének szószólójaként lépett fel, s már első mondataival megnyerte valamennyi delegátus rokonszenvét.

Pedig nem beszélt a pártviták egyetlen ún. sarkalatos kérdéséről sem, hanem csak arról, hogy a Helyi Bizottság szervezési technikája nem éppen kifogástalan, hogy a kapcsolattartás gyenge vagy semmilyen, hogy az illegális propagandaanyag terjesztése leállt, hogy a felsőbb fórumok határozatai nem jutnak el a körzetekbe, hogy a tagság politikai felvilágosításának munkája mennyire el van hanyagolva, és így tovább. Korreferátumában hangsúlyozta, hogy a frakciózást (amely akkor már összeférhetetlen ellenségeskedésbe csapott át) kizárólag a tömegekben kifejtett gyakorlati munkával lehetséges letörni méghozzá úgy, hogy valóban arról beszéljünk, ami a proletariátus mindennapi, közvetlen gondja, ez pedig az alacsony munkabér és a munkanélküliség. Beszélt a frakciós harcok felszámolásának szükségességéről, a szektásságnak a tömegekre való káros hatásáról, ami pedig a politikai prognózist illeti, a Tito által festett kép sötét és igen gondba ejtő volt: az udvari klikk terrorja fasiszta tábornoki diktatúrává fajul, valamennyi horvát párt behódoló politikát folytat, és hogy — tekintettel a helyzet komolyságára — a párton belül uralkodó egészségtelen viszonyok orvoslására nincs más mód, mint pártiskolákat nyitni, rendszeres munkával hozzálátni a tömegek eszmei színvonalának emeléséhez, felújítani a Vörös Segélyt, hogy ezzel elejét vegyünk a vereség pszichózisának. Ezzel — különben — a pártnak csakis egy szilárdan összetartó, osztálytudatos proletár magva birkózhat meg eredményesen, amelynek a párt megalkuvást nem ismerő egységének gondolata kell hogy legyen az egyetlen politikai iránytűje. 1962.

AZ 1928. ÉVI ZÁGRÁBI HATÁROZAT

A pártban, amelyet — a pártfegyelem teljes megszűnése mellett — már évek óta frakciós meghasonlás bénított, s ahol a politikai titkárság nemcsak hogy nem váltotta be a hozzája fűzött reményeket,

hanem inkább még elszigetelődött a proletár tömegektől, a Tito előterjesztette rezolúció azokat az erőket képviselte, amelyek a már-már szakadás, széthullás előtt álló pártot feltámogatják majd kétségbeejtő csődjéből, megújítják megfogyatkozott káderállományát és fegyelmezett élcsapatot toboroznak a proletár egység és szolidaritás zászlaja alatt. 1962.

HAZATÉRÉS OROSZORSZÁGBÓL (1937)

Amikor visszatért Oroszországból (ez pedig éppen a sztálini vérengzés idejére esett), Tito egy halálra ítélt kommunista mozgalom s egy olyan párt élére került, amely párt legtevékenyebb tagjainak jó részét, azt, amelyik Oroszországban találtatott, már likvidálták. Az a gondolat, hogy hazajön, hogy a hazájába, s ott is egyfajta törvényen kívüli bújdosásba, tartós halálveszedelembe tér vissza, a sztálini bizonyossághoz képest szemkápráztató illúzióknak tűnt, mert a harc lehetőségével biztatott, amely — ha talán életveszélyes is — mégis annyi vakmerő reménnyel kecsegtet. Az, hogy a kilátástalan, nyomorúságos depresszió helyett, amiben oly tehetetlenül vergődtek a halálra ítélt eszményi forradalmárok óriási tömegei Oroszországban, inkább az effajta illegalitást választotta, az új szervező titkár legmerészebb húzásai közé tartozik. 1962.

A TERVSZERŰ MUNKA KEZDETE 1937-BEN

Idehaza, az országban, Tito ugyanazon terv szerint folytatta a pártmunkát, ahogyan kilenc évvel korábban felvázolta magának. Ahhoz, hogy megindulhasson a demoralizált és szétvert mozgalom módszeres tömegesítése, új kádereket kellett teremteni, helyreállítani a megszakadt kapcsolatot a tömegek és a vezetőség között, kiépíteni az új szervezési technikát, beindítani a legális és illegális pártsajtót, pártiskolákat és politikai tanfolyamokat szervezni, egy szóval, gyakorlati munkával kellett tanúsítani, hogy újból megkezdődött a rendszeres tevékenykedés az alapvető feladat teljesítése: a proletariátus felszabadítása, illetve a polgári hatalom megdöntésének, valamint a szocialista elvek győzedelmeskedésének közelebbi céljával. 1962.

A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGARÓL

„A népek önrendelkezési joga mind az elszakadásig” — ezt a radikális frázist a baloldali sajtóban (1927) úgy emlegették, mint valami mindenható gyógyírt. Tito a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos problémakört (1937) körülbelül így határozta meg: mindaddig, amíg nem alkalmazzák feltételesen, tehát szocialista, azaz lenini módon, az önrendelkezési jog elvont politikai szóvirág marad. Ha egyszer abban a helyzetben leszünk, hogy az önrendelkezésnek ezt a jelszavát (a jugoszláv problémakörön belül) gyakorlatilag is keresztülvigyük, mi azt szocialista, lenini alapokon, vagyis feltételesen fogjuk alkalmazni. Ez azt jelenti: nem fogjuk megengedni, hogy ez a jelszó a reakciós polgári osztály kezében propagandaeszközzé váljon, hogy ez a polgárság új, szuverén piacokat hódítson magának, mert ha így alkalmaznánk, az egyenesen ellenforradalomhoz, fasizmushoz, új meg új válságokba, háborúhoz vezetne. A nemzeti önrendelés kérdésében bennünket mint leninistákat elsősorban és mindenekelőtt a proletariátus önrendelkezésének kérdése érdekel az adott nemzet keretén belül, és éppen azért, mert tudjuk és mert tudatában vagyunk annak, hogy a proletariátus önrendelkezése minden balkáni népünknek is érdeke, s hogy a proletariátus politikai érdekei tökéletesen azonosak az egyes népek érdekeivel, következképp nekünk nem felel meg, hogy az említett elv alapján valamiféle új, balkáni, fasiszta államalakulatokat hívjunk életre.

1952.

KUMROVECI NOCTURNE, 1937

Ott áll Tito a szülőháza előtt, miközben a gondolatai széles ívben köröznek az öreg kumroveci hajlék mohos teteje fölött. Önmagán gondolkozik, szomorú gyermekkoráról, a világháborúról, a kaszárnyákról, a Kárpátokról, a fogolytáborokról és harcterekről, a csatákról, amelyeket megjárt, meg a nagy szibériai folyamokról, az orosz nyelvről, mely tengerként mossa a kitáj falak tövét és a távoli mongol földek partjait, végighömpölyögvén egész Ázsian, mind a Csendes-óceánig. Önnön életéről tündöklik, a gyárakról, amelyekben dolgozott, a szakszervezetekről, az elvtársakról, a sztrájkokról, a mozgalomról, amelynek élén áll, egy egész emberéletről, amelynek

köre a Lepoglaván és Spanyolországon át, Madridtól Kumrovecig vívott csaták és küzdelmek végeláthatatlan láncolatát alkotva ma bezárul, s hogy ez a beláthatatlan életút a világ körül, lám, már egy egész emberöltőnyi ideje tart, emitt meg, Kumrovecben, csak úgy ugatnak a kutyák, mint harminc vagy negyven évvel ezelőtt. Az ajtók ma is kenetlenek, a döglött macskákat továbbra is a patákba dobják, a pöcegödrök is falazatlanok, mintha mi sem történt volna közben a világban, mintha egyáltalán semmi sem történt volna, s Európa sem állna egy új világháború küszöbén! Az Északi-Jeges-tengertől az Uralig és a Volgáig gőzt és füstöt okádnak a vegyipari kombinátok, dübörögnek az acélművek Vlagyivosztoktól Magnyitogorszkig, megrendülnek a föld középkori alapjai, Amerika és Európa kohóiban több mint százmillió tonna acél fortyog, dörögnek az ágyúk Spanyolhonban, Hitler tömeggyilkosságokat forral, jön a vihar, a nemzetközi vihar, itt pedig ugatnak a kutyák, és búzlenek a pöcegödrök, akárcsak a Keglevich-féle úrdolgás, robotos időkben. Újabb nemzetközi katasztrófa fenyeget, a fasiszta szörnyeteg már késeit feni, nálunk meg Kupinec hortyog, a Kaptol hortyog, Kumrovec hortyog, az egész kispolgári intelligencia hortyog, egyedül Tito virraszt, ott, Kumrovecben, s érzi a középkori lemaradás vákuumát, ennek a kumroveci nocturne-nek az átoksújtottságát, amikor csak a kutyák ugatnak és minden dermedt modulatlanságban áll a helyén, mintha elvarázsolták volna. A Csendes-óceán és Spanyolország felől a forradalom lángnyelvei lobognak, a tűzvész rózsás hajnalhasadása sziporkázik a világ számtalan kohója felett, füstölögnek a kombinátok kéményerdei, a világ szívverése már most az eljövendő boldogabb századok ritmusát dobogja, nálunk pedig bagoly röpköd a Mária Terézia korabeli templomtornyok körül; és minden csak unalmas, régi kumroveci temető meg korhadt fahíd, amely a magányos éji virrasztó egy kissé erősebb dobbantására is leszakadhat.

1952.

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

A második világháború előestéjén (1937—40) nem egészen három év alatt sikerült főbb vonalakban megvalósítania azt a tervét, hogy megújítsa a pártkádereket, hogy szolid pártkereteket szervezzen a nagyobb stílusú szakszervezeti és politikai akciókhoz, s hogy

ekképpen, mivel a háború első napjától fogva tisztában volt vele, hogy a harc egyetlen politikai eszköze a fegyver lett, már 1941 augusztusában felszabadított területre távozzon mint egy politikailag szervezett hadsereg vezére, legfőbb kezdeményező alakja egy felkelésnek és forradalomnak, amelyet majd 1945 őszen, a szocialista köztársaság kikiáltásával visz végső diadalra. 1962.

1941 ÁPRILISÁNAK ELEJÉN

1941. április elején, amikor a német ágyúk tüzeben hazánk is térdre roskadt, ott állt Tito egy rojalista politika romjai fölött, emberi és hazafiúi méltóságában megalázottan, egy nép fiaként, amelynek sok évszázados történelme nem egyéb, mint az idegen érdekekért vívott, kilátástalan háborúk fájdalmasan tragikus refrénje. Sok ezer polgártársához hasonlóan Tito is végignézte a német ármádia bevonulását, amint végigdübörög és -zakatol történelmi városaink utcáin, s tisztában volt vele, hogy itt most élet és halál forog kockán, egy hosszú történelmi korszakra szólóan.

Amíg polgártársai közül annyian csak tétlenül döbönt szemlélői voltak a halál eme felvonulásának, érezvén közben, hogy a fejszék, máglyák és bitófák, a győztes jogán, mint fosztják meg őket emberi mivoltuktól, azokban a drámai pillanatokban Tito azon kevesek közé tartozott, akik tudták, hogy tenni kell valamit, sőt precíz pontossággal azt is, hogy mit és hogyan kell tenni, s ő, egy pillanattig sem késlekedve, azonnal cselekedni kezdett... 1957.

ROMANTIKUS ILLÚZIÓK NÉLKÜL

1941 nyarán, ötvenedik életévében, Tito teljesen kiforrott egyéniség.

Gazdag élettapasztalattal a háta mögött, mint ember és mint forradalmár mindenféle romantikus illúzióktól mentesen, jól tudván, mi a háború, mi a hadsereg és mi a forradalom, Titónak a forradalmi politika sokféle dialektikus ellentmondásáról már régen megvolt a saját, önálló meggyőződése. 1957.

A FELKELÉS DEFINÍCIÓJA

Már április elején (1941-ben) élesen kirajzolódó képet tudott alkotni egész sor gyakorlati tennivalóról, és már a felkelés első politikai megfogalmazásában valóságos látnoki erővel körvonalazta meg az elkerülhetetlen és várhatóan tragikus súlyosságú harc összes forradalmi céljait. Tézisei világosak voltak: a felkelésnek egyrészt meg kell hoznia a teljes győzelmet az ellenséges erők fölött, másrészt pedig azoknak a hazai elemeknek a politikai megsemmisítéséhez kell vezetnie, amelyek romlásba döntötték az országot. Ezek a reakciós erők, az ellenséges katonai érdekek szolgálatában, a jugoszláv politikai test maradványainak szétmarcangolására készültek, s ők lettek Tito stratégiájának legfőbb politikai problémája az elkövetkező négy évben. 1957.

AZ ERKÖLCSI FELHÁBORODÁS FORRADALMI EREJÉBE
VETETT HIT (1941)

A megszálló erők és reakciós politikai darabontjaik megsemmisítésének programban kimondott tétele, melyet már 1941 áprilisának első felében megfogalmaztak, bizony merész dolog volt, 1941. áprilisában — tehát még fegyvertelenül, védtelenül — meghatározni egy felkelés legfőbb politikai és stratégiai irányvonalát, miszerint a felkelésnek teljes győzelmet kell aratnia az összes ellenséges erők felett, le kell számolnia a dinasztiaival és mindazokkal az elemekkel, amelyek azokban a napokban éppen csak hogy táborot bontottak, megindulván véres szerepkörük betöltésére, azt jelentette, mint fanatikusan hinni az egész nép erkölcsi felháborodásának forradalmi erejében. Az, hogy lenini módon szilárdan hitt a forradalmi elkeseredés magasabb erkölcsi erejében és azt a politikai tudat legtisztább ihletőjének tekintette, Titónak mint embernek, mint stratégiának és mint politikusnak a legfőbb jellemzője. 1957.

TÖRTÉNELMI TÁVLATBÓL SZEMLÉLVE

Amikor Tito szerepének jelentősége, a felkelésre szólító, 1941. évi júliusi proklamációja (melyet egy politikai párt főtájkaraként írt alá), valamint a népi mozgalom élén közreadott programjának ér-

telmi történelmi távlatból rajzolódik ki előttünk, ne feledkezzünk meg a háborút megelőző évtized politikai küzdelmeiről sem, vagyis az előjátékról mindazoknak a véres csatáknak, amelyek lankadatlan heveséggel dúltak teljes négy éven át. Ez a korszak, amelyet ma az ő neve jelképez, történetileg szerves folytatása annak a hosszan tartó forradalmi folyamatnak, aminek során több ezer tudatos forradalmár áldozta életét. 1957.

A TŰZVONALBAN

Tito személye, tekintettel arra a drámai hangszerelésre, amely övezi, már tizenöt esztendeje a figyelem központjában áll. Torkolattűzek és lőporfüst visszfényében politikusok és generálisok egész ensemble-ja lobbant el ebben a történelmi tűzvészben s tűnt le a világ színpadáról, akárcsak egy viaszbáb-kollekció, de nem úgy Tito alakja, aki töretlen állhatatossággal dacol mindenféle baljós fenyegetéssel. Tito neve, amelyet egyfelől romantikus legenda övez, másfelől pedig — a háború fölbolydult zűrzavara közepette — számtalan, falánk ágyútorok céltáblája, a háborúk, ideológiák, társadalmi rendszerek viharzó hullámverése fölött magasra emelt zászlóként lobogott egy gerillacsapat tűzvonalaiban, amely, bízván a győzelemben, harminc ellenséges hadosztállyal vette fel a harcot. 1957.

AZ ÉLETMENTŐ POLITIKA

Ha a politika olyan művészet, amely a negatív erőket a javunkra tudja fordítani, akkor Tito politikája bölcs, hasznos és ügyes politika. Ha a politika olyan képesség, amely — adott körülmények között — a lehető legkisebbre csökkenti a veszélyességi koeficiens, akkor életmentő, s eszerint helyes politika. Ha pedig a háború csupán más eszközökkel folytatott politika, akkor a Tito háborúja, amelynek — az adott körülmények között — egyetlen lehetséges eszköze a gerilla volt, valóban az ő tulajdon politikai háborúja. 1957.

A FORRADALMI MOZGALOM ÉLÉN

Egy dinasztikus hadsereg összeomlásának közepette — mely hadsereg cinikus módszerei eleve kompromittálták a délszláv politikai egyesüléssel kapcsolatos józan és demokratikus elképzelést — egy korrupt rendszer ravatala fölött érzett mélységes felháborodásában, Tito nincs egyedül. Olyan forradalmi mozgalom élén áll, amely több mint húsz évig dacolt az önkényuralom nagy számbeli fölényben levő erőivel és brutális rendőrségével, s Tito eközben mindig bízott a délszláv tömegek lázadó szellemében. Megbízható politikai irányítóje volt ez a vihar kitörésétől kezdve mind a mai napig.
1957.

A HADVEZÉR

A teljes zűrzavar pillanatában bontotta ki a felkelők zászlaját, és népeink egyik legsúlyosabb politikai és erkölcsi válságának négy éve meg egész sor véres csata után, erős és diadalmas hadsereg vezéréként fejezte be a háborút. S az ország ennek a hadseregnek a lobogói alatt szabadult fel és egyesült a Soctától Ohridig. 1955.

AZ ÁLLAMFÉRFI HIGGADT NYUGALMA

A politikai fejvesztettség legsötétebb pillanataiban, amikor végigtiport rajtunk az ellenséges szoldateszka, neki, sikerült megőriznie a zseniális államférfi nyugalját, hogy ily módon történelmünk 1941-ben bekövetkezett legvégzetesebb politikai és katonai katasztrófáját a jugoszláv népek egyik legfényesebb győzelmévé változtassa.
1948.

A KATONA

Tito, mint az 1941-es népfelkelés szervezője, kezdettől fogva a fegyveres erők főparancsnoka is. Ezek a fegyveres erők, a felkelés, illetve a népfelzabardító háború folyamán az egyes vidékekhez kötött partizánosztagokból fejlődtek zászlóaljakkból, dandárokból és hadosztályokból álló népfelzabardító hadsereggé, majd 1944 vége

felé reguláris néphadsereggé. Hadvezéri minőségében rendkívüli katonai tehetségről tett tanúbizonyságot, hiszen annyi leleménnyel oldotta meg az aránytalan fölényben levő és legkorszerűbben fel-fegyverzett ellenséggel szemben viselt partizánháborúzás legbonyolultabb feladatait, sorra visszaverte annak hét nagy offenzíváját, és végül — az ország felszabadításáért vívott záróhadműveletekben — megsemmisítő csapást mért rá.

1955.

A SZOCIALISTA NONKONFORMISTA

Tito, mint a JKP Központi Vezetősége, annak Politikai Irodája, a párttagság és egész hazánk megtestesítője, már a társadalmi logika elve szerint sem fogadhatta el a tájékoztatóirodás „lélekidomárok” direktíváit, s ezért mint hitehagyottat és párttűtőt el- és kiátkozták. Tito azonban nem aposztata és nem eretnek! Hanem szocialista nonkonformista, aki az erkölcsi gyilkosságot nem hajlandó szocialista elvül elismerni, s ami volt, az is maradt: egy kommunista párt központi vezetőségének titkára, amely párt a lenini eszméket követve került hatalomra, s miután legyűrte a polgári ellenforradalmat, ma azokat az erőket döntőgeti, amelyek fel akarják darabolni és újból félgymarmati sorba akarják sülyeszteni az országot.

1952.

A KÖZÉPKOR ÖRÖKSÉGE ELLEN

A horvát és a szerb nép közötti évezredes vallási viszálykodás, a legsötétebb középkornak ez az átkos öröksége, melyet idegen és tartósan veszedelmes erők a kölcsönös népiirtás delíriumáig szítottak, ez a politikai örület, mely a szemünk láttára fajult közönséges bűnözéssé, éppen a mi elmaradott, reakciós és sovén, kispolgári szinten megrekedt társadalmi struktúránk miatt, könnyen önpusztító méreteket ölthetett volna. Hogy ez nem történt meg, azt az előrelátó és bölcs politikának meg annak a mozgalomnak köszönhetjük, amelyet a szabadság- és igazságszeretet fennkölt elvei alapján Tito szervezett meg, s végső soron az ő higgadt és merész stratégiájának, amely nemzeti történelmünkben, de a világtörténelemben is, az emberi önfeláldozás és hősiesség egyik legszebb hősköltevénye.

1948.

EGY POLITIKAI TEHETSÉG ALAPELEMEI

Az első naptól fogva, amikor szakszervezeti funkcionáriusi minőségében megjelent a zágrábi pártszervezet színe előtt, Tito mindig gyakorlati politikus volt, ami nem jelenti azt, hogy akár egy pillanatra is szem elől tévesztette volna a lenini elveket. Az, hogy a lenini eszméknek valóságos tartalmat tudott adni, tartósan meg tudta különböztetni, hogy a politikai gondolat mikor válik fikcióvá, s mikor ölti fel ismét az anyagi erő formáját, — ezek az alapelvei sajátos tehetségének, amely megbízható navigációs műszerként segíti át sokéves politikai küzdelmeinek mindenféle viharán.

1962.

A PÁRTVEZETŐ

Tito, mint pártvezető, a forradalmi proletármozgalom fő szervezője, előrelátó és következetes állásfoglalásával felszámolta a párt összes frakciós válságait a harmincas években. Miután kiszabadult a börtönből (1934—1937), valamint a január hatodiki diktatúra alatt elszenvedett súlyos vereségek után, sikerült átszerveznie a Jugoszláv Kommunista Pártot és újból feléleszteni a tömegekben a teljes és végső politikai győzelem hitét.

1955.

A KATONA ÉS A POLITIKUS

Tito olyan katonaember, aki a hadsereget kizárólag politikai eszköznek tekinti, és olyan politikus, aki a politikai győzelmet fegyverrel a kezében vívta ki!

1957.

A KARTACSTŰZ

Tito — az hajlíthatatlan és bátor kiállás az egész világ nagyhatalmai előtt, melynek alapja az első és a második világháborúban, valamint az évtizedes és számtalan áldozatot követelő, súlyos földalatti politikai harcokban szerzett tapasztalat. Tito — az a diadalív, amely középkori múltunk sötét, véres falait hidalja át, és út a civilizációba, amely nem akar többé idegen bankok, idegen hazug-

ságok és előítéletek rabja lenni. Ő az a kartácstűz, amely elmaradottságunk füstjén-ködén áthatolva, izzó jelképként magasodik jelenkori politikai tudatunk csillagos lobogói fölött. 1952.

A HALÁLBA MENŐK HOSSZÚ SORA

A forradalmárok légiónyi sokaságában, a matematikai valószínűségszámítás szerint is Tito éppúgy a halál fia volt éveket, akár csak bármelyik bajtársa. Tragikus egy menetszlop, de ő azzal a szilárd meggyőződéssel haladt benne, hogy ez a véres út, sajnos, az egyetlen útja-módja annak, hogy a nép kilépjen eposzi, archaikus elmaradottságának sötét tömlöcéből, ő maga pedig, ebből az anabázisból, ötven hadosztály élén jelent meg a nagyhatalmak előtt, s ekképpen elejét vette az ország újbóli, imperialista földarabolásának. 1957.

AZ ÁLLAMFÉRFI

Tito már 1941-ben kezdeményezte a néphatalmi szervek, azaz a népfelszabadító bizottságok megalakítását, amelyek majd a burzsoá Jugoszlávia szétvert államgépezete és kényszerapparátusa helyébe lépnek. Ő kezdeményezte a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács — mint a néphatalom központi szervének — megalakítását (1942), majd az 1943. november 29-i, jajcei második ülésén ugyane tanácsnak legfőbb törvényhozó és végrehajtó szervévé való átminősítését, továbbá a Jugoszlávia Felszabadításának Nemzeti Bizottsága, vagyis az ideiglenes kormány kinevezését. Jajce Tito forradalmi stratégiájának egyik legnagyobb sikere volt; a Jajceban hozott történelmi döntések megalapozták az egyenjogú jugoszláv népek új, demokratikus, föderatív közösségét. 1955.

A TEORETIKUS

Tito a jugoszláv problematika elméleti kimunkálásával foglalkozva megmutatta, hogyan kell megoldani bizonyos kérdéseket, amelyek már régóta gondot okoznak a világ szocialista mozgalmainak, és eközben halomra döntötte a nem marxista felfogásokat a szocialista

országok és államok nemzetközi és államközi viszonyának kérdésében, az állam szerepének kérdésében az átmeneti időszakban és az állam elhalásának kérdésében, a párt szerepének és az államhoz való viszonyának kérdésében, a kommunizmus, illetve a szocializmus alsóbb fokozatának kérdésében, az állami és a szocialista tulajdon kérdésében. 1955.

AZ EGYENJOGÚ KOEGZISZTENCIAÉRT

Már a háború folyamán és mindjárt utána is erélyesen szembeszállt Jugoszláviának bármiféle érdekvezetekre való felosztásával, minden olyan kísérlettel, hogy az ország bárkinek is aprópénzül szolgáljon holmi számlák kiegyenlítésében, s ehelyett inkább azt a külpolitikát részesítette előnyben, amely lehetővé tette, hogy hazánk megőrizze függetlenségét, hogy ellene szegüljön mindenfajta külső diktátumnak, s hogy egyik hordozója legyen a más államok ügyeibe való be nem avatkozás, a nemzetek közötti egyenjogúság tiszteletben tartása és a különböző politikai és társadalmi rendszerű országok békés koegzisztenciája elvének. 1955.

A BÉKESZERETET MINT ALAPVETŐ IRÁNYELV

Tito, aki európai és internacionalista szolidaritásból indított felkelést, minden képzetet meghaladó, országnyi temető fölött fejezte be a háborút. Kaszával-kapával szállt csatába a gépesített szörnyeteg ellen, csupa kezdetleges eszközzel háborúzott, akárcsak azok a szerb parasztok, akik valamikor régen, százötven évvel ezelőtt, cseresznyafa-ágyúkkal hódították el a belgrádi basáktól a kalemegdáni erődöt, de a fasiszta háborús dühöngés dezoláló nyomai közepette ő már hozzálátott a szocializmus építéséhez. Ebben a teljesen felperzselt és lerombolt országban, amilyenek a vérfürdő után láttuk, Tito egyik legerősebb érve az volt és az is maradt: nem akarunk többé idegen érdekeknek szolgáló ágyúöntelék lenni. Ehhez a békeszerető irányelvéhez azóta is következetesen ragaszkodik, tekintet nélkül arra, hogy ez az axióma milyen politikai és gazdasági válságokat okoz mind a kapitalista, mind a szocialista államokkal való nemzetközi viszonyokban. 1957.

A BALKÁN ÉS A VILÁG BÉKÉJE ÉRDEKÉBEN

Ha szemügyre vesszük Tito életművét, egész sor olyan körülményt kell tekintetbe vennünk, amelyek a balkáni népek életében bizony nem jelentéktelenek, ezért komoly figyelmet érdemelnek. Ha igaz az, hogy a világ e része nemzetközi viszonyainak megoldása szempontjából a jugoszláv állam jelenléte döntő fontosságú, akkor Titónak a legutóbbi, háborús történelmi korszakban játszott szerepe kétségtelenül pozitív. Ha a délszláv állam jelenléte az egyetlen, aránylag bölcs képlete az itteni népek szuverenitása és politikai függetlensége megőrzésének, s eszerint a délkelet-európai térség békéjének is egyetlen természetes biztosítója, akkor Tito béketörékvései is, amelyeket a világbéke fenntartásának érdekében az összes háború utáni válságok és bonyodalmak idején mind a mai napig kifejtett, történelmi szempontból ugyancsak pozitívak. 1957.

PÁRHUZAMBA ÁLLÍTVA LENINNEL

Lenin egy elmaradott, feudoarisztokrata szatrapaságban vette át a hatalmat, melyben a cári egyeduralom nem ismert egyetlenegy sem a nyugat-európai demokratikus, feudális vagy polgári parlamenti intézmények közül. Tito viszont abban a délszláv konglomerátumban jelent meg, amelyet évszázadokon át, együtt és egyidőben, rendkívül sok és sokféle, mediterrán, közép-európai és balkáni politikai és kulturális befolyás ért. Lenin az első imperialista háború idején a béke jelszavával került hatalomra egy parasztállamban, amelynek népe, már patriarkális, anarchoindividualista hajlamainál fogva is igencsak kishitű volt, s mindig is, évszázadokon át, könnyösen távol tartotta magát mindenféle arisztokratikus egyeduralomtól és annak háborúitól. Tito ellenben az osztályharc jelszavát a nemzeti függetlenség és felszabadulás eszméjével párosítva háborúra szólított fel abban a pillanatban, amikor a polgári osztály éppen letette a fegyvert. 1952.

TÖRTÉNELMI SZEREP

Útjában találatni annak az orkánnak, amely 1948-ban Titóra és a JKP egész központi vezetésére zúdult, s méltóságteljesen és

büszkén és bátran dacolni is vele, nem kis dolog volt. Talán túlzás volna azt állítani, hogy Tito nélkül esetleg merőben más irányt vesznek a dolgok, hiszen azokban a drámai és sorsdöntő pillanatokban lojális és odaadó munkatársainak valóságos falanxa vette őt körül, ezenkívül az egész párt és összes nemzeteink osztatlan rokonszenvét élvezte, az azonban kétségtelen, hogy a desztalinizáció, a koegzisztencia, az emberbaráti indítékokat sem kizáró nemzetközi békeharc, a tömbön kívüli országok politikája stb., ugyanúgy az ő személyes kezdeményezése, aminthogy a nevéhez fűződik a zágrábi helyi pártszervezet 1928. évi februári határozata is, amely mozgalmunknak történelmi dátuma és fordulópontja. Tito akkor indult el a maga történelmi útján, ez az út pedig nemcsak mint jelenség nagy fontosságú, hanem nemzetközi kontinensközi méretekben is történelmi jelentőségű.

1962.

A HIVATÁSOS FORRADALMÁR

Amikor „életútjának felén” mint a JKP Központi Vezetőségének az országban működő szervező titkára hazatért, Tito számára az egyéni élet, az úgynevezett polgári magánélet, többé-kevésbé megszűnt. Attól a pillanattól kezdve mint egy illegális mozgalomnak illegálisban levő titkára, a hivatásos forradalmár életét éli, aki a pozitív törvények értelmében — lévén körözött személy — egészen szolid hullajelölt. A gyermekkort, a szakmáját, az osztrák katonáskodást, az északi orosz fronton szerzett sebesülését, a hadifogságot, a gyárakban töltött vasmunkás éveket, a raboskodást és a politikai emigráció éveit, a nyomorúságos proletár élet mennyi drámai fordulatát, személyes szabadságát és családi életét, mind-mind odaajándékozta a pártnak, réges-rég eltemetvén magában valamiféle nyugalmas, egyéni pályafutás minden illúzióját.

1962.

AZ EMBER ÉLETÚTJA

Ha egy ember hatvanéves korában azt mondhatja: igen, kerek negyven esztendőn át mindig a legjobb erkölcsi meggyőződésem szerint küzdöttem, országot-világot bejártam, hadakat és háborúkat és civilizációkat, társadalmi rendszereket és forradalmakat láttam,

egész életemben a magam tíz körmével kerestem meg a kenyereket, voltam fegyenc és katona, politikus és a proletariátus felszabadításáért harcoló, nagy tömegmozgalom szervezője, felkelést indítottam a vak őserő ellen, súlyos és véres háborúban kisöprűztem országomból az idegen betolakodókat, visszaadtam hazámnak elrabolt tengerét, a szigeteit és városait, népemet felszabadítottam az osztálykiszákmányolás alól, lefektettem a szocializmus alapjait és ma hazámat építem, hogy elmaradottságából felemelkedvén a civilizált nemzetek sorába lépjen, nos, akkor az ilyen ember teljes joggal mondhatja magáról: teljesítettem emberi és polgári kötelességemet...

1952.

BORBÉLY János fordítása

A MI TITÓNK

SINKÓ ERVIN

ÖRÖMÖM A HARCOS...

Örömöm a harcos, akit nem győzött le győzelme. Számban szép álmaim s ígéretes mesék feledett üde íze az ő neve.

Mások szemében falvak a falvak s városok a városok, de az ő szeme lát, látta,

hogyan falvak s városok embernek sivatag, sakálok leshelye, sakálok prédája,

ő látta, hogy sötét van, vihar sötétsége, vihar süketsége.

S elindult. Szólt benne s vitte magányos tiszta dala, mely falvakról, városokról szólt,

emberi falvakról, emberek városairól, Földről, mely emberi.

Mások is indultak harcba, s félúton, a csak szívükben élő dallal véreztek el letiporva,

s ha nem ők, akkor a dal vérzett el, elvérzett a diadalukon, akkor vérzett el, mikor győztesen milliók ajkán harsant fel az, ami benn a hőszívében sugaras tiszta dal volt a győzelem előtt,

világölelő szent lázú, szárnyas zsoldár,

s a győzelemmel szürkülő buta parádés indulóvá vált.

Örömöm a harcos, aki győzött, és szívében tisztán, úgy óvta meg az ő sajtó, nagy vágyú, világölelő, tiszta dalát,

mint amilyen volt, mikor elindult a harcba egymagában, szembe a sakálszemektől villogó városokkal, szembe sötét falvakkal és süket viharral.

Ellenség csatakiáltása zürzavarában éppúgy, mint győzelme harsogó harsonái ünnepén, ő megmaradt, aki volt,

a különös dallal szívében, a dallal, mely kék egek tiszta fénye után fáj,

*kék egek tiszta fényét áhítja emberi földre s a szemekbe,
ő megmaradt, aki volt, az ő sértetlen nagy vágyú dalával szívében,*

a különös dallal, melyben virraszt a harcos külön és titkos magánya, milliók sajtó magányával, szabad távolokkal, a maga csillagával tele, fájó, forró magány.

*Kővé válik, önmaga szobra lesz a hős, ki hűtlenül hátranéz.
Örömöm a harcos, aki mindig mintha ma először indulna,
és hű magányával*

*élén jár idők kapuját döngető remények nyüzsgő seregének,
tudja,*

*hogy szép álmok, ígéretes mesék és cél ízével akarnak meg-
telni a lomha hétköznapok.*

(1955)

Zágreb, 1951. május 25.

Emlékszem arra az ősz hajú művelt osztrák úrra, aki még az Osztrák-Magyar Monarchia idejéből maradt ott Boszniában.

Ő nekem 1942-ben igen logikusan bizonygatta, hogy voltaképpen Tito egyáltalán nincs is és tette ezt ilyenképpen:

— Tudvalevően a sivatag vándora, ha kínozza a szomjúság, áldozatává válik képzelete játékainak. Úgy tűnik neki, hogy látja azt, amire leginkább szüksége volna és amiben legkevésbé sincs része. Képzeletében úgy tűnik neki, hogy a gyilkos forró homokból tiszta és gazdag források erednek. Így ennek az országnak kulturálatlan, primitív népe is, mindenkitől elhagyatva, magára hagyatva, megaláztatástól, a tömegmészárlások félelmétől és szörnyűségeitől elkínózva, a felindulásnak abba az állapotába került, amelyben a mítoszok és legendák, a ragályos hallucinációknak ezek a termékei születnek. A csoportban, amely menekülve hagyja el faluját, valaki hangosan felsóhajt: — Ó, ha akadna valaki, aki hirtelen a hegyekből, az erdőkből előtörne, hogy rávesse magát ezekre a gyújtogató gyermekgyilkosokra... S ez elégséges ahhoz, hogy ezeknek az elkínzott és gyámoltalan primitív embereknek működésbe kezdjen a fantáziája és folytatva, tovább szöve ezt a motívumot, kiszínezza a részleteket, hogy hogy is volna, hogyha így volna. Erről

beszélgetnek, elbeszélik, mit beszélgettek, és egyszerre itt is, ott is az elüszkösödött házhelyeken vagy éjszaka az erdőben a tűz körül azt a „hogya is volna” kérdést a képzelet észrevétlenül átalakítja „így és így történt”-té, mindaddig míg a képzeletbeli alakot fel nem ruházzák létező személyiségnek mind több és több jellegzetességével, a végén még névvel is. Egy-egy eldördülő puska lövés, valahol valami robban vagy valahol összeütközésnek hozzák a híret — s a népi fantázia megnagyítja és egymással összefüggésbe hozza mindezeket a véletlen, egymástól független eseteket, valamennyit képzeletbeli hőse köré csoportosítja, mindenben az ő művét sejtí és látja, Szerbiában is és Szlovéniában is, Boszniában és Horvátországban, egyszerre van ő mindenütt. A valóságban pedig nincs, csak a tehetetlenek és gyámoltalanok képzeletében él. Mint-hogy a valóságban nem lehet ásókkal és fejszékkel felvenni a küzdelmet elsőrangú német repülőgépekkel, tökéletesen megszervezett és fegyelmezett modern hadsereg tüzéségével, bunkereivel és harci kocsijaival, a nép, ez a nép a fantázia birodalmába menekül, az ellenállásról és harcra szóló álmokat; s minthogy a valóságban nem lehetséges, hogy segítsenek magukon, a lehetetlen látogatja őket álmaikban, és ez az ő álmuk a Tito nevet kapta, aki valójában nincs is. Ez több, mint világos...

Ma sem tekintem nevetségesnek az okfejtést, mellyel ez az okos öregúr bizonygatta előttem, hogy Tito egyáltalán nincs is. S nem ironikusan nevezem ezt az öregurat okosnak.

Igaz, ő csak művelt és rokonszenvező polgári nézője volt az eseményeknek, de ami meggyőződését illeti minden fegyveres ellenállás lehetetlenségéről, ezt a meggyőződést osztották vele valamennyi leigázott ország (...) vezetői is. Egyetlenegy kivétellel. Jugoszlávia (...) kommunista pártjának kivételével.

Jugoszlávián kívül valamennyi megszállt országban (...) az a „józan ész” volt a hangadó, amelynek nevében Boszniában ez az öregúr beszélt s amely józan ész már annak idején szembeállították Lenin „lázálmaival”.

Tito nagyságának titka, hogy ismerte — és jobban ismerte, mint maga a nép — a nép vágyait, szükségleteit, lehetőségeit és erejét. A nép erejével ő megvalósította az álmokat, a nép „lehetetlen” álmait. Hogy volt erre képes?

Valahányszor egyesek vagy egész népek rendkívüli történelmi teljesítményekre válnak képessé, erejük forrása mindig abban rejlik, hogy bennük minden másnak fölébe kerekedik az egymással

való összetartozás érzése, illetve tudata. Az ilyen történelmi pillanatokban a közösség akarata egyéni akarattá, az egyéni akarat pedig a közösség akaratává válik. Az ilyen pillanatokban az emberekben egy erő támad, mely nem az övéké, nem az enyém és nem is az övé, hanem a *miénk*, ilyen pillanatokban a *nép* felfedezi, hogy népként, történelmi erők hordozójaként valóság.

Tito nagysága az, hogy az ő akarata, az ő hite és az ő gondolata azoknak a gondolatoknak, annak a hitnek és akaratnak volt a kifejezője, amely Jugoszlávia népeinek lelke mélyén parázlott.

A „józan ész” szempontjából Titónak nem lett volna szabad lennie, Kommunisták Pártjának nem lett volna szabad népfelkelést szerveznie és annak élére állnia, nem lett volna szabad népfelszabadító háborúnak, forradalomnak lennie, és nekünk se lett volna szabad azzá lennünk, amik vagyunk.

S ha már a „józan ész” ellenére mindez mégis megtörtént, 1948-ban, amikor utólag (Sztálinék) kiadták a rendeletet, hogy úgy kell viselkednünk, mintha mindez nem lett volna (...), amint megjelent ez az ukáz, nem lett volna szabad ellenszegülni a mindenható (...) isteneknek, hanem földig kellett volna hajolni. (...) Nem lett volna semmiképp sem szabad másképp eljárni ama „józan ész”-re hallgatva.

Tito nagysága, hogy ő abban a lenini értelemben felette állt ennek a józan észnek és hogy tudott és tud „álmodni”.

Tudott és tud, mint ahogy akkor vele Jugoszlávia népei is tudtak álmodni a szabadság győzelméről;

mint ahogy akkor is, amikor úgy látszott, hogy ennek az országnak törvénye, hogy népei egymást gyűlöljék, Titóval élükön ezek a népek tudtak álmodni Jugoszlávia népeinek testvériségéről és egységéről;

mint ahogy Titóval együtt az elmaradt, háborútól elpusztított, elvérzett országban tudtak álmodni arról, hogy gazdag, iparosított és művelt, szocialista országgá alakítsák át;

mint ahogy most is, amikor úgy tűnt, hogy ennek a földgolyónak változtathatatlan törvénye, hogy a kis népeknek kell „idegen számlát fizetniök”, hogy aprópénznek kell lenniük, amivel egymást vesztegetik meg a maguk érdekszférái szolgálatában ilyen vagy olyan nagyhatalmak, tudtak Titóval hangosan és világosan visszavágni: „ebbe nem megyünk bele!”;

mint ahogy tudtak és tudnak Titóval álmodni a kis és nagy né-

pek egyenjogúságáról, egy életről, melyben mindenki részesül a szabad ember teljes méltóságában;

mint ahogy most (1951), amikor Sztálinék politikája (...) a szocializmus ellen vált érvvé, tudnak Titóval arról álmodni, hogy egy kis ország, melyet a maga nemzeti létében fenyegetnek minden oldalról, tettel fogja a világnak megmutatni, hogy a szocializmus az igazságnak és emberségnek nagyobb mértékét, az életnek különbségét jelenti mint az emberi közösség bármely eddigi alakja.

Igen, álmodni, de álmodni a meghatározott, a lenini értelemben. A jugoszláviai harccal és a fasizmus feletti jugoszláv diadallal bebizonyult, hogy miképp fokozódik minden egyes embernek az ereje, ha mindenért harcol és hogy miként fokozódik a közösség ereje, ha minden egyesnek a felszabadulásáért vív harcot. Ezzel a harccal és ezzel a diadallal az is bebizonyult, hogy Titónak volt igaza: a nép álmai nem voltak légvár, hanem önerejének megsejtése.

Tito nagysága, hogy a kommunista párt élén megmutatta a célt, erre a célra irányította az erőket és ami sejtés és vágy itt élt, azt a fölkelő népek forradalmi öntudatává alakította át, tudatos harcá és a győzelem tudatos akaratává.

Tito nagysága, hogy ez első győzelem után győzött másodszer is. Amikor azt követelték tőle, hogy magával együtt ezt az országot is kiszolgáltassa (...), azok ott (...) titóian határozott felettel találták magukat szemben: Nem!

Nem volt igaz, hogy kis népeknek lehetetlen harcolni a fasiszta kényuralom ellen. Ezt bebizonyította Jugoszlávia népei forradalmának diadala.

De vannak dolgok, amik csakugyan lehetetlenek. Csakugyan lehetetlen, hogy egy országban, amely a maga szabadságát annyi vér árán vívta ki, egy országban, amely egymillió és hétszáz ezer életet tudott áldozni a szabadság győzelméért, egy országban, amelynek Titója van — lehetetlen, hogy ilyen országban akadjon trónus valami importált marsall számára, hogy ilyen ország (...) „szakemberek” zsákmányává és „tisztogatások” és perek gyalázatos és véres színterévé válják...

Azok ott (...) polgárháborút jövendöltek nekünk, szerettek volna és szeretnének gazdasági vesztegzárral megfojtani bennünket, fenyegetőztek és fenyegetőznek háborúval, ontják a rágalmakat éjjel és nappal, szó szerint éjjel és nappal, ámde a csálhatatlanok

ezúttal is csalódtak. Nem tört ki polgárháború, nem tudtak se megfojtani, se megijeszteni, és nem tudnak bemocskolni bennünket. De valami más történt.

Tudtuk mi azelőtt is, hogy mi nekünk Tito. A harcnak, a győzelemnek, a méltóságnak jelképe, ez ország erkölcsi arculatának hordozója. Ez igaz.

De épp azóta, hogy ez az ország Titóval kivívta a második, az elsőnél nem kevésbé nehéz győzelmet — ennek az országnak a népei még jobban és még mélyebben tudják, mit jelent nekik Tito.

Elszigetelt egyes ember, aki egyé válik a közösséggel, népek és nemzeti kisebbségek, amelyek mind erősebben egységbe forrnak — ez az a folyamat, mely a mi forradalmunkkal kezdődött el és mely még sokáig nem lesz befejezett. De ez a folyamat meggyorsult minden erő fokozásának szüksége által, mióta elhangzott a titói: Nem! És mintha azóta a „mi” szó is még teljesebb és még melegebb tartalmat nyert volna. Mi, ez azt jelenti: Tito népei, azaz mi mind, akik itt élünk, bajtársak, harcosai és munkásai egyazon nagy műnek.

Ez az utolsó három év, új harcnak és új győzelemnek ez a három éve nem volt könnyű. De ebben az új megpróbáltatásban ennek az országnak az emberei még jobban, még emberibben forrtak össze Titóval: vele voltak, vele a csalódásban, az elkeseredésben, a felháborodásban, az elszántságban, amikor ráállt a rákényszerített harcra, vele együtt gondolkodtak és feszítették meg erejüket, vele együtt nevetnek is, amikor ő nevet azokon, akik még mindig remélik, hogy sikerül majd nekik elválasztani ez ország népeit Titótól, a Párttól, önmegbecsülésüktől és akaratuktól, hogy mindennek ellenére valósággá tegyék a szocialista Jugoszláviát.

Nem hallják (Sztálinék) a hangnak azt a meleg és intim csengetését, ha mi itt Titóról beszélünk? Nem akarják hallani, mert szeretnének egyáltalán nem hallani bennünket, hogy ne hallják a mi saját akaratunkról való beszédünket, a mi öntudatunknak és a mi elszántságunknak a szavát. És mindez: a mi életakaratumk, a mi szeretetünk minden iránt, ami az életet emberhez méltóvá teszi, a mi elszántságunk, hogy megvédjük azt, amit elértünk és a jövőbe vezető utunkat, a mi önbizalmunk és a mi egységünk, mindez benne van abban, ahogy nálunk azt mondják:

A mi Titónk.

Zágreb, 1950 márciusa

(„Miért volna ma bárkinek is kedve Jugoszláviában a választásokhoz? Hogy Titóra szavazzon?” — vetette fel a kérdést egy tájékoztató irodai rádióelőadó. A kérdésre íme, itt a válaszom.)

Tito. Mi sose fogjuk azt mondani neki: „legnagyobb”, „legbölcsebb”, „kimondhatatlanul szeretett”. Sose fogjuk azt állítani róla, hogy csalhatatlan.

Nekünk nincsenek bálványaink, nincs istenünk, se félistenünk. Bálvány, isten és félistenek azt jelentik, hogy a szívekben félelem lakik, sötétség a fejekben, lehajtott szófogadó, alattvalói fejeket jelentenek. Mi nem fogjuk Titót önnön ikonává megtenni, szentképpé, gondviseléssé.

De viszont — de viszont, ha mi azt mondjuk neki: Tito elvtárs, Tito elvtársunk — kicsoda, kicsoda nem hallja meg a szóban a szeretetet, azt, hogy harcról beszél, büszkeségről, elszántságról, meg nem lapuló erőről, győzelmünkről, becsületünkről, méltóságunkról — a méltóságról, mely szabad emberekben, csak bennünk él?

Minálunk nem mondják: „Köszönjük Neked boldog életünket.”

Tito mondta: „Gyűlölöm a frázist.” Nálunk nincs hazugság. Mi megmondjuk: sok mindenünk még nincs, amire szükségünk volna. Még nem úszunk a jólétben, de harcolunk, dolgozunk, hogy egyszer ez az élet majd csak nevető legyen. S hogy ezért harcolhatunk, hogy úton vagyunk ehhez, ebben ma a boldogságunk.

Úgy ám, nálunk nem mondják: „Köszönjük Neked boldog életünket.”

Minálunk így hangzik az ének:

„Azt minékünk a mi harcunk adta,
Hogy Titónk lett az ország marsallja.”

Vajon lehet-e valaki annyira süket, hogy ne hallja meg, mit jelent ez a dal? Soha alattvaló nem fog tudni így énekelni. Így csak öntudat, így csak maga a szabadság, így csakis az a nép tud énekelni, amely maga vívta ki és maga teremtetten meg a szabadságát.

„Azt minékünk a mi harcunk adta” — senki más, nem, csakis, csakis a mi harcunk.

Micsoda, nem ismerik el a vezér érdemeit, vajon büszke öntudatuk hálátlanságra ragadja el őket? Akik ezt így értenék, süketek, százszorosán süketek.

Valójában mit mond ez az ének?

Semmit sem kaptunk ingyen, téged se, Tito elvtárs. Éhezünk, rongyosak voltunk és mezítlábasok, megpróbáltuk a fagyot, vérezünk, hullunk, de nem engedünk — mint ahogy te se, aki bennünket vezettél, mint ahogy te se, aki minket vezetsz, nem engedted és nem fogsz engedni. Ezért lettél a miénk, és ezért lettünk a tiéd. Ez az, amit ez az ének mond. És nem szavakkal, de arról a melegségről beszél, amellyel csak ilyen nép tudja ölelni és magához ölelni az ő hőjét. Tito elvtárs, te a miénk vagy, a miénk, mint ahogy harcunk és reményünk a miénk, elválaszthatatlan vagy tőlünk, „tartunk” téged, mint ahogy te tartasz bennünket, és nem hagyunk el téged, mint ahogy te sose hagytál és sose fogsz elhagyni bennünket. Ezt mondja ez az ének, ez a büszke, ez a mi mosolygó meleg győzelmi dalunk.

Sose fogjuk állítani róla, hogy csalhatatlan. Hogy lehetnék én csalhatatlan, mikor még a Párt se az? — így valahogy vetné ellen ő maga.

Ez az, ami oly szép itt minálunk. Itt minálunk nincs csalhatatlanság. Van nálunk öntudat, ellenállhatatlan akarat és elszántság, hogy szabad emberhez méltó életet teremtsünk, hogy ezt megteremtjük mindennek és mindenkinek ellenére és mindenáron. Ez az öntudat, akarat és elszántság, ez az, ami mibennünk a legjobb.

Amikor nálunk azt mondják: Tito — akkor erről az akaratról beszélnek és az elszántságról, mely nem ismer ingadozást, akkor a Pártról beszélnek.

Amikor nálunk azt mondják: Tito — akkor az embert látjuk magunk előtt, akinek ereje a mi méltóságunk, a mi harci kedvünk és lelkiismeretünk. Ámde nem holmi szobor ő, aki mozdulatlanul mered elérhetetlen magasságban a fejünk fölött.

Sose fogjuk azt állítani róla, hogy csalhatatlan s hogy mindent eleve tudott. Eleve tudta, hogy a rabszolgatartók, mind a rabszolgatartók gyűlölnék bennünket, mindnek gyűlölni kell bennünket. Eleve tudta, hogy meg kell majd feszíteni minden erőnket, hogy megőrizhessük és megerősíthessük büszke szabadságunkat. Hítte hogy e harcban a szocializmus első országa hű szövetségünk lesz. Kiderült, hogy nem így van. Szabad volt szövetségessé lennünk, míg tartott a háború. Most azonban úgy akarnák, hogy csak kötelességeink legyenek: hogy szófogadó s emellett még hálás alattvalók is legyünk, csalhatatlanok parancsszavának engedelmeskedők.

Tito nem látott mindent előre. Ámde mi teszi emberré az em-

bert, mi teszi méltóvá arra, hogy milliók nevében szóljon, mi teszi a forradalmárt forradalmárrá? Az, hogy rettenhetetlen az emberi méltóság védelmében.

Vannak, akik úgy tartják, hogy az emberi méltóság csak üres szó. De Tito épp azért a mi Titónk, mert nem azok közül való, akik így gondolkodnak. Ő, ezek a csálhatatlanok, mily ostobák és vakok voltak, hogy ezt elfeledték! Százszorosán ostobák és százszorosán vakok voltak, mikor azt gondolták, hogy ők megdönthetik Titót! Igen, bálványok ledőlnek, ó, könnyen megdőlnek, tanúk vagyunk mi rá. De Tito?

Ők, ezek a csálhatatlanok, azt hitték, hogy megdönthetik őt s hozzá még a mi segítségünkkel. „Testvéri” felszólítást intéztek mihozzánk: legyetek oly kedvesek, segítsetek nekünk, hogy eltemessük győzelmeiteket, adjatok nekünk baráti kezet avégre, hogy összerörjük gerinceteket, kérjük segítőkészeteket, hogy leromboljuk mindazt, amit elértetek és hogy lehetetlenné tegyünk mindazt, amit elérni akartok.

A csálhatatlanok mindig alábecsülik másoknak az értelmét és lelkét. A tömjén és alattvalóik félelme rontotta meg őket. De itt nálunk épp Tito, épp a Párt tanított meg rá milliókat, hogy gyűlöljék a félelmet és a tömjén szagát. Nálunk épp Tito, épp a Párt tanított meg milliókat a gondolkodásra, saját méltóságuk öntudatára s arra, hogy jobb pusztulni, mint szolgaságban élni, de hogy csak azok a népek pusztulnak el, akik nem vetik meg a félelmet és megrettennek a hatalmasoktól.

Tito nevével együtt, Titótól tanultuk meg, hogy milyen nagy, milyen büszkén szép az élet a harcban. A Párt, az ő pártja, a mi pártunk tanított meg rá bennünket, hogy akkor legkülönb, akkor legszebb, akkor óriás és győzhetetlen az ember, amikor a szabadságáért és a jövőjéért állja a harcot. Ez az, amit mi megtanultunk.

Ámde most, most a csálhatatlanokon a sor, hogy tanuljanak. Mindennap jobban és jobban meg fogják tanulni, hogy semmiképp se csálhatatlanok. Már jó ideje tanítjuk erre őket, — tanítja őket a mi békés, állhatatos munkánk, minden munkáskéz tanítja őket erre, erre tanítja őket a mi szocialista tervünk, mely mindennek ellenére testet ölt.

Ők elhagytak bennünket, támadnak minket mindenfelől. Igaz, nem könnyű a mi dolgunk, de íme, itt vagyunk, itt és legkevésbé se térden, hanem egyenes derékkel, jókedvben, mert és most tudtuk meg, milyen erősek vagyunk — igen, most ébredtünk tudatára iga-

zán, hogy mindent kibírunk és mi mindent tudunk saját erőinkből megvalósítani.

Vajon mindaz, ami itt teremtő munka folyik, nem szavazás-e? Vajon mindennap nálunk nem legmeggyőzőbb szavazás-e a szocializmusra, Titóra, a Pártra? Vajon akad-e még ép elméjű ember, aki elhiszi, hogy lehet ugatással, rágalommal, fenyegetéssel és szidalmakkal ilyen épületet romba dönteni?

És tudjátok-e, hogy mi az a rendkívüli és rendkívülien gyönyörű ezen az épületen? Tudjátok-e, hogy miért még kedvesebb nekünk ez az épület, mért szeretjük még jobban, mint azelőtt, mért szeretjük úgy, mint magát az életet? Azért, mert ez az épület annak a testvéri egységnek a bizonyítéka, mely nem ingadozik, mely a harcban termett. Ez a mi épületünk a bizonyíték rá, hogy amit Tito akar, azt mi akarjuk, hogy Tito nagysága, heve, öntudata és emberi méltósága tükör, amelyben magukat látják és szeretik ennek az országnak büszke népei.

Hitvány emberke ott a rádiónál, érted-e most, miért öröm nekem, hogy ott lehetek a választáson és szavazhatok? Érted-e most, miért öröm ez mindnyájunknak itt?

Titóra, a Pártra, a Népfontra szavazni azt jelenti nekem, hogy testvérien és erősen szorítok meg minden munkáskezet, mely itt nálunk épít, azt jelenti, hogy én is erő vagyok e föld erejében, azt jelenti, hogy én is, mint mind mi, a világ színe előtt hitet teszek, hogy tisztességnak és szerencsémnek érzem, annak érezzük, hogy Tito elvtárs bajtársai vagyunk, hogy Tito pártjának ügyéért, az igazság és a szocializmus győzelméért harcolhatunk.

Zágráb, 1952 őszén

1948 júniusában (...) a Tájékoztató Iroda határozatával elítélte, megbélyegezte és kiközösítette Tito Jugoszláviáját azoknak a népeknek és pártoknak a sorából, melyeket a (sztálini) Szovjetunió kormánya a maga szocialista táboraként ismert el.

(...) Jugoszlávia Kommunista Pártjának Központi Vezetősége a maga egész történetében soha még nem volt nagyobb mértékben s a szó teljes és szocialista értelmében a Pártnak és az országnak vezetője, mint ezekben a sorsdöntő hetekben.

Abból, hogy a pártvezetőségnek valóban *vezetés* a feladata, korántsem következik, hogy a tömegeket gondolkodásra képtelen, tisztára az ő felsőbb bölcsességére utalt, minden világgosságot csak

a felsőbb bölcsességtől váró, örök kiskorúnak kell tekinteni. Ez Dosztojevskij főinkvizitorának, de semmiképp se Marxnak, semmiképp se Leninnek és semmiképp se Titónak a koncepciója.

A jugoszláv párt koncepciója a vezetés mibenlétéről és módszeréről teljes világosságában jut kifejezésre abban a nagy beszédben, melyet Tito (az 1948. július 21-én kezdődő V. pártkongresszuson) tart.

(...) Lehet „vezetni” úgy, hogy a Párt autoritatíve elrendel egy irányt, előír formulákat, jelszavakat dob be a tömegekbe, melyek, fáradhatatlanul ismételve, végül is mágikus hatalomra tesznek szert. Lehet úgy is vezetni, hogy az ellenséges propaganda klármájára a propaganda még nagyobb zajával felelnek s nem az értelemre, hanem főleg az idegekre és közvetlenül a szenvedélyekre próbálnak hatni: a vezetésnek ez a módszere kipróbált, sokszor bevált, s évezredek a hagyományai. Ez a propaganda egyben mindig glorifikálja a tömegeket, mindig a nép nagyszerűségét zengi; a vezetésnek ettől a fajtájától elválaszthatatlan annak a népnek a kultusza, melyet valójában ez a fajta vezetés megvet.

A Kommunista Párt azonban, mely ezzel a módszerrel mozgósít és vezet tömegeket, még ha pillanatnyilag esetleg teljes sikerrel is, pusztán azzal, hogy ezt a módszert alkalmazza, elárulja, hogy a tömegekhez való viszonya a cézárok, az egyházfők, a főinkvizitor, a népek atyjának és atyjáinak, de semmiképp a forradalmárnak s főleg nem a szocialista forradalmárnak a viszonya. Mert ha a szavaknak egyáltalán van értelme, akkor a szocialista azt az embert jelenti, aki harcol, mert siettetni akarja az áttörést a táltosok és cézárok, egyházfők és minden rendű népi atyák korszakán, a tabuk és véráldozatok mágiájának szörnyű gyermekkorából a felszabadult, felnőtt emberiség, ama bizonyos marxi igazi történelem kezdete irányában.

A kommunista forradalmár Tito felfogása és Tito pártjának gyakorlata szerint nem gondolja, hogy a tömegek felszabadulása lehetséges úgy, hogy őket a „vezetők” — mint Mózes a zsidókat a pusztán keresztül — vezetik el Kánaánba; élén a vezér és utána a megfélemezett, megfélemezendő és hívő nép. A proletariátus felszabadítása csak a proletariátus műve lehet — ez a marxi tétel tökéletesen kifejezi azt a megismerést, hogy a proletariátus maximális aktivizálása előfeltétele a proletariátus társadalmi és emberi emancipációjának. Aktivizálás alatt természetesen nemcsak az értendő, hogy ha a proletariátus nem megy a barikádokra, senki más sem

fog érte harcolni. A fizikai aktivizálástól elválaszthatatlan az intellektuális, az öntudatbeli aktivitás. A vezetés akkor *kommunista* vezetés, ha meggyorsítja és elősegíti a folyamatot, mely a történelem és a különböző „vezérek” objektumaiból a tömegeket a történelem tudatos szubjektumává változtatja; tömegekből emberekké, akik az öntudatnak egyre nagyobb világosságával, egyre növekvő kezdeményező képességgel tudnak gondolkodni, tudnak igent és nemet mondani, tudják, mit kell akarniok s mint kell a cél felé haladniok.

Ez nem valami utópisztikus „hit a népben”, mint „az igazságnak” valami magasabb rendű, valósággal metafizikai eredetű hordozójában. A jugoszláv vezetési módszer abból a marxista materialista történelemszemléletből indul ki, mely felismerte, hogy nem a gondolatok világa formálja a társadalmi világot, hanem fordítva, a gondolatok világát a gyakorlati tapasztalatok s azoknak tartalmát pedig magának a tapasztalt objektumnak, a társadalmi valóságnak milyensége szabja meg. A valóság helyes felismeréséhez csak a tapasztalaton keresztül lehet eljutni, s a propaganda, mely a tapasztalatnak ezt a kardinális forradalmi jelentőségét alábecsülné, hiába állna szubjektíve az igazság szolgálatába, objektíve nem volna meggyőző ereje. Nincs az a geniális vezetés, mely feleslegessé tudná tenni a tömegek számára a majdnem mindig fájdalmas utat, mely saját tapasztalataikon keresztül juttatja el őket a valóság helyes felismeréséhez.

Ugyanaz a Lenin, akinél jobban senki se hangsúlyozta a párt döntő jelentőségű szerepét a proletár forradalom előkészítésében és győzelemre vitelében, a tömegek forradalmasításáról szólva, nyomatékosan figyelmeztet rá, hogy a propaganda csak akkor lehet hatásos, ha a tömegek saját tapasztalataira hivatkozik.

„Hogy csakugyan az egész osztály, hogy csakugyan a tőkétől elnyomottak és a munkások nagy tömegei jussanak el ilyen (forradalmi) pozícióhoz, ahhoz egyedül a propaganda, csupán az agitáció — kevés. Ehhez ezeknek a tömegeknek a saját politikai tapasztalata szükséges. Ez minden nagy forradalom alapvető törvénye...

Ezt a felismerést arra a konkrét helyzetre alkalmazva, amelybe a (tájékoztató irodai) Határozat után a jugoszláv párt került s a vezetésnek ebből következő feladatait legjobban konkrét példán lehet megmutatni. Jugoszláviában mindenki számára szemmel látható és kézzel tapintható volt a Tájékoztató Iroda vádjainak alaptalansága és a Tájékoztató Iroda Határozatának felháborító, ellen-

séges indulatú igazságtalansága. A Párt a Tájékoztató Iroda Határozatával együtt nemcsak a saját nyilatkozatát, hanem azokat a leveleket is nyilvánosságra hozta, melyeket Moszkvából a Határozat előtt kapott. (...)

Míg a sztálini szingularisztikus metafizika szerint a proletárforradalom szubsztanciális hordozója (...) Sztálin hatalma és akaratja, a többi munkáspárt és esetleges forradalom pedig ehhez a lényeghez való viszonyukban csak esetlegességek vagy függelékek — Tito beszámolójában (az V. pártkongresszuson) egyetlen vitatható szó nélkül túlteszi magát a sztálini metafizikán és Jugoszlávia Kommunista Pártjáról és a jugoszláv forradalomról mint olyan történelmi tényezőkről beszél, melyeknek éppúgy megvan a maguk története, arculata és sajátos fejlődési útja és feladata, mint megvan az orosz pártnak és orosz forradalomnak. (...)

A szocialista Jugoszlávia létrejöttének története és léte teljes és tökéletes bizonyíték az ellen a sztálini tétel ellen, mely szerint az egyetlen hatásos „forradalmi” tényező a Szovjetunió fegyveres ereje. (...) A szocialista Jugoszlávia szempontjából azonban — s nemcsak a szocialista Jugoszlávia szempontjából hanem a marxista gondolat, a nemzetközi szocializmus szempontjából is — korszakalkotó jelentőségű épp ezért, hogy Tito Jugoszlávia Kommunista Pártjának V. kongresszusán egész beszámolója történelmi adataival (s azóta is a szocialista Jugoszlávia létével) de facto bebizonyította, hogy a sztálini tétel hamis, s hogy a sztálini külpolitikai program nem szocialista, nem egyeztethető össze a szocialista Jugoszlávia, a nemzeti és emberi szabadság, a forradalom, a szocializmus valóságával és programjával. A sztálini tétellel szemben Tito nem elméleti érveket, nem ellentételt, hanem adatokat és tényeket állít harcvonalba, de ezzel Tito beszámolója történelmi cselekedetté, a szocialista Jugoszlávia létrejöttének története és léte, nemzetközi jelentőségű argumentumává válik a sztálini (...) hegemonia programja ellen és amellett, hogy a szocializmusért való harc időszerű, lehetséges, szükséges ma is. (...)

Akik még ma (1952-ben) se látnák, hogy az 1948-ban elkezdődött második jugoszláv forradalom az elsőnek a szerves, következetes s az adott körülmények között elkerülhetetlen továbbfolytatása, akik előtt még mindig nem világos, hogy a jugoszláv forradalom csak önmagához maradt hű, mikor a szocialista Jugoszláviát szabadságának és szuverenitásának védelmétől az se riasztotta vissza, hogy ezzel (Sztálint) a maga ellenségévé teszi, azok számára

meggyőző dokumentumként szolgálhat Tito jelentésének az a része, mellyel a jugoszláv népfelszabadító háborúra, a jugoszláv népi forradalomra való történelmi visszapillantását befejezi. Kezdi a kérdéssel:

„Van-e valakinek is joga azt várni tőlünk, hogy mi majd hallgatni fogunk ezekről az áldozatainkról, hogy hallgatni fogunk és letagadjuk, milyen emberfeletti erőfeszítéseket tettünk a nagy felszabadító harcban, Hitler meghódított Európájának szívében — mégpedig akkor, amikor ezer és ezer kilométerre voltunk minden szövetségestől?”

A kérdés mindenki számára félreérthetetlenül (...) Sztálint illeti, s a kérdésre Tito felelete Sztálin felé határozott és kemény:

„Nem, ezt várni tőlünk senkinek sincs joga, mert ez szörnyű igazságtalanság és embertelenség volna, nemcsak a mi népeinkkel szemben, hanem a halottak iránt is, akik ebben a harcban estek el.” (Úgy van! Hosszas taps. Felkiáltások: Tito — Hadsereg!)

A sztálini Szovjetunió kormányával, a sztálini politikával kapcsolatban a szocialista Jugoszláviában először hangzott el a szó, és épp Tito az, akinek ki kellett mondania: embertelenség. Ennek a vádnak nem csupán érzelmi a jelentősége. Ezzel a váddal felvetődött, tudatossá vált egy tárgyilagos kérdés, mely nemcsak az ifjú Marx óta, aki a szocializmust „reális humanizmusként” definiálta, hanem a szocializmus legelső előharcosai óta egész az októberi forradalomig a szocialista gondolatok középpontjában állt — a szocialista erkölcs kérdése, a szocialista politika és a szocialista morál egymáshoz való viszonyának a kérdése. Mikor a lenini forradalom a végeláthatatlan imperialista háború öldöklésével az azonnali békét és a milliók éhségéből táplálkozó háborús profitörökkel milliók kenyerének a követelését szegezte szembe, akkor nemcsak egy, a meglévőnél magasabb rendű politikai és gazdasági programot adott, hanem az imperialista háború gyakorlatában kifejezésre jutó erkölcsi rendszernél magasabb rendű, emberibb erkölcsöt is képviselt. S a jugoszláv népi forradalom a Jugoszlávia népei között mesterségesen szított és táplált ellentétekkel és ellenségességgel, a Jugoszlávia népei közötti gyűlölet fasiszta formulájával szemben a testvériség és egység jelszavával indult és hívott harcba. A testvériség-egység jelszava nem csupán a faszizmus elleni harc fantasztikus merész és az egész történelmi örökséget, valamint a jelent tekintve irreálisnak látszó formuláját jelentette. Amint az események, amint a testvériség-egység formulájának milliókat harcra és

új hitre mozgósító ereje bebizonyították, a testvsériségnek ez az akkor fantasztikusan, Don Quijote-ian merésznek, utópisztikusan irreálisnak látszó jelszava volt a forradalom szempontjából egyedül reális, reálpolitikusan hatásos harci jelszó. S épp az a tény, hogy a jugoszláv forradalom ezzel a jelszóval győzött, nemcsak Jugoszlávia Kommunista Pártjának helyes taktikáját bizonyítja, hanem még valamit: azt, hogy Jugoszlávia Kommunista Pártja egy erkölcsi tartalmat, egy erkölcsi igazságot, az emberséget, a marxi reális humanizmust képviselte a gyűlöletet szító, romboló, fosztogató, vérengző ellenforradalmi erőkkkel, a háborúval szemben.

Ennek a jugoszláv forradalomnak legfőbb képviselője és legnagyobb harcosa, Tito ajkán az igazságtalanságnak és embertelenségnek (a sztálini) Moszkva ellen emelt vádjá a jugoszláv népi forradalom szellemében szükségképpen politikai vád: a szocializmus erkölcsének vádjá a szocialista erkölcs megtagadása, a szocialista politika harcosának vádjá a szocializmust megtagadó politika ellen.

A jugoszláv népfelszabadító harcnak humánus eszmei tartalma és erkölcsi magasabbrendűsége, mint a szocialista humanizmus gondolata, a szocialista Jugoszlávia további szellemi fejlődésének domináló jellegzetességévé válik oly mértékben, amilyen mértékben előbbre halad a sztálini Moszkvától való emancipáció elmélyülésének az útján.

Ahogy nem új, hanem a jugoszláv forradalom céljaiban gyökerező s e forradalom folyamán élő és éltető harci *motívum* és harci zászló az emberiség eszméje, úgy a saját úthoz, a saját magához való jog gondolata, a nemzeti szabadság tiszteletben tartásának követelménye se tegnaptól mára, nem a (sztálini) Moszkvával való összeütközés idején született. *A szocialista Jugoszláviának a sztálini Moszkvával való összeütközését és szakítását nem valami rabnak hirtelen kitört lázadása váltotta ki. Szabadságát kivívott ország, szabad ország volt az, amely felismerve a veszedelmet, hogy meg akarják fosztani attól, amit kivívott magának, szabadsága új ellenségével szemben vállalta és csak folytatta a régi harcot ugyanazokért a célokért, melyekért, történelme egész folyamán hasztalan s forradalma első szakaszában a fasiszták elleni népfelszabadító háborúban eredményesen küzdött.*

Jugoszlávia Tito személyében kizárólag forradalma és győzelme eredeti (...) álláspontját képviseli. (...)

És itt megint kifejezésre jut a politikai vezetésnek az a titói módszere, melyet az általános fegyveres felkelésre felszólító kiált-

ványtól kezdve mind a mai napig oly következetesen alkalmazott a jugoszláv párt, hogy ezzel kialakította a tömegek politikai vezetésének egy *stílusát*, a vezetésnek egy titói stílusát, melyet egy szóval s tán legtalálóbban mint antimachiavellisztikust lehetne meghatározni.

Machiavelli fedte fel geniális realizmussal, hogy a sikeres politikai vezetés előfeltétele a sikeres és tervszerűen keresztülvitt csalás. Ő lényegében, azt lehetne mondani, abban látja a sikeres politikai vezetés titkát, hogy a vezető elrejtí valódi gondolatát és céljait, miközben megfelelő látszatok teremtésének segítségével eszközként használja fel alattvalóit, ezeket a *félrevezetett* eszközöket a maga elhallgatott céljai megvalósítására.

Ha Tito elmondja kongresszusi beszámolójában, hogy nem voltak illúziói afelől, hogy hajlandók lesznek-e a csetnikek a megszálló elleni közös harcra, s mégis kitartóan és türelmesen tárgyalt velük azért, mert a népnek még voltak illúziói: ez szintén a politikai realizmus szellemében történő magatartás. De nem a Machiavelli, hanem a Marx, a Lenin realizmusának szellemében. Abban a szellemben, mely *számol a tényekkel, de nem mint változatlan, végső* adottságokkal, hanem mint az akció kiindulópontjával. Számol a *tényekkel, hogy megváltoztathassa őket* — számol a tömegek öntudatának meglevő fejlettségi fokával, mert mindent arra a marxista meggyőződésre épít, hogy a tömegek képesek a megismerésre és a megismeréseiknek megfelelő cselekedetre. Ez a felfogás a vezetés feladatát abban látja, hogy a vezetők minden megismerése a tömegekkel való mind szorosabb kapcsolatban közös megismeréssé válik. Nincs az a megismerés, amitől „féltené” a tömegeket, de minden misztifikációt, mindent, ami elhomályosíthatná a tömegek ítélőképességét, mindent, ami az igazság látszatával lép fel és nem igazság, nem más, hazug látszatokkal, nem még hatásosabb misztifikációval, hanem oly módon takarít el az útból, hogy ébren tartja és ébresztgeti a tömegek gondolkodási képességét, kritikai szellemét.

Ha tehát Tito csak a beszámolója végén tér rá közvetlenül az összeütközésre, mely az akkor elszigetelt Jugoszlávia és a sztálini Szovjetunió kormánya között robbant ki — nem azért teszi ezt, hogy ezzel a kedélyek megnyugtatósára kisebbnek tüntesse fel a veszélyt, mint amekkora. Nem azért teszi ezt, hogy azt a látszatot keltsse, hogy alábecsüli az összeütközés lehetséges végzetes következményét. Épp ellenkezőleg. Azokat, akik esetleg hajlandók volnának a konfliktust csak holmi hevesebb családi perpatvarnak te-

kinteni, mely, mint általában a perpatvarok, a családon belül végül is mintegy maguktól elcsitulnak, ő maga figyelmezteti a helyzet páratlanul drámai komolyságára. (...)

A titói vezetés nem mítoszok hatalmára, nem tömegpszichológiára vagy pszichózisra, nem a szavak mágiájára, (...) hanem a tömegek — helyesebben a tömegeket alkotó egyének — öntudatának, felelősségérzetének és ítélőképességnek a felébresztésére és fejlesztésére épít. A titói vezetés nem abban látja a feladatát, hogy a tömegek helyett gondolkodják és gondoskodják, hanem minden erővel azon van, hogy aktivizálja magukat a tömegeket alkotó egyéneket a saját előítéleteik és illúzióik ellen. Hogy ez a módszer maga nem utópisztikus illúzió, hanem valóban a vezetés egyetlen szocialista és hatásos módszere, ezt Marx bebizonyította elméletileg „A zsidókérdésről” szóló füzetében, és gyakorlatilag ez bebizonyosodott a Tájékoztató Iroda Határozatát követő sorsdöntő három hét folyamán.

(...) Tito beszámolójának történelmi jelentősége, hogy számot vet ezzel az új helyzettel, s hogy a jugoszláv forradalom élén állva, kész levonni s megmutatja, hogy le lehet vonni s hogyan kell levonni ennek az új helyzetnek a forradalmat előbbre vivő, *forradalmi* következtetéseit. S ez az, amivel Tito beszámolója az egész kongresszusnak tartalmát és irányt szab: mindig és mindig dominál a tény, hogy egy olyan párt küldöttei jöttek össze, mely forradalmat szervezett és vitt győzelemre, s amely mint párt, tudatában van annak, hogy ma már egy országnak a sorsáért felelős. (...)

Tito kongresszusi beszámolója döntő jelentőségű nemcsak azért, mert ez szabta meg a kongresszus egész irányát, hanem mert mind a mai napig az egész jugoszláv fejlődés voltaképp nem más, mint az egyre merészebben és világosabban kibontakozó gyakorlati és elméleti konklúziója azoknak a premisszáknak, melyeket ez a beszámoló nem (is) kifejezetten, de implicite már magában foglal.

(...) Ez az, ami kapitális fontosságú Tito beszámolójában: megrajzolja a Párt eddigi útját a népfelszabadító háborúig, valamint a népfelszabadító háborúban és a győzelem után mint a szocialista Jugoszlávia vezetőjéét. Teszi ezt azért, hogy kinyilatkoztassa a Párt elszántságát: következetes hűséggel folytatjuk tovább ezt, épp ezt az utat. (...) S ez az, ami a kongresszust mindig újra lelkes, tüntető tapsra ragadja. Az, hogy úgy szemléltetik előtte a múltat, mint a jelen igazolását, az, hogy látja a jelent mint a nehéz harcok cél-

jainak a megvalósítóját s mint azt a valóságot, mely kötelez a további hűségre, a forradalomhoz való hűségre. (...)

(...) Tito beszámolója Jugoszlávia Kommunista Pártjának V. kongresszusán nyilvánvalóvá tette, hogy a sztálini Szovjetunió autoritatív, hierarchikus „szocializmusa” ellen elkerülhetetlenül szükségessé vált az engedelmesség megtagadása, mert ennek az autoritásnak további feltétlen elismerése egy szocialista ország számára, a saját forradalmi múltjának, jelenének és jövőjének a megtagadásával, a politikai és morális öngyilkossággal lett volna egyértelmű. Tito beszámolójának az a jelentősége, hogy ezt világosan megállapította és ugyancsak világosan kinyilvánította a szocialista Jugoszlávia elszántságát, hogy szocialista országgént akar élni és küzdeni eddigi céljaiért továbbra is, még akkor is, ha ezt a sztálini Szovjetunió a maga tekintélye, a maga „marxista”, a maga „szocialista tábora” ellen való ellenséges merényletnek minősíti.

Zágráb, 1954. május 25.

Az ember emancipációja nemes álmódzók pusztá vágyából reális harci feladattá vált, és a marxista gondolat ennek a harcnak a fegyvere.

Hogy az ember a vak természeti erők rabjából a természet tudatos urává váljék, hogy az emberi élet anyagi feltételeit és velük együtt az embernek emberhez s népeknek népekhez való viszonyát az emberi értelem, gyanakvástalan kölcsönös jóakarattal, azaz a természeti és társadalmi béklyóktól emancipált ember szuverénül szabályozza: győzelmek, visszaesések és tragikus összeomlások kíséretében tart az embernek ez a prométheuszi viadala, melynek neve: történelem. A marxi gondolat szerint a történelem az embertelenség sötétjéből út az emberi felé.

(...) A marxista forradalmi gondolat politikai és erkölcsi rehabilitálása, e gondolat eredeti erkölcsi-emberi tartalmainak realizálása: ez az a feladat, melyet Tito, a marxista forradalmár, a jugoszláv kommunisták, a jugoszláv szocialista forradalom nevében vállalt.

Rehabilitálni a marxista gondolatot — nem egy filozófiai iskola vagy tézisek presztízisének, hanem az ember lehetőségeibe, történelmi útja értelmében vetett hitnek a rehabilitálását jelenti. A marxista gondolat igazságának és teremő erejének kérdése egyértelmű a kérdéssel: van-e kiút az embertelenségből és a proletariátus forra-

dalmi harca valóban törhet-e kiutat egy emberhez méltóbb világba?

Tito, a marxista forradalmár, igennel felelt a kérdésre. De a kérdést ma már nem tudós könyvek és vitázó cikkek tisztázhatják, hanem csak kézzelfogható gyakorlati valóság.

(...) Tito a jugoszláv párt, a jugoszláv forradalom nagyszerűségét, dicsőségét abban a bátorságban látja, mellyel ez a párt, ez a forradalom szakadatlanul előretörve páratlan dinamikával nyíltan korrigálja önmagát.

„Van-e egyáltalán egyetlen forradalom is, amelynek vezetői olyan merészen felszámolták mindazt, amit rossznak tartottak, s amit tegnap még maguk is csináltak, de felszámolták, csakhogy valami újat és jobbat csináljanak? Volt-e valaha is forradalom, amelynek résztvevői oly merészen beismerték hibáikat azért, hogy az egész fejlődés előrehaladjon, mint ahogyan az nálunk történt. Nincs!”

Ezt Tito Jugoszlávia Kommunista Szövetsége központi vezetőségének harmadik rendkívüli plénumán állapítja meg és — ez az, ami karakterisztikus mindennekfelett a marxista forradalmárra — nemhogy nem félti a saját és a párt autoritását a tévedések bevallásától, hanem épp ebben látja a járatlan utakon előretörő, a kezdeményező forradalom vezetőinek a dicsőségét. (...)

A forradalmi öntudat ad erőt és a forradalmi öntudat szabja meg a kötelességeket. A fogalom: forradalmi öntudat, Tito ajkán az ő legszemélyesebb forradalmárélete legmélyebb tartalmának a néven nevezése. Ez a marxista forradalmi öntudat adott az ő életének és ad az ő életének erkölcsi értelmet, mert ez az öntudat az, mely a munkásosztály harcának, a népek, az egész emberiség történelmének értelmet ad. (...)

Tito a példa rá, hogy mit jelent történelmi események sodrában egy ember, mit jelenthet egy ember egy nép életében, egy nép történelmében, ha ebben az emberben századok óta raboskodó, századok óta idegen érdekekért vérző, sötétségbe taszított nép történelme vált „értelmét” követelő öntudatos, világos, emberséggel átítított forradalmi akarattá. (...)

(...) Jugoszlávia kommunistái szövetségének harmadik rendkívüli plénumán hangzott el (...) Tito spontán figyelmeztető közbeszólása:

„A forradalmak sokszor elbuktak, mert nem maradtak magukhoz következők.” (...)

Tito követelése, hogy a jugoszláv forradalom következetes maradjon önmagához, csak egyet jelent: megakadályozni, hogy a forradalom győzelme elfeledtesse a forradalom eredeti célját, a harcot az ember méltóságáért, az emberi emancipációért, a tömegek emberi felemelkedéséért; megakadályozni, hogy ami, különösen olyan elmaradott országban, mint volt Jugoszlávia is, akut veszély, megakadályozni, hogy a tömegek aktivitását a forradalmi tömegeket „helyettesítve” kizárólag egy állami apparátus gyakorolja.

(...) Ami itt épül, túl nagy az ahhoz, hogy elkészülhessen márról holnapra. Túl nagy ahhoz maga a cél, túl erős ahhoz még a múlt még mindig eleven, szívósan eleven öröksége is. De ami ma már itt van valóságként, az egy, ennek az országnak legelmaradottabb faluja életében is, valamiképp már érezhető, teremtő forradalmi akarat: nem egy uralkodó apparátus bölcsességére, nem a gondviselés szerepét arrogáló felsőbb hatóságra, hanem az ország minden dolgozó emberének szellemi és lelki aktivizálására, az ország minden dolgozó embere fejlődő szociális felelősségérzetére építeni a felépítendő jövőt, a szabad termelők szabad társadalmát.

Tito autoritásának forrása nem „a hatalom”, hanem az a harcra kész alkotóerő, melyet az ő forradalmi öntudata, az ő harca, az ő munkája ébresztett fel és tart ébren és növel Jugoszlávia népeiben, bennem és benned, mindnyájunkban.

Zágreb—Szabadka—Újvidék, 1963 telén

A külvilágnak még a látványától is elzáró, hóval és jéggel elfüggönyözött gépkocsiban, irreális térben való utazás után tán csak a palicsi hotelszobámban eszméltem volna rá, hogy ma még újságot se láttam, hogyha, mielőtt elindultam volna, némi habozás után meg nem kérdeznék, hogy kitérek-e majd a „*Konformizmus és non-konformizmus*” címmel másnap estére hirdetett előadásomban Titónak Belgrádban, a Népi Ifjúság kongresszusán, tegnap tartott beszédére. Erről a beszédről valami olyan egész különleges hangsúlylyal emlékeztek meg, hogy amint a gépkocsi a láthatatlanná varázsoló város után megállt a palicsi hotel előtt, szobámba érve legelső dolgom volt, hogy a tőlük kapott újságban a beszédet elolvassam.

Hadd szúrjam itt közbe: most fedeztem fel, hogy mi a titka az olyan merész költői hasonlatok, metaforák és allegóriák létrejöttének, melyek meggyőzően tárnak fel addig nem sejtett, de egyszerre

láthatóvá váló összefüggést és kapcsolatokat egymás iránt látszólag közömbös, egymástól látszólag csillagtávolságra eső dolgok, látszólag legkülönbözőbb természetű tények, gondolatok és tünemények között. Amint ugyanis az embert egy vágy vagy kérdés egy bizonyos fokú intenzitással foglalkoztatja, akkor minden történés, minden, ami szeme elé bukkan, eszébe jut vagy fülébe hangzik, arról az egy vágyáról vagy kérdéséről beszél neki, mint valami magnetikus vagy mágikus vonzás hatalma alatt, minden a köré a centrális kérdés vagy vágy köré csoportosul, azzal kerül viszonylatba, azt világítja meg, példázza, magyarázza és mélyíti el, új és új távlatokat nyitva.

Ez történt velem Tito beszédével való megismerkedésem alkalmával is. Első olvasás után tisztában voltam vele, hogy ha akar-nám is, nem volnék képes holnap este másról beszélni. Nem tartozik-e bele a konformizmus és nonkonformizmus problematikájába? S ha kellett, hát a maga módján ez a beszéd is annak a bizonyítéka, amit mindig hangoztatok, hogy költészet és művészet csak a henyéknek henye játék, festeni és írni nem kevésbé emberi és társadalmi, nagy horderejű erkölcsi cselekedet, állásfoglalás és felelősségvállalás, mint minden, közvetlenül az emberek politikai és gazdasági életére irányuló tevékenység. Senki másra, kizárólag az én felelősségemre tartozik, mit és hogyan írok, de ugyanakkor nem pusztán az én magánügyem, hanem ügye annak az egész közösségnek, melyben az alkotó művész él és hat vagy legalábbis hatni akar. S jó, hogy ez Tito beszédében megkapta a maga hangsúlyozott elismerését.

Nem lehet költő vagy művész, akinek közömbös volna, hogy amit szükségképpen magára hagyatva, magányához ragaszkodva, magánya autonómiájában négy fal közt, magányos vívódásában alkot, az csak neki fontos-e, vagy pedig egy élő közösségnek is. A művész számára azonban épp itt van a végzetes és semmiféle külső segítséggel meg nem oldható dilemma: az alkotás megköveteli, hogy a művész csak a maga benső parancsát kövesse, és csak ha már e benső parancs törvényeinek megfelelően megformálódott a mű, akkor és csak akkor válhat számára aktuálissá — a közösség. Aki azzal a szándékkal s eleve csak azért fest, farag vagy ír, hogy biztosítsa magának valamely meghatározott — akár feudális-egyházi, akár polgári, akár szocialista — közösség *tetszését*, az már ezzel a magatartásával eleve kívül kerül a művészet szféráján, azaz a benső igazság közlése művészi akaratának specifikus világán. S ami ennél

fontosabb: műve, ha tán pillanatnyilag helyes célt szolgál is, helyes célok szempontjából hasznos és messzemenő gyakorlati szükségletet elégít is ki, nem fogja betölteni azt a produktív szerepet, ami csak a kizárólag individuális, benső élményből születő, a mindig meglepetésként s legtöbbször megbotránkoztató eredetiséggel ható műalkotásoknak a kiváltsága.

Ez paradoxon, és mégis így van az egész eddigi történelem tanúsága szerint: ami eleve úgy készül, hogy hozzásimuljon a „*megrendelők*”, a közösség ízléséhez, az eleve elárulása, megtagadása épp a művész önmagával és a közösséggel szemben fennálló erkölcsi kötelezettségének. Ezért a teljes művészi szabadság elve az egyetlen reális biztosíték s az egyetlen lehetséges hathatós formája a küzdelemnek a ponyva, a giccs és a hazugság, vagyis mindaz ellen, ami a provinciális „*kulturális életnek*” elválaszthatatlan sajátja. Minden kényszer vagy nyomás a közösség részéről csak a képmutatásnak intronizálása, és prémium a könnyen alkalmazkodni tudó s mindig alkalmazkodó, saját eredeti mondanivalótól mentes közpíszerségnek.

Tito megdöbbenően pontosan fején találta a szöveget, mikor ebben a beszédében, az integrális szocialista Jugoszlávia és az azt alkotó nemzetek egymáshoz való viszonyát tárgyalva amellet emelt szót, amit én az imponderábilák teljes tiszteletben tartásának neveznék. Az integrális szocialista Jugoszlávia nem jelenti az ezt alkotó nemzetek szabad individualitásának a negációját. Minden parancs, hegemonisztikus akarat vagy kényszer — az öngyilkosságnak egy neme volna.

„A több nemzet alkotta szocialista közösség magasabb rendű egysége éppen abban nyilvánul meg, hogy mindezeknek a nemzeteknek közös kötelessége, hogy fejlesszék és a szocialista társadalmi viszonyok magasabb fokára emeljék a szocialista társadalmat. Ezért az a vélemény, hogy az integrálódás ellenkezik a köztársaságok, illetőleg a nemzetek érdekeivel, éppen annyira helytelen, mint amilyen helytelen azoknak a felfogása is, akik úgy vélik, hogy az integrálódásnak meg kell szüntetnie a nemzeteket, és az a célja, hogy egy új, egységes nemzetet hozzon létre... A szocialista közösségben egyesülő nemzetek közös kincstárba viszik be legpozitívabb kulturális és más örökségüket. Ezzel gazdagodik az egész szocialista közösség... Mindenki az lehet, aminek érzi magát,

és senkinek sincs joga arra, hogy bárkire is valamilyen nemzethez tartozást kényszerítsen, ha az illető csak Jugoszlávia polgárának (csak jugoszlávnak) érzi magát.”

Ez számomra nemcsak a politika szempontjából kardinális jelentőségű megismerés. Ez azt jelenti, hogy nem lehet egy szocialista közösséget a közösséget alkotó szubjektumoktól elvonatkoztatni, az adott valóságok felett lebegő *Ratió*nak a követelményei szerint fabrikálni. Az árnyalatok, az imponderábilák, az egyes népek nemzeti tudata vagy érzékenysége nemcsak toleranciát követelnek, hanem maximálisan szabad alkotási lehetőségeket: a minden különbséget tiszteletben tartó szocialista egység híján az imponderábilák döntő súlyú destruktív és széthúzó erőkké válnak. A külső beavatkozás, minden nyomás vagy minden *erőszakos* siettetése az integrálódás folyamatának nemcsak késlelteti, hanem lehetetlenné teszi a benső egységesülés folyamatát.

Ez a dialektika érvényes a szellemi tevékenység valamennyi területére — teszem hozzá én. Mint ahogy nem lehet reális történelmi erők adottságaival szemben egy *Ratió*ból kiindulni, nem lehet egy elképzelt szocialista művészet vagy irodalom követelményeiből kiindulva élő művészek és költők alkotó tevékenységét szabályozni vagy irányítani. Illetve mindent lehet, lehet a lehetetlent is — a szocializmus sztálini korszaka azonban azt is bebizonyította, hogy egyet a leghatalmasabb, még a lélegzetvételt is kontrolláló államapparátussal se lehet: alattvalók, legszófogadóbb alattvalók ezernyi, buzgó erőfeszítéssel, de rendelésre készült apologetikus cikkek, könyvek, képek, szobrok százezrei nemhogy nem pótolják egyetlen igaz művészi szó értékét, hanem épp a tumultuózus sokaságukkal fedik fel a tátongó ürességet. A mélyből és szabadon feltörő, az egész embert kimondó, az embert önmagának visszaadó, igaz és csendes művészi szóznak a hiányát. A sztálini korszak a bizonyosság rá, hogy egy hatalmi erőforrásaiban korlátlan, gazdaságilag, politikailag és területi kiterjedésében óriási, vezető birodalom kulturálisan, képzőművészeti és irodalmi vonatkozásban az anakronisztikus, szűk látókörű, merev és legsötétebb, hipokrita provincializmus színvonalát képviselheti. Épp a többi, civilizált világot átjáró, a civilizált világ többi részében működő és alkotó művészeti és irodalmi áramlatokhoz, a XX. század emberének formanyelvéhez való viszonylatban.

Viszont egy adott történelmi pillanattól kezdve, akkor, amikor

a marxizmus—leninizmus — a legnyugateurópaibb forradalmi gondolatrendszer — helyébe valami ázsiai dalai láma zsarnoki dogmáit és ortodoxiáját intronizálták, a marxi és lenini eszmék, a legnagyobb új emberi remények Tájékoztató Irodának nevezett csillag-talan éjszakája idején, az elszigetelt, fejletlen, kicsi balkáni ország, a szocialista Jugoszlávia a maga eretnek szavával és dacával, a maga marxi és lenini — s jobb szót hamarjában nem tudok —, európai humánus és kulturális eszmékhez, hagyományokhoz és szándékokhoz való harcos hűségével egyedül képviselte az embert, a kulturát, a szocializmus erkölcsi presztizsét. És *de facto* jelentette is. *Ebben* a harcban, melyet közvetlen célkitűzésben egy kis ország népeinek az életéért, a mi szabad életünkhöz való jogunkért vívtunk, nyilván, és mindnyájunk számára nyilvánvalóan, még annál is több forgott kockán, mint a mi sorsunk. Ha máskor nem, hát ebben a harcban megtanultunk nagy, óriási, történelmi világtávlatokban számot vetni magunkkal, sorsunkkal és feladatainkkal. Meg kellett tanulnunk, és meg is tanultuk, nem pusztán a Balkánnak s nem is csak Európának, hanem kontinenseknek, ennek az egész keserves planétának, a földgolyónak minden sebet, kínját, csalódását és sorskérdését a magunk létéről és sorsától különválaszthatatlan összefüggésben tudni.

Ebből következik, hogy művészetben és irodalomban is minden világráamlatra érzékenyen, maximális befogadóképességgel reagál a mi avantgarde-unk — avantgarde vagyunk harcban állva a lokalizmus, regionalizmus, partikularizmus, a folklór, mindennemű hazai sár, bocskor és érzelmes álkultúra minden nyílt vagy rejtett kultuszával. Egy szenzibilitás nevében, mely a bocskorhoz való viszonyában „*dekadens*”, mely a ma és mindenkor nonkonformista Tito iskolájában keletkezett, s mely épp azért, mert emberi szolidaritást képviselő szocialista jugoszláv szenzibilitás, egyben a mai világ legkülönbözőbb, ellenséges táborokon belül élő kultúremberének, a mindenütt megtalálható kultúrembernek is a szenzibilitása.

Nincs okunk rá, Jugoszláviában senkinek sincs oka rá, hogy ne nevezze nevén a dolgokat, minden dolgot: ez a mai intellektuális és esztétikai szenzibilitás nem optimisztikus, nem a valóság igénléséből, nem boldog remények chiliasztikus mámorában, hanem tragikus élményekből teremtett, egykori nagy remények rémületes hájtörésében, csalódottságon és kétségeken nevelődött. Beszédében Tito is ennek a típusnak jellemző tulajdonságaként a kétségbeesést és távlatnélküliséget emlegeti. S joggal. Ami az utóbbi évtizedekben

szemünk láttára történt, amikor a szocializmus nevében gonosztevőknek deklaráltak és pusztulásra vagy akasztófára ítélték harcosokat, s amikor ugyancsak a legutóbbi időkben ugyancsak a szocializmus nevében egymás után „rehabilitálják” a meggyilkoltakat, ez bevallását jelenti annak, hogy a szavak, még a szocializmus is, elmentésen értelmezhetők. Bevallását jelenti a szörnyű krízisnek, intellektuális és morális krízisnek, mely nem kímélte meg az újkor legnagyobb reményét és leghumánusabb eszméjét, a forradalmi nemzetközi szocializmust sem. Az áldozatok posztumusz erkölcsi rehabilitálása semmiképp se alábecsülendő, sőt óriási lépés ki a sötétségből, előre, de önmaga még nem biztosíték arra, hogy sikerülni fog magának a szocializmus eszméjének a rehabilitálása, az eszme egykori vonzóerejének, humánus, kulturális és erkölcsi presztizsének a helyreállítása.

Mit érne, mit adhatna az embernek kép, szobor, vers, ha bennük ez az erkölcsi krízis, az értékeknek ez a tartós válsága közvetlenül vagy közvetve esztétikai szinten is kifejezésre nem jutna? Épp a leghaladóbb, az embertelen életfeltételek embertelenségét lázadóan átélő emberek életének központi tartalmát alkotta az, amit szárazon a szocializmus eszméjének szokás nevezni. Ennek az eszmének ez az objektíve ezer vonatkozásban tapasztalható erkölcsi válsága következményekkel jár az alkotó művészeknek a magatartására, akik — Tito szavával — „*elkülönülnek, magukba zárkoznak*”. Ezek a képzőművészek, írók a kétségessé vált objektív valóság ábrázolása helyett a maguk szubjektív zaklatottságát, az atombombától fenyegetett objektív világban való hontalanságukat, ezt a minden egyéb fölött domináló szenzációjukat akarják — mert kell — színek, vonalak és szavak mágiájának számtalan változatával kifejezni. Egy logikával, mely nem a kétszer kettő négy logikája, hanem a kétségeké, a jajkiáltásé, a rémületé és a követelésé, azé az emberé, aki nem tud belenyugodni egy életbe, amely világméretben nem hasonlít emberhez méltó, értelmes élethez. Külön nyelvük nem abból ered, hogy megszűntek „*társadalmi lények*” lenni, hanem épp ellenkezőleg, mind e mögött elevenen működik az a szubsztrátum, melynek neve az adott társadalom. Nosztalgikusan lázadnak egy állapot vagy konstelláció ellen, mely megfosztotta az embert a gondtalan, lelkes és *őszinte* igenlés boldog kiváltságától, illetve lehetőségétől.

Hogy az, ami eredetileg a „*társadalmi lény*” tragikusan fájdalmas elidegenedésének, magábataszítottágának autentikus művészi

(tehát egyéni) megnyilvánulása, nemzetközi divattá, egy erkölcsi és esztétikai magatartás pusztá külsőlegesen majmolásával, szimulálással, nemegyszer kontár kézben vagy rutinosan pusztá modorra lett és lesz — semmit se változtat azon, hogy ez a magatartás csak azért válhatott nemzetközi *divattá*, mert mint a művészi divatok mindig, ez a „*divat*” is valóságos fájdalomknak, valóságos szükségleteknek a parazitája és haszonélvezője. S mert nincs külön jugoszláv glóbusz, s mert épp a jugoszláv szocialista valóságban különleges intenzitással, szinte a magunk bőrén kellett átélnünk az úgynevezett szocialista tábor minden erkölcsi, politikai és esztétikai eltorzulását, s mert állandóan a bennünket fenyegető, eltorzult táboron kellett tartanunk a szemünket, szükségképpen semmi se lehet számunkra idegenebb és lehetetlenebb, mint Voltaire *Candide*-jával csak élvezni kertünk szépségeit, és semmi se lehetett számunkra távolibb, mint a többi világgal a szolidaritást megtagadó elégedett „*egészség*”, vagy mint az aszkézis fegyelme alól felszabaduló reneszánsz-kori embernek a realitásban és a realitás ábrázolásában való gyönyörűsége.

Az absztrakt művészet nem olyan értelemben elvont, hogy elvonatkoztat a világtól, hanem — amennyiben nem pusztá modor, nem epigonok kisebb vagy nagyobb kézügyessége — egy meghatározott, tragikus világkonstelláció iránti pozitív és intenzív viszonynak a vizionárius formanyelve.

Ami nekem gyakorlatilag döntő fontosságúnak látszik Tito kultúrpolitikai fejtegetéseiben, az annak a hangsúlyozott megállapítása, hogy a szocialista Jugoszláviában nincs és nem lehet arról szó, ami csak a kultúra iparosainak vágyalma: szó se lehet semmiféle fölülről diktált, az állam hatalmi szerveivel kötelezővé tett „*vonalról*” művészetben és irodalomban. Ami azonban — Tito szerint is — sürgősen kötelező, az a félelmesen elburjánzó ponyva, a pusztító és romboló giccs elleni szisztematikus harc — harc a hazugság minden formája ellen, minden ellen, ami felemás, ami csak modor, harc a melodramatikus, az érzelmes, az elringató frázis, a „*harcias*”, a „*szocialista*” frazeológia álruhájában megjelenő deklamáció, az állítólagos elmaradt közönség színvonalához „*alkalmazkodó*”, közérthető hízelgés ellen egyaránt.

BIBLIOGRÁFIA

TITO MŰVEI MAGYARUL A VAJDASÁGBAN

1945—1979

CSÁKY S. PIROSKA

Már több ízben történt kísérlet Tito életművének bibliográfiai felmérésére. Az eddig megjelent és készülő félben levők mellett személyi bibliográfiák is rendelkezésünkre állnak már: Đurđevka Ljubibratić: *Titova dela izdana u Vojvodini : Bibliografija : 1944—1971.* — Novi Sad : Biblioteka Matice srpske, 1973. és Csáky S. Piroška: *Titova dela na mađarskom jeziku* — Bibliotekarski godišnjak Vojvodine, XV. évf. 1977. 7—18. 1.

Mindkét bibliográfia anyaga kiegészítésre szorul részben az időhatár, részben pedig az anyag megválogatása miatt. Đ. Ljubibratić csak azokat a műveket vette fel, amelyeken Tito neve szerzőként jelentkezett, illetve ha társszerzőként, akkor a háromnál több szerző művét már nem sorolta be. Az anyagot betűrendbe állította, így a magyar nyelvű művek beleolvadtak a törzsanyagba. Azért láttuk indokoltnak külön kiemelni a Vajdaságban magyar nyelven megjelent Tito műveket és a róla szóló kiadványokat is, hogy összegezzük — esetleg felmérjük: hogyan ismerhette meg az olvasó anyanyelvén is ezt az óriási életművet.

A mellékelt bibliográfia egy helyen szeretné bemutatni azokat a magyar nyelvű monografikus kiadványokat, amelyekben Tito elvtárs cikkeivel találkozhat az olvasó. Nemcsak az egyedi műveket soroljuk be, hanem a több szerző munkáit tartalmazó gyűjteményes műveket és a szerzői közösségek kiadványait is (pl. a kongresszusi dokumentumokban fellelhető írásait). Teljességre törekedtünk, bár bizonyos, hogy a további kutatások pótolni fogják az eddig feltárt anyagot.

A Titóról szóló kiadványok egybegyűjtésekor nem vettük figyelembe az antológiák, iskolai tankönyvek, naptárak anyagát.

Az anyaggyűjtést a meglévő adattárak alapján végeztük, a bib-

liográfiai leírást pedig legtöbb esetben a kiadványokról. A bibliográfiai leírás a nemzetközi szabvány alapján készült [ISBD (M)], az adatok sorrendjét a szabvány szakaszai határozták meg, éppúgy a központosítás szimbólumait is. Az ISBD(M) központosításában használt szimbólumok a szokásos központosítási jelek, de használatuk és funkciójuk eltér a helyesírásnak megfelelő használattól.

A bibliográfia időrendben közli a műveket, azon belül pedig a szerző műveit betűrendben. Nem választottuk külön az önálló műveket a gyűjteményes kiadványokban megjelent írásoktól, így következetesen betarthattuk az időrendet.

Az időrendi közlés lehetővé teszi az olvasó számára, hogy figyelemmel kísérje a felszabadulás utáni évektől kezdve, hogyan ismerkedett meg a vajdasági magyar olvasó Josip Broz Tito alkotásaival, a szocialista öngazgatás, a békés együttélés, a testvériség-egység, az elnemi kötelezettség politikai irányvonalának kialakulásával.

BIBLIOGRÁFIA

1945.

1. *Tito beszél* : I. / [Fordította Kek Zsigmond]. — Noviszád : Budutynoszt, 1945 (Noviszád : Szabad Vajdaság nyomdája) . — 32 l. ; 19 cm
A szerb nyelvű kiadás címe: Tito govori
Tartalom: A győzelem ünnepe : 1945 május 9-én elhangzott rádió-beszéd. Zágrábban 1945 május 21-én elhangzott rádió-beszéd. Lyublyanában 1945 május 26-án elhangzott beszéd. A szovjet—jugoszláv barátsági szerződés ratifikálása alkalmából. Az AVNOJ 1945 július 10-iki ülésén elhangzott beszéd.
Engedélyezve a vajdasági katonai cenzúra által 55/45 sz. alatt. Nyomtatva 8000 pl. cirill; 2500 pl. latin betűkkel és 3000 pl. magyar nyelven. A nyomtatás befejeződött 1945. július 10-én.
Fűzve
2. *A leigázott jugoszláv népek szabadságharca* / Broz József Tito. — S. n. : A N.O.V.J. III. hadseregének propaganda osztálya, [1945] (Új Dunántúl : A Kommunisták Pártja nyomdája). — 16 l. ; 23 cm

156570

156570

BROZ JÓZSEF

TITO

**A leigázott jugoszláv
népek
szabadságharca**

Kiadja: A N. O. V. J. III. hadseregének propaganda osztálya

Eredeti címe: Borba naroda porobljene Jugoslavije
Fűzve

3. *Népek harca a leigázott Jugoszláviában / Tito.* — Noviszád : Szabad Vajdaság, [1945] (Szubotica : Minerva) . — 32 l. ; 19 cm

Eredeti címe: Borba naroda porobljene Jugoslavije
Fűzve

1947.

4. *A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság népgazdasága fejlesztésének Ötéves Terve az 1947—1951 években / Broz Joszip Tito, Hebrang Andrija, Kidrics Borisz [Boris Kidrič], Krsztulovics [Krstulović] Vicko beszéde a JSZNK szkupstinájában az ötéves terv törvényjavaslatának benyújtásakor.* — Noviszád : Magyar Szó, 1947 (Noviszád : Budutynoszt nyomdavállalat). — 155 l. ; 21 cm

A felszólalás címe: O petogodišnjem planu
Fűzve

5. *A Népfront egyetemes népi politikai szervezet : Jugoszlávia Népfrontja II. kongresszusán tartott beszámoló / Tito.* — Beograd : A JSZNK Újságíró Szövetség Újság és Lapkiadó Vállalata, 1947. — 45 l. ; 19 cm

Eredeti címe: Narodni front kao općenarodna politička organizacija
Fűzve

1948.

6. *Jugoszlávia felszabadító harca : 1941—1945 / Joszip Broz Tito ; [fordította Herceg János].* — Noviszád : Testvériség-Egység, 1948. — 282 l. : ill. ; 20 cm (Tito [művei] ; 1)

Eredeti címe: Borba za oslobođenje Jugoslavije
Fűzve és bőrkötésben

7. *Jugoszlávia rágalmaszásának igazi okai : A JSZNK Szkupstinájában a költségvetési vita során 1948. december 27-én*

megtartott expozé / Joszิป Broz Tito marsall Jugoszlávia miniszterelnöke . — Beograd : [Tájékoztató Iroda], 1948 (Szubotica : Minerva) . — 48 1. ; 15 cm

A borítólapon az évszám 1949.

Szerb nyelven: Ekspoze na Četvrtom vanrednom zasedanju Narodne skupštine FNRJ.

Fűzve

8. *Jugoszlávia Kommunista Pártja Központi Vezetőségének politikai beszámolója a JKP V. kongresszusán.* — Beograd : A Szerb NK Miniszterelnöksége Tájékoztatásügyi hivatalának kiadása, 1948 (Szubotica : Minerva). — 163 1. ; 18 cm

Eredeti címe: Politički izveštaj Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije

Fűzve

1949.

9. *A nacionalizmusról és internacionalizmusról / Tito.* — Beograd Jugoslovenska knjiga, 1949. — 15 1. ; 20 cm
Szerb nyelven: O nacionalizmu i internacionalizmu

10. *A népi ifjúság feladatai : A SZKOJ a Népi Ifjúság egyesítõ kongresszusán 1948 december 15-én elhangzott beszéd / Tito .* — Beograd : [Jugoslovenska knjiga], 1949. — 18 1. ; 15 cm

Szerb nyelven: Govor na zajedničkom kongresu SKOJ-a i Narodne omladine

Fűzve

11. *A szocialista országok közötti viszonyokról : Szerbia Kommunista Pártjának II. kongresszusán 1949 február 21-én tartott beszédek / Tito marsall, Pijade Mosa.* — Beograd : Jugoslovenska knjiga, 1949 (Zagreb : Tisak štamparije novina). — 54 1. ; 17 cm

Szerb nyelven: O odnosima između socijalističkih zemalja

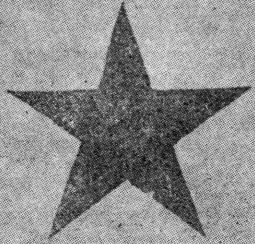
Fűzve

12. *Az új Jugoszlávia építése : Elsõ könyv / Joszิป Broz Tito ; [Fordította Herceg János].* — Novisád : Bratsztvo-je-

- dinsztvo, 1949 (Zrenjanin : Oktobar nyomda). — 267 1.
: 1 ill. ; 20 cm
(Joszิป Broz Tito [művei] ; 2)
Szerb nyelven: Izgradnja nove Jugoslavije, knj. 1.
Fűzve és bőrkötésben
13. *Az új Jugoszlávia építése* : Második könyv / Joszิป Broz Tito ; [Fordította Herceg János]. — Noviszád : Bratsztvo-jedinsztvo, 1949 (Noviszád : Zmaj nyomda). — 147 1.
: 1 ill. ; 20 cm
(Joszิป Broz Tito [művei] ; 3)
Szerb nyelven: Izgradnja nove Jugoslavije, knj. 2.
Fűzve és bőrkötésben
14. *Beszéd Jugoszlávia Népfrentja III. kongresszusán* / Joszิป Broz Tito ; [Fordította Keszég József]. — Noviszád : Bratsztvo-jedinsztvo, 1949 (Noviszád : Zmaj nyomda) .
— 60 1. ; 16 cm
(Politikai kiskönyvtár ; 1)
Szerb nyelven: Politički referat na Trećem kongresu Narodnog fronta Jugoslavije
A fedőlapon a cím: Beszámoló a Jugoszláv Népfrent III. kongresszusán
Fűzve
15. *Egy áruló és kém igazi arca* / Joszิป Broz Tito . — Beograd : s.n., 1949. — 16 1. ; 15 cm
Szerb nyelven: Pravo lice jednog izdajnika i špijuna [Slobodan Ivanović Laleról]
Fűzve
16. *Jugoszlávia forradalmi átalakulásáról* / Joszิป Broz Tito ; [Fordította Bogdánfi Sándor, Sulhóf József] . — Noviszád : Bratsztvo-jedinsztvo, 1949 (Noviszád : Bratsztvo-jedinsztvo nyomda). — 72 1. ; 19 cm
(Korunk Kérdései ; 11 ; Híd Könyvek)
Szerb nyelven: Revolucionarni preobražaj Jugoslavije
A címlapon a kiadás éve: 1948.
Fűzve

151497

T I T O



nepek harca
a leigázott jugoszláviában

A SZABAD VAJDASÁG KIADISA NOVEMBER

1950.

17. *Támaszkodjunk saját erőnkre!* / Tito marsall beszéde a titovouzsicei választási népgyűlésen. — Noviszád : Testvériség-Egység, 1950 (Noviszád : Zmaj nyomda) . — 29 1. ; 16 cm + a szerző arcképe (Politikai Kiskönyvtár ; 11) Szerb nyelven: Ostvarimo socijalizam u našoj zemlji Fűzve

1951.

18. *A Jugoszláv Hadsereg megteremtése és fejlődése* / Joszip Broz Tito ; [Fordította Kollin József] . — Újvidék : Testvériség-Egység, 1951 (Újvidék : Zvezda nyomda) . — 386 1. ; 20 cm + a szerző arcképe Szerb nyelven: Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije A fedőlapon a kiadás éve: 1952 Fűzve és bőrkötésben
19. *Jugoszlávia Kommunista Pártjának V. kongresszusa* : Jelentések és beszámolók / [Fordította Hornyik János, Sulhóf József, Steinitz Tibor, Lőrinc Péter, Korom Tibor, Dr. Hock Rezső] . — Újvidék : Testvériség-Egység, 1951. — 475 1. ; 24 cm
A JKP vezetőségének beszámolója : Politikai beszámoló / előadó Joszip Broz Tito. — 7—118 1.
Fűzve

1952.

20. *Az új Jugoszlávia építése* / Joszip Broz Tito ; [Fordította Kolozsi Tibor]. — Újvidék : Testvériség-Egység, 1952 (Újvidék : Budutynoszt nyomda). — 374 1. ; 20 cm + a szerző arcképe (Joszip Broz Tito [művei] ; 3) Szerb nyelven: Izgradnja nove Jugoslavije, knj. 3. Fűzve és bőrkötésben
21. *Tito marsall ünnepi beszámolója tízéves néphadseregünkről.* — Noviszád : Magyar Szó, 1952 (Noviszád : Zvezda nyomda). — 55 1. ; 20 cm

Szerb nyelven: Desetogodišnjica naše narodne armije
A cím a fedőlapon: Tízéves néphadseregünk
Fűzve

22. *Tito marsall válaszai külföldi és hazai sajtótudósítók kérdéseire* : 1951 / Fordította Korom Tibor. — Újvidék : Testvériség-Egység (Újvidék : Budutynoszt nyomda) . — 128 l. ; 21 cm + a szerző arcképe
Szerb nyelven: Odgovori maršala Tita na pitanja dopisnika strane i domaće štampe u 1951 godini
Fűzve
- 1953.
23. *Jugoszlávia Kommunistaínak harca a szocialista demokráciáért* : A Jugoszláviai Kommunista Szövetségének (Jugoszlávia Kommunista Pártjának) hatodik kongresszusa / Fordította Kolozsi Tibor, Bogdánfi Sándor, Kollin József, Hornyik János, Kovács Károly, Vukovics Géza. — Újvidék : Testvériség-Egység, 1953 (Újvidék : Zmáj nyomda) . — 354 l. ; 21 cm + 1 fénykép
Jugoszlávia kommunistaínak harca a szocialista demokráciáért / Joszip Broz Tito [beszéde]. — 7—118 l.
Szerb nyelven: Borba Komunista Jugoslavije za socijalističku demokratiju
Félvászon
- 1956.
24. *A koegzisztenciáról* : Joszip Broz Tito felszólalása az indiai parlamentben 1954. december 22-én, beszéde a moszkvai Dinamo sportpályán 1956. június 20-án és a belgrádi pályaudvaron 1956. június 28-án és a közös nyilatkozatok / Fordította Kovács Károly. — Novisád : Magyar Szó, 1956. — 63 l. ; 18 cm
(Időszerű könyvek)
Cím a fedőlapon: A koegzisztenciáról : Tito beszédek
Szerb nyelven: O koegzistenciji
Vászonkötés

- [A Kommunisták Szövetsége Központi Vezetőségének VI plénuma : 1956 március 13. és 14. — Noviszád : Magyar Szó, 1956 (Noviszád : Zvezda nyomda). — 71 1. : ill. ; 23 cm
Tito elvtárs megnyitó beszéde . — 3—9 1.
Újságmellékletként jelent meg
Fűzve]
25. *A szocializmus időszerű kérdéseiről és a nemzetközi helyzetről / Josip Broz Tito.* — Noviszád : Magyar Szó, 1956. — 20 1. ; 24 cm
(Politikai füzetek ; 6)
Elhangzott 1956. XI. 11-én
Szerb nyelven: O aktuelnim pitanjima socijalizma i međunarodnoj situaciji
Fűzve
- 1958.
26. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség feladatai / A címlapot tervezte Hangya András.* — Noviszád : Forum, 1958. — 116 1. ; 17 cm
(Időszerű könyvek)
Szerb nyelven: Zadaci Saveza komunista
Fűzve, borítóval
- 1959.
27. *A Jugoszláv Kommunista Párt 40. évi forradalmi harca : Beszámoló a JKSZ Központi Vezetőségének ünnepi ülésén, 1959. április 10-én a Párt alapításának 40. évfordulója alkalmából / [A címlapot tervezte Hangya András] .* — Noviszád : Forum, 1959. — 52 1. ; 17 cm
(Időszerű könyvek)
Szerb nyelven: Četrdeset godina revolucionarne borbe Komunističke partije Jugoslavije
Fűzve, borítóval
- 1960.
28. *A Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének V. kongresszusa / fordították Kollin József, Kovács Károly és*

Vukovics Géza ; sajtó alá rendezte Kovács János ; a fedőlap Petrović Boško festőművész, a címszöveg Eszter József munkája. — Novi Sad : Forum, 1960 (Novi Sad : Forum nyomda). — 299 l. ; 21 cm

(Politikai könyvtár)

A szocializmus építése és a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének szerepe és feladatai / Josip Broz Tito. — 13—92 l. Josip Broz Tito kongresszusi záróbeszéde. — 297—299 l.

Félvászon

1961—1977.

29—44. *Beszédek és cikkek* / Josip Broz Tito ; fordította Bogdánfi Sándor ; A fedőlapot Miša Nedeljković tervezte. — Novi Sad : Forum, 1961—1977 (Novi Sad : Forum nyomda). — 1—16 kötet ; 20 cm

(Tito összegyűjtött művei ; 1—16)

Kötet 1: 1941. VIII. 10. — 1945. VII. 7. — 1961. — 446 l. + a szerző arcképe + 1 fakszimil

Kötet 2: 1945. VIII. 8. — 1946. XII. 31. — 1962. — 425 l. + a szerző arcképe

Kötet 3: 1947. I. 1. — 1948. VIII. 13. — 1962. — 461 l. + a szerző arcképe

Kötet 4: 1948. VIII. 18. — 1950. II. 17. — 1962. — 393 l. + a szerző arcképe

Kötet 5: 1950. II. 18. — 1951. III. 3. — 1963. — 403 l. + a szerző arcképe

Kötet 6: 1951. III. 10. — 1951. XII. 31. — 1963. — 383 l. + a szerző arcképe

Kötet 7: 1952. I. 1. — 1952. XII. 31. — 1964. — 371 l. + a szerző arcképe

Kötet 8: 1953. I. 1. — 1953. XII. 31. — 1964. — 431 l. + a szerző arcképe

Kötet 9: 1954. I. 1. — 1954. XI. 29. — 1965. — 356 l. + a szerző arcképe

Kötet 10: 1954. XI. 30. — 1956. I. 31. — 1966. — 403 l. + a szerző arcképe

Kötet 11: 1956. II. 1. — 1957. XII. 28. — 1966. — 503 l. + a szerző arcképe

- Kötet 12: 1958. I. 1. — 1958. XII. 31. — 1968. — 465 1. + a szerző arcképe
 Kötet 13: 1958. XII. 23. — 1959. IX. 16. — 1969. — 411 1. + a szerző arcképe
 Kötet 14: 1959. IX. 17. — 1960. IX. 11. — Újvidék : Forum, 1970 . — 365 1. + a szerző arcképe
 Kötet 15: 1960. IX. 12. — 1961. VI. 29. — Újvidék : Forum, 1971. — 448 1. + a szerző arcképe
 Kötet 16: 1961. VII. 4. — 1962. XI. 18. — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1977. — 425 1.

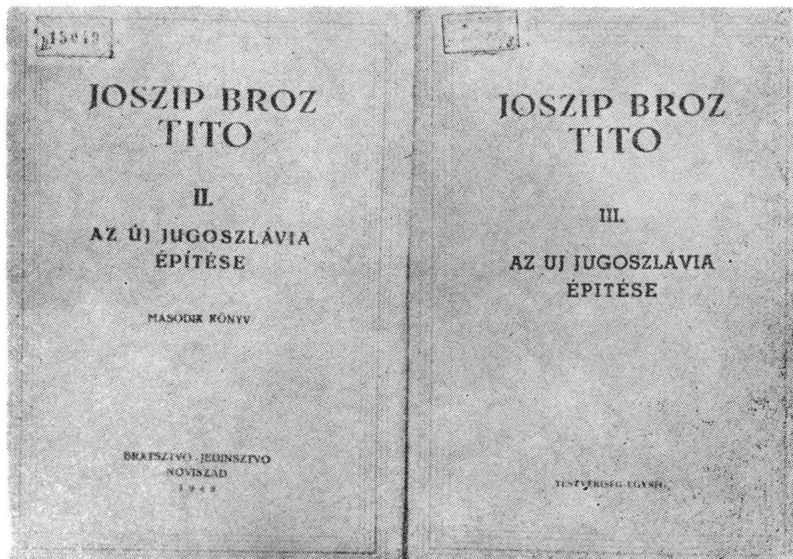
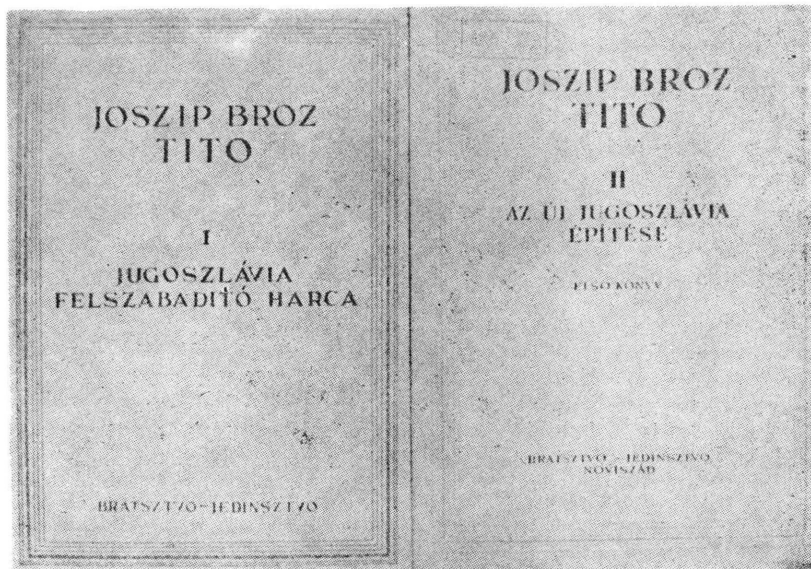
A szerb kiadás címe: Govori i članci
 Vásznonkötés, kisebb példányszámban bőrben is

1962.

45. *Időszerű társadalmi és gazdasági kérdések, intézkedések / fordította Jancsics Miklós, Kollin József, Kovács Károly ; sajtó alá rendezte Lukó András. — Novi Sad : Forum, 1962 (Novi Sad : Forum Nyomda). — 139 1. ; 17 cm (Időszerű Könyvek)*
 A tartalomból:
 A Jugoszláv Kommunista Szövetség vezetőségeihez és tagjaihoz. — 5—17 1. Tito köztársasági elnök beszéde a spliti nagygyűlésen 1962. május 6-án. — 19—44 1.
 Fűzve
46. *A J[ugoszláv] K[ommunista] Sz[övetség] Központi Vezetőségének VI. plénuma / Fordította Jancsics Miklós, Kollin József, Kovács Károly ; sajtó alá rendezte Lukó András. Novi Sad : Forum, 1962 (Novi Sad : Forum Nyomda). — 198 1. 17 cm (Időszerű könyvek)*
 Tito főtitkár felszólalása. — 7—22 1.
 Fűzve

1963.

47. *A társadalmi igazgatás Jugoszláviában : cikkek és beszédek gyűjteménye 1950—1960 / Fordította Varga László. —*



Novi Sad : Forum, 1963 (Novi Sad : Forum Nyomda) . — 504 1. ; 20 cm

A mű eredeti címe: Društveno upravljanje u Jugoslaviji : zbornik članaka i govora 1950—1960

A tartalomból:

A gazdasági vállalatok munkásigazgatásáról : a Szövetségi Népképviselőház 1950. június 27-i ülésén elhangzott beszéd / Josip Broz Tito. — 9—40 1. A decentralizálásról és a demokratizálásról : a JKSZ VI. kongresszusán felolvasott beszámolóbból / Josip Broz Tito. — 67—72 1. A munkástanácsok első kongresszusán elhangzott beszéd / Josip Broz Tito. — 316—324 1. Az állami és politikai rendszer és a társadalmi igazgatás fejlődése : a JKSZ VII. kongresszusán felolvasott beszámolóbból / Josip Broz Tito. — 355—361 1. A munkás- és társadalmi öngazgatásról : (válogatott gondolatok) / Josip Broz Tito. — 384—394. A szocialista gazdasági viszonyok fejlődése a munkás- és társadalmi öngazgatás jelentősége : a JDNSZSZ V. kongresszusán felolvasott beszámolóbból / Josip Broz Tito. — 434—446 1. A munkásöngazgatás bevezetésével megkezdődött hazánkban a szocialista demokrácia és a szocialista viszonyok gyorsabb és erőteljesebb fejlődése : Tito elnök üzenete a munkásöngazgatás 10. évfordulója alkalmából 467—470 1. Utószó /Dr. Mirko Perović. — 473—500 1. Félvásznonkötés

1964.

48. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség Központi Vezetőségének VI. plénuma.* — Novi Sad : Magyar Szó, 1964 (Novi Sad : Forum Nyomda) . — 45 1. 21 cm
Tito elnök zárószavai. — 37—38 1.
Fűzve

1965

49. *A [Jugoszláv] K[ommunista] Sz[övetség] VIII. kongresszusa* : Beograd 1964. december 7—13. / Fordítók Bodrits István, Bogdánfi Sándor, Jancsics Miklós, Kollin József,

Vukovics Géza ; A fedőlapot Kapitány László tervezte.
— Novi Sad : Forum, 1965 (Novi Sad : Forum Nyomda).

— 7, 306 1. : ill. ; 20 cm

Szerb nyelven: Osmi kongres Saveza komunista Jugoslavije
A tartalomból:

A Kommunista Szövetség szerepe a szocialista társadalmi viszonyok továbbépítésében, a nemzetközi munkásmozgalom s a világbékéért és szocializmusért vívott harc időszakos problémái / Josip Broz Tito. — 1—56 1. Josip Broz Tito záróbeszéde. — 295—297 1.

Vászon- és bőrkötésben

1966.

50. *A Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének hatodik kongresszusa* / Fordította Bodrits István, Hornyik György, Jancsics Miklós, Kollin József . — Novi Sad : Forum, 1966 (Novi Sad : Forum Nyomda). — 183 1. ; 20 cm

Szerb nyelven: Šesti kongres Socijalističkog Saveza radnog naroda Jugoslavije

Josip Broz Tito köztársasági elnök beszéde a JDNSZSZ hatodik kongresszusán. — 7—17 1.

Fűzve és félvászonkötésben

51. *A Kommunista Szövetség időszakos problémái a reform végrehajtásáért vívott harcban* : A JKSZ Központi Vezetőségének III. plénuma / Fordította Jancsics Miklós és Kollin József ; sajtó alá rendezte Lukó András. — Novi Sad : Forum, 1966 (Novi Sad : Forum Nyomda) . — 144 1. ; 17 cm

(Időszzerű könyvek)

Dolgozóink elvárják tőlünk, hogy végrehajtsuk azt, amiről beszélünk. A Kommunista Szövetség időszakos problémái a reform végrehajtásáért vívott harcban : Vitatételek / Josip Broz Tito. — 8—50 1. A határozat a kommunisták tevékenységének a törvénye : Tito főtitkár záróbeszéde. — 133—141 1.

Fűzve, borítóval

1968.

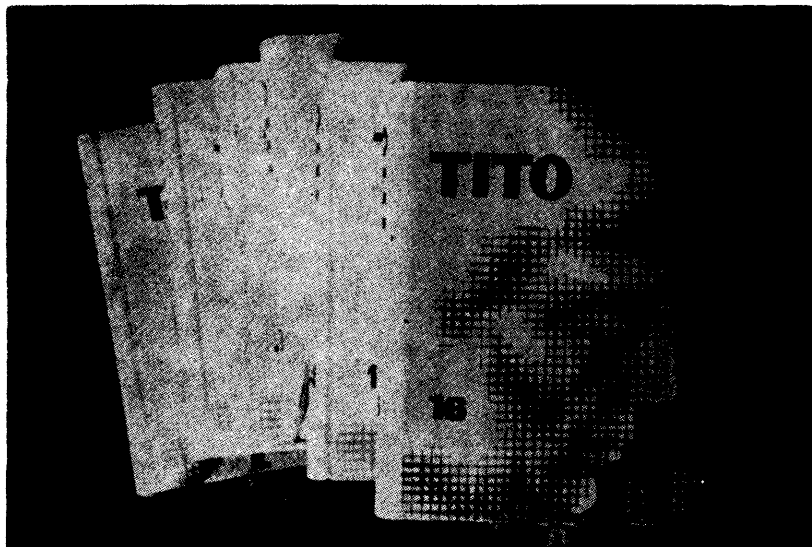
52. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948—1968 között* : Dokumentumgyűjtemény / Fordítók Jancsics Nikola, Kollin József ; [Bevezetés: Dževald Mujezinović]. — Újvidék : Forum, 1968 (Újvidék : Forum Nyomda). — 270 1. ; 20 cm
Szerb nyelven: Savez komunista Jugoslavije u međunarodnom radničkom pokretu 1948—1968.
A tartalomból:
Részletek Josip Broz Titónak a Szövetségi Szkupstinában elhangzott beszédéből. — 84—87 1. Részletek Josip Broz Titónak a JKSZ KB V. plénumán 1963 május 18-án tartott beszámolójából. — 110—121 1.
Vászonkötés

1969.

53. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség kilencedik kongresszusa* / Fordította Bodrits István, Bozsoki Ernő, Hornyik György, Jancsics Miklós, Kollin József, Kovács János, Lovas István, Magossy László, Siflis Lajos. — Novi Sad : Forum, 1969 (Novi Sad : Forum Nyomda). — 475 1. ; 19 cm
Szerb nyelven: Deveti kongres Saveza komunista Jugoslavije
A tartalomból: A Jugoszláv kommunisták forradalmi harcának ötven esztendeje / Josip Broz Tito
Fűzve

1970.

54. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség választmányának első ülése* / fordította Bodrits István, Hornyik György, Korpa Béla, Pilcz Nándor ; a fordítást átnézte Uta Csaba ; a fedőlapot Kapitány László tervezte. — Újvidék : Forum, 1970 (Újvidék Nyomda). — 261 1. ; 17 cm
Josip Broz Tito felszólalásai: Tito elnök megnyitó beszéde. Tito elnök záróbeszéde. — 7—20 1.
Fűzve



1972.

55. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség Választmányának második ülése / Fordította Bodrits István, Hornyik György, Jancsics Miklós, Magossy László ; a fedőlapot Kapitány László tervezte. — Újvidék : Forum, 1972. (Újvidék : Forum Nyomda). — 165 l. 19 cm*
 Josip Broz Tito felszólalásai : Tito elnök megnyitó beszéde. — 9—12 l. Tito Elnök záróbeszéde. — 13—23 l.
 Fűzve

1974.

56. *A JKSZ elnöke, Josip Broz Tito beszámolója a JKSZ tizedik kongresszusán és határozatok. — Újvidék ; Forum, 1974 (Újvidék : Forum Nyomda). — 498 l. ; 19 cm*
 Vásznonkötés

1975.

57. *A JKSZ elnöke, Josip Broz Tito beszámolója a JKSZ tizezedik kongresszusán (1974. május 27—30) : Elfogadott*

dokumentumok / Fordította Bodrits István, Bozsoki Ernő, Hornyik György... — Újvidék : Forum, 1974 (Újvidék : Forum Nyomda). — 308 l. 19 cm

A fedőlapon a cím: A JKSZ tizedik kongresszusa : Dokumentumok

Fűzve

1976.

58. *Tito elnök Újvidéken* / fordította Sztancsics András, Pilcz Nándor, Bozsoki Ernő, Saffer Pál ; a borítót Kapitány László tervezte. — Újvidék : Forum, 1976 (Újvidék : Forum Nyomda). — 48 l. : ill. ; 20 cm

Szerb nyelven: Poseta predsednika Josipa Broza Tita Novom Sadu

Fűzve

59. *Tito elnök beszélgetése Dara Janeković újságíróval* : Megjelent a Vjesnikben 1976. február 2-án / Fordította Bodrits István, Bozsoki Ernő. — Újvidék : Forum, 1976 (Újvidék : Forum Nyomda). — 38 l. 17 cm

Szerb nyelven: Razgovor predsednika Josipa Broza Tita sa novinarkom Darom Janeković

Fűzve

1977.

60. *Tito a Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi útjáról*. — Újvidék : A VKSZ TB Politikai Tanulmányi és Marxista Oktatási Központja, 1977 (Szabadka : Minerva Nyomda 1978). — 135 l. 21 cm

(A VKSZ TB Politikai Tanulmányi és Marxista Oktatási Központja ; 6)

Szerb nyelven: O revolucionarnom putu SK Jugoslavije

Fűzve

61. *A JKSZ a szocialista öngazgatás fejlődésének új szakaszában* : Válogatás Josip Broz Titónak a JKSZ IX. kongresszusa utáni beszédeiből / Válogatta Dr Aleksandar Se-

kulic ; Fordította Bodrits István, Bozsóki Ernő, Garai László... — [Újvidék] : Forum Könyvkiadó ; a VKSZ KB Politikai Tanulmányi és Marxista Képzés Központja, 1977 (Szabadka : Minerva nyomda). — 608 l. 21 cm
Fűzve

62. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség tizenegyedik kongresszusa* : Dokumentumok / Fordították Bálint István, Bóka Ferenc, Engler Lajos, Fehér István, Garai Béla, Gyarmati József, Hornyik György, Kollárs István, Kovács János, Madarász András, Magossy László, Pilcz Nándor, Polyvás József, Sinkovits Péter, Szajkó Margit; a fedőlapot Kapitány László tervezte. — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1978 (Újvidék : Forum Nyomda). — 793 l. ; 20 cm

A tartalomból:

Josip Broz Titónak, a JKP elnökének záróbeszéde. — 9—15 l. Josip Broz Titónak, a JKSZ elnökének beszámolója : a JKSZ a szocialista öngazgatású és el nem kötelezett Jugoszlávia továbbfejlesztéséért folytatott harcban. — 16—92 l.

Fűzve

1979.

63. *Beszéd a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség nyolcadik kongresszusán* : Belgrádban, 1978. november 21-én / Josip Broz Tito. A belpolitikai és a nemzetközi helyzet időszerű kérdései : Vitaindító a JKSZ KB 1978. december 19-én Belgrádban megtartott második ülésén / Vladimir Bakarić. A JKSZ KB 1979. évi irányadó munkaprogram-javaslatának megindoklása : Elhangzott a JKSZ KB 1978. december 19-én megtartott második ülésén / Branko Mikulić ; fordította Bálint István, Pilcz Nándor — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1979. (Újvidék : Forum Nyomda). — 59 l. ; 19 cm

(JKSZ : Dokumentumok)

Fűzve

64. *A Jugoszláv Kommunista Szövetség forradalmi harcának hatvan éve* : Beszámoló a Jugoszláv Kommunista Párt il-

letve a Jugoszláv Kommunista Ifjúsági Szövetség illetve a Szocialista Ifjúsági Szövetség és a forradalmi szakszervezetek megalakulása 60. évfordulója tiszteletére, 1979. április 19-én Belgrádban megtartott díszülésen / Josip Broz Tito. — Újvidék : Forum Könyvkiadó ; Magyar Szó, 1979 (Újvidék, Forum Nyomda). — 43 l. ; 20 cm
Fűzve

66. *Tito, a hadvezér* / Szerkesztő bizottság Stevo Maoduš, Pero Morača, Mensur Serefović... ; fordította Kovács János; A fedőlapot Kapitány László tervezte. — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1979. (Forum Nyomda Újvidék :). — 237 l. ; 19 cm
A tartalomból: Tito, a hadtudományok első doktora ; Tito katonai munkásságáról
Fűzve

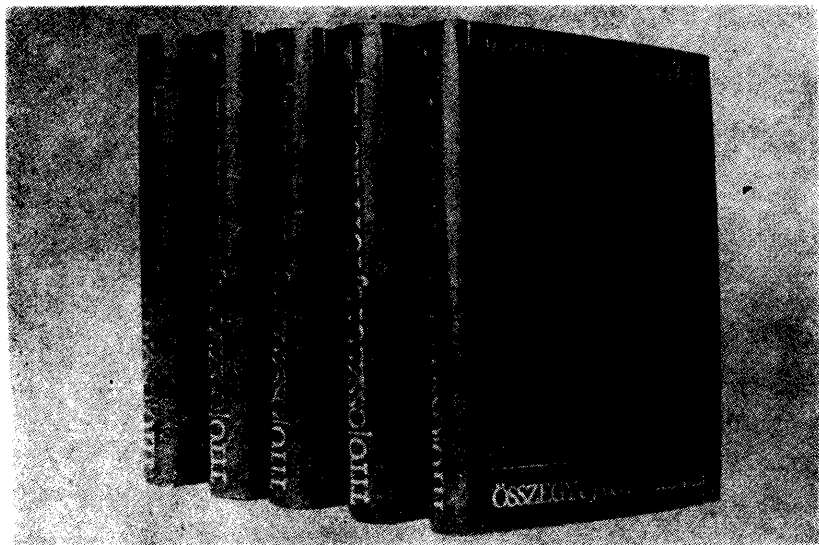
66.—70.

Josip Broz Tito összegyűjtött művei / A magyar kiadás fő- és felelős szerkesztője Fehér Kálmán. Készült a belgrádi Legújabbkori Történettudományi Intézet gondozásában. — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1979 (Újvidék : Forum Nyomda). — 5 kötet : ill. ; 22 cm

Kötet 1: 1926. május — 1928. augusztus / A kutatást irányította, a kötetet sajtó alá rendezte, a jegyzeteket, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította Dr Ubavka Vujošević ; fordította Garai László, Magossy László, Saffer Pál. — 44, 339 l. 16 kép és faksimile

Kötet 2: 1928. augusztus — 1935. március / A kutatást irányította, a kötetet sajtó alá rendezte, a jegyzeteket, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította Dragica Lazarević ; fordította Bálint István, Fehér István, Fischer Jenő, Junger Ferenc, Nagy József. — 11, 402 l., 17 kép és faksimile

Kötet 3: 1935. március — 1937. november / A kutatást irányította, a kötetet sajtó alá rendezte, a jegyzeteket, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította Dr Pero Damjanović, Dragica Lazarević



; fordította Garai László, Magossy László, Pilcz Nándor. — 18, 350 l., 17 kép és fakszimile

Kötet 4: 1937. december — 1939. augusztus / A kutatást irányította, a kötetet sajtó alá rendezte, a jegyzeteket, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította Dr Pero Damjanović, Julijana Vrčinać ; fordította Bálint István, Fehér István, Fischer Jenő, Garai Béla, Gyarmati József, Habram Károly, Nagy József, Dr Sztáncsics András. — 15, 415 l., 16 kép és fakszimile

Kötet 5: 1939. szeptember — 1940. szeptember / A kutatást irányította, a kötetet sajtó alá rendezte, a jegyzeteket, az időrendi és egyéb mutatókat összeállította Dr Pero Damjanović ; fordította Garai László, Magossy László, Pastyik László. — 19, 367 l., 24 kép és fakszimile

A mű eredeti címe: Josip Broz Tito: Sabrana djela
Műanyagkötés

MŰVEK TITÓRÓL

1. *Hősünk Tito* / Zene és szöveg Josip Slavenski. A párt lobogója / Zene Oskar Danon ; szöveg Čedomir Minderović. — Noviszád : Bratstvo-Jedinstvo, 1950. — 4 l. ; 30 cm
Eredeti címe: Heroj Tito
Fűzve

- DEDIJER, Vladimir
2. *Napló I.* / Vladimir Dedijer ; fordította Dr Hock Rudolf. — Újvidék : Testvériség-Egység, 1952 (Szubotica : Minerva nyomda). — 323 l., 15 kép ; 25 cm
Eredeti címe: Dnevnik, I.
Fűzve és kötve

- DEDIJER, Vladimir
3. *Josip Broz Tito* : Adalékok egy életrajzhoz / fordította Herceg János. — Noviszád : Magyar Szó, 1953 (Noviszád : Zvezda nyomda ; Budutynoszt nyomda). — 504 l. : ill. ; 25 cm
Eredeti címe: Josip Broz Tito. Prilozi za biografiju
Fűzve, borítóval

4. *Tito Azsiában* : Az indiai és burmai hivatalos látogatás 1954. dec. 16-ától 1955. január 25-éig. — Beograd : Jugoszlávia, 1955 (Novi Sad : Zmaj nyomda) . — 74 l. : ill. ; 17 cm
Szerb nyelven: Tito u Aziji
Fűzve

- BEVK, France
5. *Tito* / szlovénból fordította Bodrits István. — Noviszád : Testvériség-Egység, 1958 (Noviszád : Zmaj nyomda). — 110 l. : ill. ; 20 cm
Eredeti cím: Knjiga o Titu
Kötve

- JEVTOVIĆ, Mirosljub
6. *Történetek Tito életéből* / Fordította Bencz Mihály ; illusztrálta Karanovics Bosko ; a fedőlapot tervezte Matejka

Lajos. — Szubotica : Minerva, 1961 (Szubotica : Minerva nyomda). — 242 l. : ill. ; 20 cm

Eredeti címe: Priče o Titu

Fűzve

PAVLOVIĆ, Branko

7. *Tito kisérétében* / fordította Németh P. István ; illusztrálta Milan Jovanović. — Novi Sad : Forum, 1968 (Novi Sad : Forum nyomda). — 216 l. : ill. ; 20 cm

Eredeti címe: U svakoj priči sa nama

Kartonkötés

8. *Tito és a forradalom : 1937—1967* / A szövegeket válogatta David Atlagić, Dr Dušan Bilindžić, Velimir Brezovszki ; fordították Ács Károly, Bodrits István, Bogdánfi Sándor, a verseket fordították Ács Károly, Csuka Zoltán, Dudás Kálmán ... ; a fedőlapot és a tipográfiát tervezte Bogdan Krčić. — Novi Sad : Forum, 1968 (Novi Sad : Forum nyomda). — 376 l. ; 20 cm + 1 fénykép

Eredeti címe: Tito i revolucija 1937—1967

Fűzve

BEVK, France

9. *Tito* / Fordította Bodrits István ; fedőlap, illusztrációk Baráth Ferenc. — Újvidék : Forum, 1973 (Újvidék : Forum nyomda). — 135 l., 9 ill. ; 19 cm

Eredeti címe: Knjiga o Titu

Kartonkötés

BEVK, France

10. *Tito* / Fordította Bodrits István. — Újvidék : Forum, 1975 (Újvidék : Forum Nyomda). — 135 l. : ill. ; 20 cm

Eredeti címe: Knjiga o Titu

Kartonkötés

MATOŠEC, Milivoj

11. *Kumroveci gyermekévek* / Fordította Borbély János ; fedőlap, műmellékletek Kapitány László, Smit József. — Újvidék : Forum, 1976 (Újvidék : Forum nyomda). —

148 l. : ill. ; 18 cm

Eredeti címe: Dečak sa Sutle
Kartonkötés

12. *Tito forradalmi útjáról.* — Újvidék : A VKSZ TB Politikai Tanulmányi és Marxista Oktatási Központja, 1977 (Szabadka : Minerva nyomda, 1978). — 135 l. ; 21 cm (A VKSZ TB Politikai Tanulmányi és Marxista Oktatási Központja ; 7)
Eredeti címe: O Titovom revolucionarnom putu
Fűzve
- ZUBAC, Pero
13. *Elvtársunk, Tito / Pero Zubac ; fordította Brasnyó István.* — Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1979 (Újvidék : Forum Nyomda). — 93 l. : ill. ; 20 cm
Az illusztrációkat a szabadkai Jovan Mikić Általános iskola képzőművészeti szakcsoportja Boros György vezetésével készítette.
A mű eredeti címe: Tito je naš drug
Kartonkötés

KRÓNIKA

1980. V 4.—V. 8. 1980. május 4-én este valamivel hét óra előtt, szinte egyidőben, az ország valamennyi rádió- és tévéstudiója megszakítja adását. (A rádióállomások többsége az esti futballmérkőzések első félidejének közvetítéséről vált komoly zenére, a tévé képernyőin szokatlan telop.) Még nincs hét óra, amikor minden adónk közli a JSZSZK Elnökségének és a JSZSZK Bizottságának kiáltványát, amelyből most csak ennyit érteni: meghalt Tito elvtárs.

Bár százhusz napja a kórházban fekszik Josip Broz Tito, a Jugoszláv Szocialista Szövetség elnöke, a Jugoszláv Kommunista Szövetség elnöke, a Jugoszláv Fegyveres Erők főparancsnoka, és már hetek óta válságos állapotáról tudósít bennünket az orvosi konzílium mindennap megjelenő közleménye, ebben a pillanatban mégis váratlan a hír, váratlan egyrészt, mert a májusi ünnepek alatt némi javulás volt tapasztalható, és váratlan, — mert minden halálhír váratlan.

Vasárnap este szinte percek alatt gyászba borulnak köztársaságaink és tartományaink, gyászba borul az ország. És nemcsak az ország. A hazai hírügynökséggel szinte egyidőben röpítik világgá a hírt a külföldi hírügynökségek is. A dán rádió például már este hét órakor beszámol hallgatóinak elnökünk haláláról, ugyanakkor értesülnek róla az olaszok is. Félórával később már Moszkvában, Párizsban, Londonban, Washingtonban is szárnyra kel a hír. Félóra sem telik bele, és az egész világ értesül róla. Alig egy órával a halálhír bejelentése után Algériában, Tunéziában és Egyiptomban egyhetes gyászt hirdetnek. Félárbocra eresztik a zászlókat a pekingi Tien An Men téren, Indiában, Nagy-Britanniában, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban.

Mély megrendülés itthon és külföldön is. A fővárosi lapok különkiadása még az est folyamán megjelenik, a Közleményt, az orvosi jelentést és az Államelnökség délutáni ülésének határozatait közlik. Kinyitnak az újságárusok, az emberek hosszú sorokban várokoznak a lapokra. A nyomdák nem győznek elegendő példányt nyomni.

Másnap reggel fél kilenckor — a tévé helyszíni közvetítését kö-

vetjük Ljubljanából — a Szlovén Képviselőházban felravatolozott Tito elnöktől búcsúzik Marjan Rožič, a képviselő-testület elnöke. A pályaudvarig vezető úton százezrek. Mintha a város minden polgára, egész Szlovénia az utcán lenne. A gyászmenet az állomásra érkezik, innen indul utolsó útjára állandó utasával a Kékvonat. Az elnöki különvonat Zágrábot érintve érkezik Belgrádba. A horvát fővárosban az emberek ugyancsak százezrei megrendülve, legtöbben virággal a kezükben hallgatják Dragutin Plas, a városi pártbizottság elnökének búcsúztatóját. Innen a különvonattal utazik az ifjúsági staféta is, amely márciusban éppen Újvidékről indult a születésnap jókívánásokkal. Útja Karlovacnál szakadt meg, ahonnan Kumrovec felé, Tito elnök szülőfaluja felé kellett volna folytatnia útját. A nyolcszirmú virágot szimbolizáló stafétabot, melyet Szilágyi László fiatal újvidéki szobrász tervezett, sajnos, most már nem a nyolcvannyolcadik születésnapra viszi a jókívánást, hanem az ország mély részvétét hozza ide a koporsóhoz. A különvonat délután fut be a belgrádi vasútállomásra. A főváros most szokatlanul csendes, a tömeg könnyes szemmel, némán várja a Tito elnök földi maradványaival érkező szerelvényt. Dušan Gligorijević városi párttitkár pályaudvari gyászbeszéde után Belgrád polgárai, élükön a legmagasabb szövetségi tisztségviselőkkel, a JSZSZK Képviselőháza felé tartanak, itt ravatalozzák fel Tito elvtárs holttestét, és megkezdődik a koszorúzás.

Közben szüntelenül érkeznek a részvéttáviratok. Külföldről elsők között nyilvánít részvétet Sandro Pertini olasz köztársasági elnök, Eanes portugál elnök, II. Erzsébet brit királynő, Karamanlisz görög miniszterelnök, Giscard d'Estaing francia köztársasági elnök, Kirschläger osztrák köztársasági elnök, Helmut Schmidt, az NSZK kancellárja, Sadli Ben Dzsedid algériai elnök. Waldheim ENSZ-főtitkár nyilatkozatban fejezi ki részvétét. Indira Gandhi miniszterelnök, majd Hua Kou-feng kínai elnök, Pertini, majd Ceaușescu román elnök elsőként jelentik be részvételüket a temetésen. Jugoszlávia valamennyi külföldi képviselőjén részvétkönyvet nyitnak.

Kedden Belgrádban gyászülést tartanak a Szövetségi szervek és szervezetek vezetőségei, amelyen Vladimir Bakarić, a JSZSZK Elnökségének tagja méltatja Tito elvtárs munkásságát. „Semmi kétség sem fér ahhoz — mondja —, hogy népünk, Jugoszlávia nemzetei és nemzetiségei számára ezt az évszázadot Tito neve fogja jelképezni, s hogy életművének eredményei tartósak maradnak... Tito előtt

soha senki nem tudta megszervezni és mozgósítani nemzeteinket és nemzetiségeinket, s az évszázados felszabadulási törekvések valóra váltásáért folytatott, döntő győztes csatába vinni őket. Az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek szilárd szocialista közösségének megteremtése, az öngazgatás, a testvériség és egység, a szocialista fejlődés sajátos útja, az elnemkötelezettség és szocialista forradalmunk többi nagy vívmánya tanúskodik Tito életművének nagyságáról és jelentőségéről. Századunkban Lenin indította el a szocializmus és a szocialista forradalmak győzelmét, ezért a maga idejének és ennek a folyamatnak a jelképe lett és maradt. Tito életműve erőteljesen hozzájárult a szocializmus világfolyamatának a jelenkori feltételek közötti kibontakozásához. Tito megjelölte a szocialista országok és mozgalmak egymás közötti viszonyának alapelveit, és elindította a világ új társadalmi és államközi viszonyainak megteremtésére irányuló folyamatot. Ezáltal munkássága túlnőtte Jugoszlávia határait, Ő pedig — mint egyéniség — a mai világ legragyogóbb alakjainak sorába lépett. Tito neve az emberiség jelenkori történelmének ismertetőjegye és az is marad . . .”

Gyászülések országszerte. Megemlékezés a JSZSZK Fegyveres Erőiben, a szocialista köztársaságokban és autonóm tartományokban, a társadalmi szervezetekben, egyesületekben, helyi közösségekben, munkaszervezetekben, iskolákban . . .

Május 7-én a Jugoszláv Írószövetség elnöksége Belgrádban valamennyi köztársasági és tartományi íróegyesület küldöttségének részvételével tart gyászülést. Tito elvtárs életéről és munkásságáról Mladen Oljača, az Írószövetség elnöke beszél: „Tito elvtárs forradalmunk és nagy harcaink szimbóluma. Számunkra, írók számára Ő regény, poéma, művészi ihlet, örök tűz, kiapadhatatlan forrásunk. Emlékezni fogunk rá azért is, mert naponta mutatott személyes példát bölcsességből, bátorságból, hitből, jóságból és büszkeségből, hazaszeretetből és párhútságból, elszántságból, kitartásból, dacból, előrelátásból. Egységre, testvériségre, összetartásra, szabadságszeretetre, igazságosságra, bátorságra tanított bennünket, de megtanította velünk, hogyan viselkedjünk az osztály- és más ellenséggel szemben, tanított hadviselésre, partizánharcra. Erről az emberről könyvet írni, művészeti alkotást készíteni (irodalmit, színházat, film- vagy tévébelit), bár időszerű, de összetett és nehéz feladat, sőt talán megvalósíthatatlan is, mert ennek a könyvnek (műalkotásnak) nemcsak egy emberről kellene szólnia, hanem egy osztályról, egy országról,

egy forradalomról s annak minden drámájáról, jeles dátumairól, emlékeiről, tehát a megtorpanásokról és győzelmekről.” A gyászülés résztvevői az elnöklő emlékezése után meghallgatták Goljko Dapčević, Jure Kaštelan, Haszan Haszani, Riszto Jacsev, Ivan Potrč, Jara Ribnikar, Vit'azoslav Hronec és Vuk Krnjević Titóhoz írt szövegeket, majd pedig Jugoszlávia valamennyi írója nevében táviratban fejezték ki részvétüket a JSZSZK elnökségének és a JKSZ Központi Bizottságának. A táviratban ez áll:

Nemzeteinknek és nemzetiségeinknek a Jugoszláv Írószövetségbe tömörült írói a Szövetség Elnökségének kommemorációs értekezletén, amelyet Tito elvtárs művének és személyének szenteltünk, fájdalommal és büszkeséggel rójuk le kegyeletünket Jugoszlávia legnagyobb fiának, a forradalmárnak, a néphősnek, az államférfinak, a humanistának és a szocialista öngazgatású társadalomban való életünk építőjének.

Tito életműve örök fáklya marad hazánk összes polgárának, minden, a mai és a leendő szabad élet építőjének, az újat és a progresszívot alkotók részére.

Jugoszlávia írói követni fogják Tito rendíthetetlen és látnoki útját, amely hazánkat a világ szabad és szocialista közösségeinek soraiba vonta.

Gyászülést tartott a Vajdasági Íróegyesület is, amelynek tagjai az alábbi táviratban fejezték ki részvétüket:

„Szeretett köztársasági elnökünk, Josip Broz Tito halála alkalmából ebben az össznépi gyászban Vajdaság írói is kifejezik bánatukat és fájdalmukat és azt az érzésüket, hogy Tito elnök távozásával nagy űr támadt. Ugyanakkor azt a meleg és határtalan szeretetet is, amelyet személye és jelentős műve iránt éreznek.

Büszkeséggel tölt el bennünket, hogy annak a nemzedéknek vagyunk tagjai, amely Titóval és Tito mellett alkothatott, azzal az emberrel, aki mindenekfölött szerette a szabadságot, a dolgozókat, a békét és a világ valamennyi népe közötti barátságot. Sorainkból óriás távozott, távozott az örökkévalóságba, távozott a történelemből. Tito nincs többé az élők között, sok idő múlik majd el, mire ezt megértjük, de mindaz, ami Titóé, a miénk is, bennünk van. Humanista eszméit és békeszeretét, mint a levegőt, szívtuk magunkba. Ma, amikor életünk és munkánk szabadságunkban bontakozik ki, bárki gyámkodása nélkül, a szocialista és öngazgatású fejlődés szabad és eredeti útján, melynek fő ismérvei az elnemkötelezettség,

a jugoszláv népek és nemzetiségek testvérisége és egysége és teljes egyenjogúsága, elégedetten és nem kis büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy Tito humanista Jugoszláviájában élünk, abban az országban, amely a népfelszabadító háborúban és a forradalomban született és a háború utáni fejlődés során — Tito elvtárs vezetésével — lett modern társadalommá. Az ő nagysága mindig gondolatainak mélységében, nyelvének egyszerűségében, tetteinek eredetiségében, barátságában, az emberekbe vetett hitében, humorérzékében és mindabban van, ami emberi.

Vajdaság írói, akik öt nyelven: szerb-horvát, magyar, szlovák, román és ruszin nyelven írják irodalmi műveiket, óvták és a jövőben is óvni fogják testvériségünket és egységünket, forradalmunk eszkövel megfogadott vívmányait, mely Tito elvtársnak élete folyamán olyannyira szívügye volt.

Mindezért hálával tartozunk Tito elvtársnak, hálával mindazért, amit népéért, a békéért, az alkotásszabadságért és egyenjogúságért tett. Vajdaság írói esküsznek arra, hogy következetesen folytatják Tito művét és követik Tito útját és éberen őrzik és fejlesztik öngazgatású társadalmunk vívmányait.”

A Jugoszláv Képviselőház épületében Belgrád és az ország polgárai róják le kegyeletüket a ravatalnál. Hatalmas, véget nem érő menetoszlop kigyózik Belgrád főterén. Úgy tervezték, hogy a kegyeletadás az esti órákig tart, de sokan éjfél tájt állnak be a sorba, hogy reggel hatig leróghassák kegyeletüket. A sor nem szakad meg, csupán egy-egy percre, amíg az érkező hivatalos külföldi küldöttségek koszorúznak. Végül már akkor sem. Szerdán délután egymás után érkeznek a küldöttségek, itt van már Hua Kuo-feng kínai elnök, Walter Mondale amerikai alelnök, Leonid Brezsnyev szovjet államfő és pártvezető. A precíz statisztikusok tudni vélik, hogy a csütörtöki temetés kezdetéig 121 országból (156-ot tartanak nyilván a világon) több mint kettőszáz delegáció érkezett Belgrádba. A küldöttségeket államfők, köztársasági elnökök, uralkodók, királyi hercegek, parlamenti vezetők, alelnökök, miniszter- és kormányelnökök, magas rangú állami és párttisztviselők vezetik. Micsoda tekintélynek örvend elnökünk és Jugoszlávia!

Csütörtök dél. Az utolsó díszőrségen a JSZSZK Elnökségének és a JKSZ Elnökségének tagjai. Felhangzik a gyászinduló, tisztelgés, a zászlóvivők meghajtják a zászlókat, nyolc táborkok elindul a koporsóval a Képviselőház kijárata felé. A koporsó mellett a dísz-

őrség tagjai. Az elnök földi maradványait ágyútalpra helyezik. Felhangzik a himnusz. Stevan Doronjski a JSZSZK elnökségének elnöklője lép a mikrofonhoz: „Mi jugoszláv kommunisták különféle körülmények között gyülekeztünk, amelyeket az idő és a történelem kényszerített ránk, súlyos és drámai helyzetekben. Voltak örömteli, győzelemtől megszépített óráink is.

Évtizedeken át Tito vezetésével gyülekeztünk, hogy megállapodjunk hazánk mindennapi vagy sorsdöntő kérdéseiben. Ezúttal sajnos szomorú alkalomból gyűltünk össze, hogy kinyilvánítsuk tiszteletünket az iránt az ember iránt, aki oly sokat tett pártunkért és népünkért, aki oly sokat jelentett számunkra... Búcsúzunk Titótól. Ő azonban választ hagyott a kérdésekre, amelyek e pillanatban is felmerülnek — kik vagyunk, mik vagyunk, hogyan folytatjuk tovább utunkat, hogyan maradunk fenn és hogyan haladunk előre. Tito vezetésével kellőképpen megértünk és megerősödünk, annak tudatában, hogy sziklaszilárd országgént csak, mint összes nemzeteink és nemzetiségeink egyenrangú szocialista közössége maradhatunk fenn... Mint az öngazgatók társadalma, amelyben a dolgozó a szocialista társadalmi haladás mércéje. Jövők abban van, hogy el nem kötelezett Jugoszlávia maradunk, a magunk ura maradunk saját hazánkban, minden baj és vihar ellenére. A testvériség és egység, az öngazgatás és az elnemkötelezettség az a három fő elv, amelyen a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alapult, alapul, és amelyen továbbra is erőteljesen fejlődni fog...”

A katonazenekar gyászindulójára méltóságteljesen indul a gyászmenet Tito elnök dedinjei házának kertjébe, az örök nyugvóhelyre. Zászlóerdő, katonatisztek feszes sora, területvédelmi egységeink tagjai, a még életben levő háromszáz néphősből mindenki, aki eljöhett, koszorúvivők, katonazenekar, majd a számos kitüntetést, közöttük a Nép Hőse három érdemrendjét bársonypárnákon vivő tiszték. Harekocsi húzza az ágyútalpat, a koporsó mellett tíz tiszt, öt fémmunkás, öt bányász lépked, mögötte elnökünk szárnysegéde, majd a családtagok. Ezután következnek a JSZSZK és a JKSZ elnökségének tagjai és a hazai küldöttségek hosszú-hosszú menete.

A Szövetségi Képviselőház épülete előtt a gyászmenet a gyászinduló hangjai mellett a Knez Miloš utcán, majd az Októberi forradalom sugárút egy részén halad Dedinje felé. Az úton a gárda tagjai állnak sorfalat, mögöttük beláthatatlan embertömeg, az emberek százazrei vannak jelen Tito elvtárs búcsúztatásán. A mene-

telők felett három ízben elrepülnek a Jugoszláv Légierők repülőgépei. Délután két óra tájban érkezik a lassú gyászmenet a Május 25-e Múzeum előtti térre, innen kanyarodik az Užicei utcába. Tito maga választotta örök nyugvóhelyéül kertjének virágházát. A dedinjei ház kertjében a rögtönzött tribünön helyet kaptak a legmagasabb jugoszláv vezetők és Tito elvtárs harcostársai. A földet kör alakú vörös szőnyeg fedi. Ez előtt szónoki emelvény, ettől jobbra a másik tribün, amelyen a külföldi állam- és kormányfők, miniszterek, a politikai pártok vezetői, a felszabadítási mozgalmak képviselői és a nemzetközi mozgalmak képviselői, több mint hétszáz magas rangú vendég. A bal oldalon is tribün, a több mint háromszáz újságíró, rádió- és tévériporter számára, akik a világot tájékoztatják e szomorú eseményről. A temetést ebben a pillanatban több mint negyven országban nézik, a külföldi küldöttségek pedig 3,7 milliárd embert képviselnek. A kertben ott van még Tito gárdájának díszzászlóalja.

Lazar Kolisevski, a JSZSZK Elnökségének elnöke lép az emelvényre. Gyászbeszédét a következőkkel fejezi be: „... Tito elvtárs, lerombolhatatlan és hatalmas műved örökre velünk marad. Tudatában vagyunk annak, hogy téged csak mi mindannyian, az öngazgatás állandó fejlesztésének, valamint nemzeteink és nemzetiségeink testvériségének, egységének és egyenlőségének útján, szilárd egységbe tömörítve helyettesíthetünk.

A munkásosztály és az összes dolgozó új, büszke és szilárd társadalma a széles látókörű és biztos távlatú öngazgatók, tudatos és szabad emberek társadalma marad. A világosan vázolt irányvonalat követő és megingathatatlan embereké, akik tudatában vannak mindannak, amit kiharcoltak és elértek, tudják, mit kell védelmezniük és óvniuk, mi a teendőjük a jövőben. Jugoszlávia a testvérnemzetek és nemzetiségek országa marad, amelyek a nemzeti szabadsággal, szuverenitással és egyenlőséggel kapcsolatos eszméidet valóra váltva kutatták fel egyúvé tartozásunk, testvériségünk és egységünk állandó erősítésének útjait. Senki és semmi nem téríthet le bennünket ezekről az utakról, amelyeken kitartóan és fáradhatatlanul vezettél bennünket... Egész életedben vállaltad a küzdelmet, a munka, a gond és felelősség óriási terhét. Kevés olyan ember volt a történelemben, még a legnagyobbak között is, aki hozzád hasonlóan, nyugodtan és büszkén nézhetett vissza életútjára. E hosszú és küzdelmes úton úgy haladtál végig, hogy a legmélyebb nyo-

mot hagyta magad után, olyat, amilyent csak ember írhat be a történelembe. Nyugodjál békében! Hála és dicsőség Neked!”

A végtisztességi sortűz utoljára üdvözli a főparancsnokot. Az országban mindenütt megszólalnak a szirénák, elhangzik a himnusz. Tito elnök holttestét elhelyezik a sírboltban. Lecsukódik a márványlap, amelyen ez áll:

JOSIP BROZ
TITO
1892—1980

Tito elvtárs halála alkalmából a Jugoszláv Írószövetség tagjai is számos nyilatkozatot adtak a hazai lapok, a rádió és a televízió részére. Ezekből az emlékezésekből készült válogatásunk.

MIROSLAV KRLEŽA

Boldog ember volt. Egyetlen pillanatig sem kételkedett eszményeiben, és mindenkinél többet valósított meg abból, amiről költőink, politikusaink és hadvezéreink nemzedékei álmodoztak évszázadokon át.

Utánaszegődve halott hadteste hosszú menetoszlopának — elment Tito a Romaniján át. El a népdalok távoli, beláthatatlan teire, ahonnan — úgy látszik — jött is.

Népünk nem olyan tudatlan, hogy ne tudna különbséget tenni a környező vulkánian vak és kegyetlen valóság meg a saját meleg otthona között. Márpedig hogy ez a meleg hajlék Tito műve, az mindenkinek megvilágosodott, s nincs ember, aki gondolatban nem virrasztott éjszakákat az ő ljubljanai halódásának napjaiban.

Tito 60. születésnapja alkalmából (1952-ben) elmondtunk mindent, amit el lehet mondani egy emberről, aki büszkén tekinthet vissza a megtett útra:

„Ha egy ember hatvanéves korában azt mondja, igen, kerek negyven esztendőn át mindig a legjobb erkölcsi meggyőződésem szerint küzdöttem, országot-világot bejártam, hadakat és háborúkat és civilizációkat, társadalmi rendszereket és forradalmakat láttam, egész életemben a magam tíz körmével kerestem meg a kenyeremet, voltam fegyenc és katona, politikus és a proletariátus fel-

szabadításáért küzdő, nagy tömegmozgalom szervezője, felkelést indítottam a vak őserő ellen, súlyos és véres háborúban kisöprűztem országomból az idegen betolakodókat, visszaadtam hazámnak az elrabolt tengerét, a szigeteit és városait, népemet felszabadítottam az osztálykizsákmányolás alól, lefektettem a szocializmus alapjait, és ma hazámat építem, hogy elmaradottságából felemelkedvén a civilizált nemzetek sorába lépjen, nos, akkor az ilyen ember teljes joggal mondhatja magáról: teljesítettem emberi és polgári kötelességemet . . .”

S attól fogva mind a mai napig teljes huszonnyolc éven át történelmi méretű tevékenységet fejtett ki planétánk színterén. Mint az elnökkötelezettség nemzetközi mozgalmának szervezője törhetetlen akaraterejével kivívta az egész világ elismerését.

Elmondhatjuk: a kanti világbéke eszményi zászlóhordozója távozott közülünk . . .

JOSIP VIDMAR

Eltávozott Tito elvtárs. Túl gyorsan történt mindez ahhoz, hogy tulajdonképpen megértenénk, mi is történt valójában, milyen csapás érte népeinket, országunkat. Hosszan sorolhatnám jelentős munkáit és tetteit, kezdve a háború előtti JKP-ben az egykori Jugoszlávia embertelen terrorja elleni harcától, folytatva népünknek az ő vezetésével történt felszabadításával, egészen a testvériségről és egységről alkotott jelszavának megvalósításáig. Beszélhetnék országunk belső fejlődésének a Kominformtól az öngazgatás megvalósításáig vezető útról és sok minden egyébéről, de így sem mondanám el mindazt, ami Tito, e nagy politikai és emberi elme volt. Szíve volt ő nemzeteinknek és nemzetiségeinknek, alakítója mai korunknak, történelmünknek. De nemcsak a szabadságot harcolta ki számunkra, hanem arra is ügyelt, hogy ennek a szabadságnak magasabb emberi tartalmat adjon. Ezt mindannyian éreztük, és ebből az érzésünkből és öntudatunkból ered érthető szeretetünk és rokonszenvünk Tito iránt. Embereink őre és hőse volt Ő.

Világszerte tisztelték, talán nem is volt sehol a földkerekségen népszerűbb, a tömegekhez közelebb álló államférfi tőle, amiről egyébként betegsége idején is számtalanszor meggyőződhattünk. Az egész világ elárasztotta jókívánságaival, ez a szeretet és a tisztelet jele volt. Csak ilyen ember teremthette meg az el nem kötelezett mozgalmat, szerezhetett e mozgalomnak rangot s tekintélyt.

És ez az ember immár hiányzik közülünk. Az elvesztése miatti fájdalmat nem lehet kifejezni. Sokaknak úgy tűnhet, nélküle egzisztenciánk is veszélyeztetve van. De nem. Gyászolni természetes dolog, de csüggedni, kétségbeesni nem. Ez nem lenne tanításának szellemében. Igaz, ő többé nincs közöttünk, de gazdag szellemi hagyatékát, világlátását és politikai bölcsességét és bátorságát ránk hagyta. Feladatunk, hogy e géniusz hagyatékát felelősségünk teljes tudatában árvegyük, tiszteljük és fejlesszük az ő általa megmutatott irányba.

Gyászunk, bármennyire fájdalmas is, olyan kell hogy legyen, mint amilyen mindaz, amit tőle kaptunk. Viselje az alkotás szellemét, legyünk öntudatosak, és az ő hősi életmódja szellemében vészeljük át ezeket a nehéz napokat. Éljen Tito műve.

BLAZSE KONESZKI

Országunk polgárának tudatába Tito elnök alakja oly mélyen bevésődött, hogy ez már magában is a közösségi tudat jelentős pillérét képezi. Az olyan emberek, akik a tudomány és a művészet területén fejtik ki tevékenységüket, igen jól tudják, hogy személyisége mily nagy mértékben járult hozzá az alkotó tevékenységhez nélkülözhetetlen légkör megteremtéséhez.

Ugyanígy az is köztudott, hogy Tito elnök a népi forradalom szervezőjéből és országunknak az emberiség korszerű átalakulása elvein nyugvó újjáépítése vezetőjéből a mai világ egyik legmarkánsabb politikai személyisége lett. Jellemének a döntő pillanatokban tanúsított ereje és fellépésének szuggesztivitása nemcsak barátaink, hanem azok körében is elismerésre talált, akik mindenáron megakarták akadályozni akcióit. Ez nem mindennapos jelenség, és csak azok a személyek válthatják ki, akiket különleges tisztelet övez.

Hogy a pillanatnyi szükségleten túl is emlékeztessünk arra, mit jelent számunkra műve, s hogy emellett elismerésünket is kifejezzük, ahhoz gondolatainkat annak az eleven érzésnek kell áthatnia, hogy mind alakja, mind műve tartós üzeneteket tartogat még számunkra, azoknak a népeknek a számára, amelyek közösségünket alkotják.

„A jelenlegi népfelszabadító harc és a jugoszláv nemzeti kérdés elválaszthatatlanul kötődik egymáshoz — írta még 1942-ben A NEMZETI KÉRDÉS JUGOSZLÁVIÁBAN A NÉPFELSZABADÍTÓ HÁBORÚ FÉNYÉBEN című cikkében. — Népfelszabadító

harcunk nem volna oly kitarító és sikeres, ha Jugoszlávia népei a fasizmus feletti diadalon túl nem látnák benne győzelmüket a régi rendszerek felett is, amelyek kizsákmányolták őket, és további kizsákmányolásukra törekszenek.”

Tito már akkor joggal állapíthatta meg, hogy a megszállók elleni háborút nem „tábornokok, miniszterek stb. vezetik, hanem a nép, a tábornokok, a tisztek és a többi hazaáruló uraságok beleegyezése nélkül és akarata ellenére”.

E megállapítás hangsúlyából is kiérezni Titónak a széles néptömegek iránti viszonyát, az alkotó tevékenységükbe vetett hitét. Ez olyan álláspont, amely távol van attól, hogy a népben a politikai kombinációk objektumát lássa, inkább azokat az ösztönzéseket kutatja benne, amelyek a jobb jövő építőjévé teszik. Mi sem szólhat igazunk ellen, hogy ezt az álláspontot úgy határozzuk meg, mint Tito forradalmi és politikai tevékenységének döntő vonását.

MLADEN LESKOVAC

Mindannyiunk emlékezetében van még Tito utolsó fényképe, amely január 24-én bejárta a világot. Olyannak látjuk őt ma is, és olyan marad örökké: energiával, élénkséggel, elpusztíthatatlan önbizalommal tele. Életével és művével átruházta ránk is, és jut belőle a szocialista Jugoszlávia jövő nemzedékének is. Az ilyen emberek nem halnak meg.

DUŠAN MATIĆ

Tito ma és Tito holnap...

Ez valójában — hogy elvonatkoztatott legyen — Titónak az optimizmusát, a mi derűlátásunkat jelenti. Tudom, hogy egyesek nem szeretik ezt a fogalmat. Különösen a „túl finom lelkek”. Morrealizálást éreznek benne. Tudom, hogy a „jó gondolkodásúak” beszennyezték. S mégis, ha szükségünk van egy olyan szóra, amellyel megjelölhetjük életbe vetett hitünket, azt a hitet, hogy az emberiség mégiscsak előbbre halad, akkor visszaadjuk e szó alapvető jelentését. Nem tőlünk függ-e, hogy sok-sok olyan szónak visszaadjuk elsődleges tisztaságát és új méltóságát, mely szavakat annyi gyanús kéz szennyezte be. Magának az életnek is vissza kell adni a tisztaságát és méltóságát. Hiszünk benne, de nem azért, mert könnyű: telve van nehézséggel, szenvedéssel, fájdalommal, katasztrófá-

val és tragédiával. Az élet valójában főséges, mert győzelmet jelent magukon a kegyetlen életfeltételeken.

Nem láttátok-e vajon a füvet, amint feltör a járdaszélen, a fák közt, s még ha elkorcsultan is — hozzáférhetetlen csupasz sziklákon. Létezik az álmodozók optimizmusa és létezik az építők optimizmusa. Az álmodozók derűlátása más, és megható. De ha nem érinti meg az élet, akkor a felhőkben marad. Ha megsebzí a valóság, akkor kiábrándulás, sírás az elhibázott dolgok fölött, meredek zuhanás. Tito derűlátása más veretű optimizmus. Az építőnek az optimizmusa ez; a megpróbáltatások, a szenvedések, a kínok s maga a halál is olyan téglákhoz hasonlatosak, amelyekből emberségebb életünk építménye épül ezen a földön. Aki Titóhoz hasonlóan viselte az élet és a harc sebeit, Kumrovec-től kezdve, egész máig — az tudja, hogy az élet az egyetlen nagy valóság, s hogy ezért az életért oda is kell adni mindent. Ez Titónak a legnagyobb tanítása.

Tito ma és Tito holnap.

OTO BIHALJI-MERIN

Láttam Titót az idő és a világok hídján — a múlt és a jövő között. Az összeseregglő el nem kötelezettek mágneses mezejében, a superhatalmak roppantó erővonalai között.

A hídon Rotterdami Erasmusra emlékeztetett. A megismerés tartózkodó mosolyával az ajkán, mely mosolyban a mindenkori pápák minden csalhatatlanságának, de az ikonoklaszták, a bürokraták és dogmatikusok tagadása is benne volt. Látom Titót abban a tragikus heroikus órában, amikor sorsok fölött döntött: megmenteni a sebesülteket. Amikor azt mondjuk: Sutjeska — a múlt archaikus mélységeiből mintha thermopülai hősiessége visszhangozna fülünkbe.

Húszegynéhány évvel Sutjeska után elvittük Titónak Brionira a Szövetségi Végrehajtó Tanács egyik falának díszítésére szánt Sutjeska-mozaik vázlatait. A múlt nagy történelmi mozaikjai mindig a hadvezérek meg az egyházi és világi hatalmasságok apoteózisai voltak. Ezzel szemben Marij Pregelj festőművész a sutjeskai csatát az idősíkok korlátai fölé emelte és úgy ábrázolta, mint a szabadságáért küzdő nép sorsközösségének jelképét. A képet letről fölig a hordágyon fekvő sebesültek és halottak tragikus átlója metszette, s némelyik elvtárs akkor úgy vélekedett, hogy jobb volna, ha a művész enyhítene ezen a benyomáson, sőt talán le is mondhatna róla. Tito azonban mintha ismét ott állt volna a csatatűzben.

Felénk forduló arcán az emlékezés árnya futott át. „Bizony, így volt ez”, mondta. „Harcosok, sebesültek, elesettek — mind együtt voltak. Legyenek együtt most velünk is.”

A pásztortilinkó szlávosló melódiája mindmáig egy ősi tonalitás összhangzatát őrzí. Napjaink több szólamú ritmusai azonban egy korszerű erkölcsi és társadalmi valóság tükröződései. A Jugoszlávia népeinek meg a világnak az egységéről megfogalmazott titói képlet is korunk nagy újdonsága, és épp olyan jelentős, mint a fénykvantumokról szóló Planck féle elmélet.

Jugoszlávia nemzeteit és nemzetiségeit a népfelszabadító háború és a társadalmi forradalom szintézise segítette, hogy a tartós együttélés körülményei között megőrizték egyéni sajátosságaikat.

Tito ugyanakkor az elnyomott, szegény és kizsákmányolt országoknak is a védelmére kelt, egységbe tömörítette őket, hogy kilépve az idegen területi és gyarmati érdekeknek alávetett passzív tengődésből, magukra találjanak és a maguk életét kezdjék élni. Az el nem kötelezettek közösségtudata a titói korszak egyik legnagyobb és minden tekintetben eredeti forradalmi vívmánya.

Tito népeink önerejére és öntudatára támaszkodva vezette a népfelszabadító háborút. Ő teremtette meg a szocialista el nem kötelezett, szövetségi Jugoszláviát. Elsőnek mondott történelmi vétót a hatalmas Tájékoztató Irodának, s elsőnek mondta ki azt a maga idejében hallatlan eretnokséget, hogy minden népnek joga van, hogy a maga választotta úton építse a szocializmust. Az ő elgondolása az öngazgatás — a munkásosztály évszázados álma. Ő a kezdeményezője és fő tartópillére az el nem kötelezettek mozgalmának a békéért, az új, igazságosabb gazdasági világrendért, az enyhülésért, amely nem a befolyási övezetek felett a politikai egyensúly kedvéért megegyező szuperhatalmak alkújának eredménye, hanem a világ népeinek egyetemes megállapodása a kölcsönös egyenjogúságról és a népek közötti békéről.

Őrök mérföldkövei ezek egy politikai etikának, és szavaimat ezért is nem érzem rekviemnek.

Tito egy olyan pillanatban halt meg, amikor a világban nagy a bizonytalanság. A világ népei közötti béke, amelynek reményét évtizedeken át ápoltuk, vajon fenntarthatónak bizonyul-e?

Tito műve — Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek egyenjogúsága, valamint a dolgozó nép öngazgatása mint a munka elidegenedése problémájának gazdasági és humán megoldása — nagy

örökségünk, amelyet meg kell őriznünk és tovább kell fejlesztenünk.

Nagy bánat ért bennünket, mely mindenkit fájdalmasan érint: nemcsak idehaza, hanem a nagyvilágban is sokan megsiratják majd. A könnyeknél azonban fontosabb folytatni a párbeszédet Titóval. Feltétlenül ragaszkodni alapvető tételeihez, amelyek fémjelzik a titói korszakot.

MAJOR NÁNDOR

Titótól az egész világ mint a huszadik század egyik legnagyobb egyéniségétől, világformáló óriásától búcsúzik, akihez fogható aligha szül még ez a század, mi azonban elvtársunktól búcsúzunk, aki itt nőtt fel közöttünk, ezeken a termékeny rónákon, kopár hegyeken, erdős lankásokon, kék tengervizeken, ahol évszázadokon át kis népek küzdöttek egymással és folyton váltakozó elnyomóikkal, éltek, elmaradottságban, megalázottságban és egyre fokozódó kizsákmányoltságban, mígnem az ő vezetése alatt, az új, közös szocialista hazában — mert embermilliók szunnyadó alkotóereje kelt életre — új és éltető választ nem adtak a történelem sürgető kérdéseire, s ezáltal különös, megtisztelő és felelősségteljes helyet nem vívtak ki maguknak napjainkban a világ népeinek és országainak közösségében.

A világ a nagy államférfiútól, páratlan forradalmártól búcsúzik, aki kezdeményezője, következetes harcosa, bölcs szószólója és szenvedélyes védelmezője volt a szocialista öngazgatásnak, az elnemkötelezettség politikájának, a nemzeti egyenjogúságnak, az egyenrangú viszonyoknak a nemzetközi munkásmozgalomban, a népek és országok nemzetközi közösségében, az új típusú munkaspártnak, a népfelszabadító harc és szocialista forradalom egységes stratégiájának, a szocialista állam elhalásának, az általános honvédelem koncepciójának, mi azonban ezenfelül még elvtársunktól is búcsúzunk, akinek nap-nap után volt szava hozzánk, amikor fürkésző szemmel vizsgáltuk az érő vetést, amikor sokasodó gyáraink termelőerejét igyekeztünk javítani, amikor gyerekeink iskoláztatásának ügyesbajos dolgaival vívódtunk, aki együtt volt velünk földrengésben és árvízben, de daltól zengő örömmünnepeinken is.

Ma világszerte azt mondják, hazánknak van legtöbb barátja a földkerekségen, s ez, persze, majd félévszázados következetes és felelősségteljes forradalmi harc eredménye e megpróbáltatásoktól ter-

hes időben, amelyet méltán nevezhetünk Tito korszakának. De elmondhatjuk a világnak, hogy e harcot csak azért volt erőnk és képességünk Titóval együtt megvívni — egész küzdelmünk sikerének ez a titka —, mert mindvégig, akár a szemünk fényét, őriztük és ápoltuk forradalmunk legnagyobb vívmányát, a testvériséget és az egységet.

Tito embermilliókat ihletett meg szerte a világon, munkásokat, tudósokat, parasztokat, akik saját körülményeikhez igyekeztek alkalmazni forradalmár lángeszének felismeréseit az ember felszabadulásának rögs, de magasztos útjairól, nekünk azonban, kortársainak, polgártársainak, elvtársainak, megadatott, hogy vele együtt dolgozzuk ki részleteiben is és keltsük életre forradalmi felismeréseit, amelyek éppenséggel a mi vele együtt vívott forradalmi harcunk valóságából, továbbá a történelmi világfolyamat döntő kérdéseinek felismeréséből fakadtak és táplálkoztak e fél évszázad alatt.

A világ mindig is tudta, hogy Tito, bár messze kiemelkedett minden fegyvertársa és kortársa fölé, nem magányos óriás, tudta, hogy a Kommunista Párt nevelte ki élethalálharc közepette legjobb fiai közül, s aminthogy zsenialitásával jómaga döntően formálta a Pártot és nemzedékeken át felserkent tagságát, a Párt is, erejével, felkészültségével, a nép soraiban kivívott tekintélyével újra és újra döntően inspirálta Titót történelmi tettek kezdeményezésére. E fél évszázados küzdelemben Tito egybeforrott az ország népével, efelől ismételten meggyőződhetett mindenki, aki ezt becsülni tudja. A világon ma már mindenki tudja, hogy Tito történelmi harcának le-téteményese ennek az országnak a népe, munkásosztálya, nemzetei és nemzetiségei, ők évtizedes tapasztalatainak begyűjtői és hordozói, egyúttal méltó és elhivatott, tántoríthatatlan és következetes folytatói és megtermékenyítói.

PAP JÓZSEF

Ezekben a pillanatokban mintha lelkiismeret-furdalásunk lenne. Úgy tűnik keveset, nagyon kevés költeményt írtunk róla. De ha jobban meggondoljuk, megvizsgáljuk a költői szó lényegét, látni fogjuk, hogy az utóbbi fél évszázadban íródott minden versünk — természetesen azok, amelyek valóságélményűek — az Ő személyiségéből, gondolataiból, művéből ihletődött. Ilyenek az én nemzedékem költőinek versei, ilyenek lesznek az újabb költőnemzedékek versei is. Tito nemcsak azok számára inspiráció, akik abban a

szerencsés helyzetben voltak, hogy kortársai lehettek, hanem azok számára is az lesz, akik csak ezután jönnek, s akiknek az a nemes feladat jut, hogy folytassák, tovább éltessék a Művét.

MIHAJLO LALIC

„A jugoszláv népek legnagyobb fia, hosszú történelmünk egyik legnagyobbika nincs többé közöttünk, nincs többé az élők sorában. Fájdalmasan, tragikusan visszhangzik a halálhír a szívekben hazánk szerte. Az egész országot elborító mélységes gyászunkban egyetlen vigaszunk, hogy nagy műve: a szabadság, egyenjogúság, nemzeteink és nemzetiségeink testvérisége és Jugoszlávia szabadságszerető híre-neve a világban — tartósan megmarad.”

ALEKSANDAR VUČO

Népeink múltbeli tapasztalata, amelyet a fáradhatatlan és zordon élet évszázadokon át keményen és lankadatlanul edzett — ez a tapasztalat, életerejét a legnemesebb népi törekvésekből merítve, meg-nemesítette Tito gondolatát, akaratát, álmát, művét. Tito volt az az ember, aki évszázados vágyainkból, a raboskodás és öldöklés tűz-vészének üszkeiből kiragadta a mentő formulát, amely a tudományos forradalmi megoldás formulájával párosulva és 1937-től nap-jainkig életünkben alkalmazást nyerve, megmutatta elvitathatatlan életképességét és teremtő erejét, humánus mivoltát, mély logikus értelmét, hatékonyságát. És Tito függetlenségünk és szabadságunk éber őre lett: derűlátásunk, méltóságunk letéteményese, egyúttal pedig elmaradottságunk ellenpólusa, diadalunk, átkos középkori hagyatékunk felett.

A titói formula, rendkívüli ragyogásával, felkeltette más nemzetek figyelmét is, főleg azoknak az embereknek a figyelmét, akik életüket úgy is értelmezik, mint adósságot, amellyel annak a népnek tartoznak, ahonnan erednek. Így a mi kincsünk, Tito kincse, mely nem szóródott szét és nem vesztett értékéből a beszűkült térségekben, más népeket is gazdagítani kezdett — hét határunkon túl, a világ négy táján. A függetlenség, egyenjogúság, szabadság eszméje elválaszthatatlan tőlünk, Tito nevétől, ám nem maradt csak a mi gondolatunk, csak az ő gondolata — ma már általános törekvés lett, egyetemes óhaj, akarat és vágy méretét öltötte, s nagy célkitűzés vonzóerejével hat: a teljesebb, emberibb ember formálódása a

népek egyenjogú, békés, meghitt közösségében. Ennek az eszmének jelentőségét feltételezik és érzik a közeli és távoli barátok is, akik utunkat figyelemmel kísérve tudatában vannak annak, hogy nemcsak egy kis ország útját követik.

ESAD MEKULI

A szavak tehetetlenek a halállal szemben, a mű az, amely túléli az embert. Tito műve is a halhatatlanok közé tartozik. Ő forradalmunk vörös zászlója, ő a mi tiszta lelkiismeretünk a történelem előtt. Hitt bennünk, és hű maradt hozzánk, hittünk neki, és hűek maradtunk hozzá.

RADOMIR KONSTANTINOVIC

Tegnap este hazafelé jövet egy síró embert láttam a buszban. Sírt, és egyáltalán nem titkolta könnyeit. Mindjárt tudtam: meghalt Tito. Ő tanított rá bennünket, hogy ne titkolózzunk. A nyíltság példaképe volt mindig. Őutána, a nyílt egyszerűség kútfője után szégyenkezés nélkül sír az ember, a nyílt egyszerűség kútfője után.

Valóban, ki tudott még olyan egyszerűen és higgadtan beszélni a legbonyolultabb helyzetekben is, mint ő? És úgy, mint aki egyetlen egy fokkal sem akar följebb hágni az ékesszólás és a hangerő létráján a szükségesnél. A patetikus szónokiassággal, amely annyira elterjedt korunkban és amelynek segítségével örültek próbáltak embermilliókat igájukba hajtani, ő az egyszerűség mérhetetlen erejét állította szembe. Ki nem emlékszik kedvenc szavajárására, amelyet annyiszor hallottunk tőle éppen a Sztálinnal való összetűzés leg-súlyosabb óráiban: „Erről a helyről...” Mint aki e félmondat minden szavával körülsáncolja, elbástyázza magát egy valóság szívében. Mert kétségtelen: az „ez a hely” — ennek az országnak a valósága; de a nagyvilág is egyszersmind, mert „ezen a helyen” lenni azt is jelenti, mint *valóságosan* vagy *egyetemesen* lenni. Minden akció és gondolat akkor egyetemes jelentésű, ha valóság; s csak akkor van „ezen a helyen”, ha abszolúte és valóságosan van: azaz ha abszolút vagy egyetemes. Tito egyetemessége azért marxi egyetemesség, mert „erről a helyről” való. S éppen azért alapvetően hegeli is, mert eleven marxi gyakorlatba oltott hegeli történelmi leckét képvisel, mely tudja, hogy mindennemű eltávolodás a va-

lóságosnak és az egyetemesnek, az általánosnak és a különösnek, a közvetlenül megéltnek és a fogalminak ettől a tapasztalati egységétől — egyszersmind eltávolodás a marxi internacionalizmustól is.

Titónak a Sztálinnal történt összetűzése sorsdöntően egyetemes méretű lett, de vajon nem azért öltött-e világtörténeti méreteket, mert „erről a helyről” volt? A Sztálinnak mondott „Nem” valójában olyan „Nem”, amelyet az „erről a helyről” valósága vág oda az erőszak absztraháló törekvéseinek. Mindig az erőszak az (*mindenféle erőszak*), amely absztrahálni szeretné létünket. Az erőszak legszívesebben jelképekké varázsolna mindenkit.

Tito a sztálinizmussal a valóságot állította szembe, s azóta is, és mindig, és szüntelen a valóságot állítja szembe mindennemű dogmatizmussal. De nem a lecövekelt empiriát, hanem a munkás eleven és nyílt valóságát, a munkásemberét, aki azért valóságos és teremtő egyéniség, mert maga dönt munkájáról. Tito tehát a dogmatizmussal (mind az álbaldali-, mind pedig azzal a „klasszikus” jobboldali-nemzeti dogmatizmussal) ezt a nyílt valóságot, a szocialista demokrácia valóságát állítja szembe. Az „erről a helyről” valósága igenis „ennek a helynek” a valósága; ennek az *eleven* valóságnak: ennek a tényleges demokráciának, vagy — ha úgy tetszik — ennek a *kritikai és önkritikus* szocializmusnak.

Tito szocializmusa valóban kritikai és önkritikus szocializmus. A bírálóat Tito szocializmusában azért *tényleges jog*, mert *tényleges kötelesség* is, amely e szocializmus nyíltságának lényegéből fakad. Szervesen hozzánőtt a mindennapi élet gyakorlatához és napról napra táplálja, éleszti a szocializmusba vetett hitet, egyúttal pedig visszaadja méltóságunkat és nyíltságunkat.

Az „erről a helyről” nyíltsága és a belőle merített magabiztosság iránti érzék, ez a mi egyetlen történelmi esélyünk: ez Tito. Ez az, amivel „erről a helyről” magunknak és egyúttal a világnak tartozunk. Olyan nyíltság ez, amely feltartóztathatatlanul és minden síkon hódít: nyíltság a munkában, nyíltság a gondolkodásban, de az a fajta nyíltság is, amely olyan fenségesen testesült meg abban a tegnapi esti autóbuszban, aki sír és nem rejti véka alá a könnyeit. Sírnak csak, ember, minden csepp könnyed újabb drágakő a szabadság mind nagyobb ragyogásában, drágakő, neked magadnak: Titónak. Sírsz, és nézel ránk. Látunk. Hisz látjuk egymást: összetartozunk.

SZELI ISTVÁN

E mindannyiunkat mélyen megdöbbenő órákban rendkívül nehéz néhány mondatban sűríteni egy felmérhetetlen gazdagságú és rendkívüli hatású politikai-államférfiúi opusnak a jelentőségét és történelmi nagyságát Ezúttal csak egy elemére szeretnék rámutatni Tito politikai bölcséletének: a népek egymáshoz való viszonyának a kérdésére, amely oly nagy teret kapott egész tevékenységében. „Olyan időkben élünk — mondotta nemrég — amelyben minden nép és ország köteles más népek és országok sorsára gondolni... Minden, ami történik a világon, annak bármely részében, ilyen vagy olyan módon kihat az egész emberi közösségre.”

Ezt a felismerést a magam részéről úgy értelmezem, hogy Tito arra mutatott rá: a béke csak aktív és céltudatos cselekvés eredménye lehet, hogy az egy és oszthatatlan. E rendkívül bonyolult nemzetközi helyzetben, amelyben élünk, nem lehet szó többé parciális, regionális, lokális békéről, hiszen a kölcsönös függőség és az egymásrataltság a modern szervezettségű közösségek életében ezeket az értelmezéseket a történelem lomtarába utalják. Ahogyan törvényszerűen következtek be a világháborúk, a béke is csak világbéke lehet, olyan, ami az emberiség egészének az ügye. Ezekkel a világviszonylatban érvényes elvekkel teljes összhangban áll mindaz, ami Tito politikai gyakorlatát jellemezte az országban.

A mai Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek szilárd életközössége a nemzeti individualitás és tényleges egyenjogúság tiszteletén alapul, s példa lehet a világméretekben is súlyos problémákkal járó nemzeti és társadalmi megosztottság kérdésének megoldására. Európa, Ázsia, Afrika és Amerika igen sok országának jelenkori helyzete beszédesen tanúsítja a Tito által megvont jugoszláv politikai vonal helyességét: egy ország, egy társadalmi közösség, belső kohézióját csak a valóságos, tényleges egyenjogúság alapján lehet megteremteni, tekintet nélkül az illető közösségekben élő népek lélekszámára vagy éppen „történelmi” előjogaira. Az új Jugoszlávia 1943-ban a népek testvériségének és egységének jegyében született meg, s ez az elv azóta is szüntelenül jelen van a jugoszláv élet minden megnyilatkozásában. Mégis, ennek az elvnek az alkotmányos életben való folytonos, mind gondosabb, körültekintőbb, kifinomultabb alkalmazása, elmélyítése, minden életmegnyilvánulásunkra való érvényesítése és kiterjesztése — mindez egy

máig is tartó folyamat, s a jövőben is folytatásra vár. Ennek volt vezéregyénisége és szimbóluma Josip Broz Tito.

Úgy vélem, nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy Josip Broz Tito történelmi küldetése, s századunk történelmi valóságában betöltött szerepe is éppen ebben rejlik: abban, hogy hathatósan járult hozzá az emberiség újszerű politikai-etikai kódexének a megfogalmazásához.

ALEKSANDAR TIŠMA

Tito nem a stílusfordulatok hanem a tények embere volt. Förlépései nem hökkentettek meg és nem ejtettek bámulatba, mint az orátoroké. Ellenkezőleg, hallgatva őt az embernek az volt a benyomása, mintha azt, amiről szó van, már ismerné, látta, hallotta volna. De ez mindig csak az első benyomás volt. Később, ha az ember elgondolkozott a hallottakon rá kellett döbbenjen, hogy mindaz csupán, azért hangzott ismerősen, vagy éppenséggel egyszerűen, mert a tényeken alapult, amelyeket tudatosan vagy anélkül már átélt. Ily módon az egyén megnyilatkozása a sokak véleményévé vált, s a tömegek is éppen ezért fogadták el mindig sajátjukénak.

VASKO POPA

Tito fényképét a német horogkeresztes hódítók utcai köröző hirdetményén láttam először, 1943 júliusában a becskerekai vasútállomáson. A lágerfogyók csoportjában nagy buta kockákat rakunk az ott heverő deszkaszállítmányból. Örünk, egy volksdeutsch rendőr elküldött egy kanna vízért a peronra. Visszatérve odasúgtam a mellettem dolgozó sorstársamnak: Láttam a parancsnokunkat. A hír szájról szájra járt. A táborlakók soha sem voltak olyan szomjasak, mint azon az aranyló júliusi napon. Mindenki látni akarta Titót. Este a táborban csak úgy záporoztak felénk a kérdések. Szép-e? Mi olvasható ki a szeméből? Van-e csillag a homlokán?

Egy évvel ezután az élmény után, amely olyan volt, mint egy látomás, 1944 októberében a már felszabadított Versecen részesültem abban a szerencsében, hogy személyesen is láthattam forradalmunk vezérét. Később aztán többször találkoztam vele, egyszer néhány szót is váltottunk.

Hosszú évek teltek el, de azóta is magamban hordozom Tito arc-

vonásait arról a becskereki fényképről. Nem felejttem el, míg élek. Határozott, nemes vonásait, amint tekintete az elérhető-elérhetetlen messzeségbe réved. Annak a háborús nemzedéknek, amelyhez tartozom, közel van ez a messzeség. Szinte kartávolságnyira. Ezt a pírban úszó messzeséget mi úgy nevezzük: KOMMUNIZMUS.

MIROSLAV ANTIĆ

Vannak csupa-fény emberek. Ők itt vannak, együtt lélegeznek és gondolkodnak velünk, személyükben mégis ők mind a múlt, mind pedig a jelen és a jövő. Századunkban, a földkerekség bármely nyelvén, nehéz férfiasabb, izzóbb és emberibb szót találni ennél a négy, arany betűvel leírt, egyszerű szónál, hogy: TITO.

Tito — a testvériség bölcsessége és az egység szépsége. Jugoszlávia pedig az az ország, amely valami újat nyújt a világnak és olyasmit fejleszt, ami senkinek sincs: az öngazgatás és az elnemkötelezettség gondolatával átszótt szocialista tudatot és lelkiismeretet. Ő az egyedülálló humanizmus megtestesítője. A tisztesség másik neve és a munkásosztály becsülete a világ minden sarkában. Nemzedéktársa ő minden nemzedéknek, a múlt fia és a jövő atyja.

Nehezen oldódik most a torkok görcse a világtörténelemnek ezekben a ljubljana, jugoszláv és az egész emberiséget egyetemlegesen érintő napjaiban. Nehéz lélegezni. Nehéz gondolkodni. Nehéz, amikor kimondjuk a nevet: Josip Broz, mert annyira a mienk úgy is, mint ember, úgy is, mint elvtárs és barát, úgy is, mint harcos és tanítónk. Testvérünk, rokonunk ő, valamennyiünknek. S valamennyien szegényebbek vagyunk most egy jósággal, egy emberi gyengédséggel, egy tiszta szeretettel, megbecsüléssel és egy evilági fájdalommal. De megmarad nekünk ő, Tito, aki nagyobb Broznál, az embernél, és nagyobb minden mulandóságoknál.

SLAVKO ALMAJAN

Kegyetlen valóság rázott meg mindannyiunkat ezen a májuson. Megtutuk bár, de hinni nem akartuk, hogy szeretett Tito elvtársunk szíve megszűnt dobogni.

Személyiségével lenyűgözte a művészeket, inspirálta a költőket. Ott élt bennünk, mindannyiunkban, s élni is fog lényünk részeként, a történelem nagy hajójára beszálló eljövendő nemzedékek útmutatójaként.

A történelem úgy fog emlékezni rá, mint kivételes államférfira, akinek neve öngazgatású és el nem kötelezett hazánk, a szabadság és a világbéke szinonimájává lett.

Az új nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok nagy harcosát becsülni fogja az egész emberiség. Államférfiúi bölcsessége csodálatba ejtette az egész világot. A jelenkori világ, a XX. század nagy államférfija volt és marad is mindörökké.

VIT'AZOSLAV HRONEC

Titóról nem lehet múlt időben szólni, mert ő örökké tartó jelen. Az idő végtelenjébe kiterjedő pillanat.

GION NÁNDOR

Egyik íróársamnak, egy költőnknek van egy régebbi, többé-kevésbé alkalmi verse, abban egy bizonyos tavaszt korhol, amiért „legszebb öregjeinket bántja”. Erre az idei tavaszra még durvább szidalmakat is lehetne szórni. Öreget és fiatalat egyaránt bánt. Nem hittük, hogy ilyen lesz, nem akartuk, hogy ilyen legyen ez a tavasz. Most már nem marad más hátra, hogy ennél a tavasznál is erősebbek legyünk.

Tulajdonképpen Tito is ezt követelte és követeli tőlünk, amikor önmegbecsülésre, önértetre és önmagunkhoz való hűségre tanított bennünket. Ebben a tanításban az volt a szép, hogy minden didaktikus formán túlmenően természetesen fakadt és mindenkihez szólt: munkáshoz, paraszthoz, értelmiségihez; Jugoszlávia valamennyi nemzetéhez és nemzetiségéhez. A tanítás töretlen, folyamatos volt és éppen ezért meggyőződésünk szerint sikeres is.

Jugoszláviában, Vajdaságban, ahol több nyelvet beszélők élünk egymás mellett, ez külön is fontos. És érzésem szerint nagyon fontos az alkotók, mindenekelőtt az írók számára. Minden leírt betű hitvallást jelent, a hitvallásnak pedig csak akkor van súlya, ha őszinte és szókimondó. Enélkül nem létezhet irodalom, pontosabban jó irodalom.

Vajdaságban öt nyelven — ki-ki a maga anyanyelvén — műveljük az irodalmat, és azt hiszem, hogy ez az ötnyelvű irodalom együtt is, külön-külön is értékes és jó irodalom. Az emberek nem hallgatnak, hanem beszélnek, az írók írnak, és egyre több írónk van. Ez mindenképpen jelez valamit, és a jelek nagyon is biztatóak.

Szükségszerűen megindult egy folyamat, amelynek megindítása kétségtelenül Tito nevéhez fűződik, és amelynek szükségszerűen tovább kell tartania, ahogyan megtanultuk: az önmegbecsülés, az önérzet és az egyenrangúság, a magunkhoz és elveinkhez való hűség alapján.

FEHÉR FERENC

Az emberiség Beethoven gyászdalával gyászolhatja, mert kimondták szerte a nagyvilágban, s így is érzik: Tito az egész emberiség halottja; itthon, Jugoszláviában a nevét említő partizándalok fájdalmas-büszke dallamai fejezik ki legjobban, mit jelentett Ő az itt élő nemzeteknek és nemzetiségeknek.

„Drugarice, posadimo cveće,
kuda vojska druga Tita kreće . . .”

A lélegzetvétel, a dalkezdő sóhaj ősbibb, mint gondolnák: nem virágot szór, hanem virágot ültet a hős sereg útját figyelő szeretet! Ez pedig ősbibb ige mindennél. A valamit elültetés ígéje.

„Ide Tito preko Romanije,
i on vodi svoje divizije . . .”

A földrajzi megjelölés a történelem megjelölése. Hogyha népdalba zárta a megnyilatkozó kényszer. A mindig személytelen, s épp ezért örök érvényű ihlet. Az együttes komponálás és közös szöveg-sodrás.

Himnusz lehetne bármelyikből.

A Horvátország hegyaljánában masírozó magyar szabadharcos, és Vajdaság többi harcosa is, akik majd Bolmánánál ontják vérüket és sírjuk fölött vadrózsa virágozik (ahogy ezt dalukba foglalták), valójában ugyanezeket a dalokat énekelték, amelyek a korduni, kozarai, szlovéniai, igmani vagy isztriai partizándalok ismeretlen szerzőit ihlették meg valamikor. Ugyanabból a történelmi mélységből szakadtak föl a módosított vagy behelyettesített dalszövegek, s rögtön sajátuk érzett változatok, akár csak a délszláv népi eposzok, a kurucdalok, vagy a román, szlovák népi felszabadulásvágy dalai.

És azokkal a Duna irányából elhatoló utolsó ágyúdörgésekkel, a Petőfi-brigád harcairól szóló hírekkel eljutottak hozzánk a topolyai szegények, föld nélküli nincstelenek szabadharcos-dalai is; és olyan megborzongatóan igazul zengtek, mint zenghettek valamikor az alföldi puszták tábortüzeinél a bújos szegénylegényeké.

„Horvátország hegyaljában
vadrózsa virágzik,
alatta egy szabadharcos
vígan masírozik . . .”

Pedig a partizánlegendáknak és ezeknek a daloknak a hőse akkor még csakugyan népmesék és legendák távoli alakja volt, legalábbis földrajzilag, Vajdasághoz viszonyítva, hiszen akkorjában itt még nem járt, azaz épphogy eljutott 1944 őszén . . . Az óverbászi gimnázium érettségiző diákja, Kiss János, a költő, a karcsú nagydiák verseit is magával vitte abba az ismeretlen sírba, ott, a horvátországi harcok színterén, pedig — harcostársai mesélik — írt még az utolsó napokban is, mint ahogy más dalszerzőkről is tud a brigád nyomát feltérképező kutatás. Szűcs-Budai József karmesteri irányításával, a topolyai Petőfi-brigád Emlékkórus lemezre vette már ezeket a petőfista-dalokat, s amikor Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségei Titót gyászolják, a gyászdalokba ezek a szólamok is belefónódnak: a brigád bolmáni hőseinek dalai.

HÍD

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
XLIV. évfolyam

SZERKESZTŐ TANÁCS

Ács Károly, Andruskó Károly, Bányai János, Blahó József, Bordás Győző,
dr. Bori Imre, dr. Burány Béla, Burány Nándor, Deák Ferenc, Gál László,
Lackó Antal, Németh István, dr. Pap József, Pándi Oszkár, Petkovics Kálmán,
Sinkovits Péter, Sróder János, Szabó Ida, Szekeres László, dr. Szeli István és
Vicsek Károly

A Szerkesztő Tanács elnöke: dr. Pap József

Fő- és felelős szerkesztő: Bányai János

Szerkesztő: Bordás Győző

Műszaki szerkesztő: Kapitány László

TARTALOM

A JKSZ KB és a JSZSZK Elnökségének kiáltványa	541
<i>Rajcsán István:</i> Tito látnokisága és realizmusa	549
A forradalom és a nemzeti kérdés	570
<i>Ács Károly:</i> Triptichon az Emberről	592
<i>Tolnai Ottó:</i> Szabad vers / T	595
<i>Domonkos István:</i> Tito	603
<i>Böndör Pál:</i> 1980. május 4.	611
<i>Pap József:</i> Versem siratóének	610
<i>Fehér Kálmán:</i> A halhatatlanság pillanatai. Kora délután.	612
<i>Tolnai Ottó:</i> Világházban	613
<i>Koncz István:</i> Užice utcai ház	615

DOKUMENTUM

Tito 1892—1980	617
<i>Miroslav Krleža:</i> Tito	627
<i>Sinkó Ervin:</i> A mi Titónk	647

BIBLIOGRÁFIA

Csáky S. Piroška: Tito művei magyarul a Vajdaságban 1945—1979
673

KRÓNIKA

1980. V. 4.—1980. V. 8.

Írók nyilatkozatai:

Miroslav Krleža, Josip Vidmar, Blazse Koneszki, Mladen Leskovac, Dušan Matic, Oto Bihalji-Merin, Major Nándor, Pap József, Mihajlo Lalić, Aleksandar Vučo, Esad Mekuli, Radomir Konstantinović, Szeli István, Aleksandar Tišma, Vasko Popa, Miroslav Antić, Slavko Almajan, Vit'azoslav Hronec, Gion Nándor, Fehér Ferenc

Bibliográfiai rovatunkban Josip Broz Tito magyar nyelven megjelent könyveinek fedőlapjai

(DORMÁN L. felv.)

MD — irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat — 1980. má-
Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszer-
zet. — Szerkesztőség és kiadóhivatal 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić
utca 1., 021/22-144, 51-es mellék. — Szerkesztőségi fogadóórák: mindennap
10-től 12 óráig. — Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. —
Előfizethető a 65700-603-6142-es folyószámlára; előfizetéskor kérjük feltüntetni
a Híd nevét. — Előfizetési díj belföldön egy évre 100, fél évre 50, egyes szám
ára 10, kettős szám ára 20 dinár, külföldre egy évre 200, fél évre 100 dinár;
külföldön egy évre 12 dollár, fél évre 6 dollár. Diákok és egyetemisták csoportos
előfizetése egy évre 50 dinár. — Készült a Forum nyomdájában Újvidéken.